

Ministarstvo ljudskih
i manjinskih prava

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030. sa Akcionim planom 2026-2027

Podgorica 2026.

SADRŽAJ

1. UVOD	6
1.1 Svrha donošenja strateškog dokumenta.....	6
1.2 Pozicioniranje u strateškom okviru Crne Gore.....	13
1.3 Usklađenost sa međunarodnim obavezama.....	15
1.4 Pravni i strateški okvir.....	15
2. ANALIZA STANJA.....	54
2.1 Pravno-politički i institucionalni okvir.....	57
2.2 Ekonomski faktori uticaja.....	61
2.3 Socijalni faktori uticaja.....	66
2.4 Tehnološki faktori uticaja.....	81
3. ANALIZA ZAINTERESOVANIH SUBJEKATA.....	85
4. ANALIZA KAPACITETA ZA REALIZACIJU STRATEGIJE (SWOTanaliza).....	87
5. KLJUČNI PROBLEMI U OBLASTI INKLUZIJE ROMA I EGIPĆANA	88
• Uzrok 1. Diskriminacija i antiromizam	
• Uzrok 2. Ekonomska nesigurnost, zaposlenost i siromaštvo	
• Uzrok 3. Ograničena društvena i politička participacija	
• Uzrok 4. Nepovoljni uslovi stanovanja	
• Uzrok 5. Ograničen pristup obrazovanju i kvalitetu nastave	
• Uzrok 6. Niska stopa zapošljavanja i ograničen pristup tržištu rada	
• Uzrok 7. Neadekvatan pristup zdravstvenoj zaštiti	
• Uzrok 8. Neriješen građanski status i nedostatak lične dokumentacije	
• Uzrok 9. Neadekvatna socijalna zaštita (nasilje u porodici, dječiji brakovi, dječije prosjačenje)	
• Uzrok 10. Nedovoljna afirmisanost kulture, identiteta i tradicije Roma i Egipćana	
6. CILJEVI STRATEGIJE.....	93
7. AKCIONI PLAN ZA PERIOD 2026 – 2027.....	104
8. BUDŽET.....	146
9. IZVJEŠTAVANJE, MONITORING I EVALUACIJA.....	148
10. KOMUNIKACIONA STRATEGIJA.....	151

„Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2026–2030, sa Akcionim planom za 2026–2027, izrađena je uz podršku i u saradnji sa projektom *Integracija Roma III*, zajedničkim programom Evropske unije i Savjeta Evrope“.

Lista skraćenica

CAREP - Centar za afirmaciju romske i egipćanske populacije

CEDEM- Centar za demokratiju i ljudska prava

CEKUM - Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore

CRI- Centar romskih inicijativa

COE – Savjet Evrope

GSV - Generalni sekretarijat Vlade

EK – Evropska komisija

EU – Evropska unija

MEIS- Informacioni sistem crnogorskog obrazovanja

MLJMP- Ministastvo ljudskih i manjinskih prava

MONSTAT - Uprava za statistiku Crne Gore

NVO - nevladine organizacije

NSOR - Nacionalna strategija održivog razvoja

OCD - organizacije civilnog društva

ZZZCG - Zavod za zapošljavanje Crne Gore

UCG - Univerzitet Crne Gore

UN – Ujedinjene nacije

UNICEF – Dječiji fond Ujedinjenih nacija

UNHCR – Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice

ECRI - Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije

GRETA - Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima

1. Uvod

1.1. Svrha donošenja strateškog dokumenta

Prema Popisu stanovništva iz 2023. godine, u Crnoj Gori je evidentirano 5.629 pripadnika romske zajednice, što čini oko 0,90% ukupnog stanovništva, kao i 1.655 pripadnika egipćanske zajednice, odnosno oko 0,27%. Istovremeno, procjene Romskih nevladinih organizacija ukazuju da je stvarni broj pripadnika romske i egipćanske zajednice veći od zvanično evidentiranog, te da, prema pojedinim procjenama, ukupan broj pripadnika ovih zajednica premašuje 10.000.

Romi i Egipćani u Crnoj Gori i dalje se suočavaju sa izraženom marginalizacijom, uprkos postojećem zakonodavnom okviru i državnim programima namijenjenim njihovoj inkluziji. Ove zajednice karakterišu visoki nivoi diskriminacije – naročito u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, socijalne zaštite, zdravlja i stanovanja – što dovodi do ograničenog pristupa osnovnim pravima i uslugama. Iako su njihova kultura, identitet i manjinska prava formalno zaštićeni, loši životni uslovi, siromaštvo i društvena izolacija sprečavaju njihovu punu društvenu afirmaciju.

Obrazovanje predstavlja jedan od najvećih izazova: niski obuhvat predškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, visoka stopa ranog napuštanja škole i nedovoljni resursi utiču na slabije mogućnosti zapošljavanja. U ekonomskoj sferi, većina pripadnika ovih zajednica je nezaposlena ili radi u neformalnim, niskoplaćenim poslovima, što produbljuje siromaštvo i otežava pristup zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti. Loš pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama, dijelom zbog neformalnog zaposlenja i/ili nedostatka ličnih dokumenata, dodatno pogoršava situaciju, a životni vijek znatno kraći od prosjeka.

U oblasti stanovanja, mnogi žive u neadekvatnim naseljima, često bez stabilne infrastrukture i komunalnih usluga. Problemi sa ličnim dokumentima i građanskim statusom dodatno otežavaju pristup socijalnim pravima. Politička i društvena participacija je minimalna – Romi i Egipćani rijetko učestvuju u procesima donošenja odluka i nemaju adekvatnu zastupljenost u institucijama.

Iako postoje inicijative poput nacionalnih platformi za zapošljavanje i strategija socijalne inkluzije, napredak je spor, a efekti ograničeni. Ukupno stanje Roma i Egipćana u Crnoj Gori obilježeno je strukturnom diskriminacijom, niskim životnim standardom i ograničenim pristupom obrazovanju, zaposlenju i socijalnoj sigurnosti, što zahtijeva dugoročne i sistematske intervencije kako bi se osigurala stvarna ravnopravnost i integracija ovih zajednica.

Inkluzija uz interkulturalizam predstavlja vitalnu smjernicu društvenog razvoja Crne Gore kao multikulturalne zemlje sa bogatom istorijom raznolikosti. Ova strategija ima za cilj da unaprijedi postojeće stanje i položaj romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori, kao i ostvarivanja Ustavom i drugim pravnim aktima garantovanih prava, te borbe protiv svih oblika diskriminacije i segregacije.

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030 predstavlja ključni dokument za unapređenje položaja zajednice koje je ekstremno ugrožena i dalje isključena iz socijalnih tokova u društvu.

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030 donosi se radi unapređenja kvaliteta života, socijalne kohezije i jednakih mogućnosti za romsku i egipćansku zajednicu u Crnoj Gori, kroz systemske i održive mjere koje će doprinijeti smanjenju siromaštva, socijalne isključenosti i diskriminacije. Svrha ovog strateškog dokumenta je da pruži sveobuhvatan i koordinisan okvir za sprovođenje javnih politika koje omogućavaju integraciju Roma i Egipćana u sve društvene tokove, u skladu sa principima jednakosti, ljudskih prava i održivog razvoja.

Ovaj strateški dokument se donosi s ciljem da adresira višedimenzionalne probleme s kojima se suočavaju pripadnici romske i egipćanske zajednice – naročito u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja, zdravlja, socijalne zaštite i pristupa javnim uslugama. Kroz sprovođenje definisanih ciljeva i mjera, strateški plan ima za cilj da unaprijedi institucionalni okvir, ojača međusektorsku saradnju i osigura djelotvornu primjenu principa inkluzivnih i rodno osjetljivih politika na nacionalnom i lokalnom nivou.

U cilju unapređenja postojećeg stanja i položaja romske i egipćanske zajednice u Crnoj Gori, kao i ostvarivanja Ustavom i drugim pravnim aktima garantovanih prava, te borbe protiv svih oblika diskriminacije i segregacije, Vlada Crne Gore je pripremila ovu Strategiju za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030. Usvajanju ovog dokumenta prethodili su drugi strateški dokumenti, primarno Nacionalni Akcioni plan za implementaciju „**Dekade uključivanja Roma 2005-2015**“, koji je usvojen 2005. godine, sa težnjom da projektima iz oblasti obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite prekine začarani krug siromaštva i isključenosti Roma iz društvenog života Crne Gore. S obzirom na ograničenost djelovanja Akcionog plana na četiri prioritete oblasti, Vlada Crne Gore je krajem 2007. godine usvojila **Strategiju za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2008-2012**, nakon čijeg isteka je pripremljen strateški dokument, pod nazivom **Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012 – 2016**. Nakon isteka ovog perioda donijet je novi strateški dokument **Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2016-2020. godine**. Strategiji koja obuhvata period 2026-2030 je prethodila strategija naziva: **Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025. godine**.

Vizija kojoj treba da doprinese ovaj strateški dokument je da se unaprijedi kvalitet života Roma i Egipćana u Crnoj Gori koji će biti ravnopravni u ostvarivanju svojih prava sa svim ostalim građanima i građankama. Ovaj dokument treba da pomogne ostvarenju obaveza koje se odnose na ispunjenje ključnog spoljnopolitičkog cilja države a to je da Crna Gora postane sastavni dio evropske porodice odnosno da bude prva naredna članica Evropske unije.

Ključni strateški cilj kojem doprinosi ova strategija je: **“Poboljšanje socio-ekonomskog i pravnog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori.”**

Ključne problemske oblasti koje su analizirane u dokumentu i u odnosu na koje su utvrđeni operativni ciljevi, indikatori i aktivnosti, odnose se na:

- Diskriminacija i Antiromizam
- Kultura, identitet i informisanje
- Politička i društvena participacija
- Stanovanje
- Obrazovanje
- Zapošljavanje
- Zdrastvena zaštita
- Građanski status i lična dokumenta
- Socijalna i porodična zaštita, uključujući i:
 - Nasilje u porodici
 - Dječiji brakovi
 - Dječije prosjačenje

Donošenjem ovog strateškog plana Vlada Crne Gore potvrđuje svoju posvećenost obavezama preuzetim u okviru međunarodnih i evropskih standarda u oblasti zaštite ljudskih prava, uključujući Dekadu inkluzije Roma, Okvirnu strategiju Evropske unije za Rome, kao i nacionalnim strateškim dokumentima iz oblasti ljudskih prava i drugim relevantnim politikama (Strategiju za interkulturalizam i društvenu koheziju 2025-2028; Nacionalnu strategiju rodne ravnopravnosti 2025-2029; Strategiju manjinske politike 2024-2028). Strateški plan ujedno obezbjeđuje kontinuitet sa prethodnim nacionalnim dokumentima iz ove oblasti, a njegovo sprovođenje predstavlja važan korak u procesu evropskih integracija Crne Gore, posebno u kontekstu poglavlja 23 – „Pravosuđe i temeljna prava”.

U izradi Strategije učestvovali su, u okviru Radne grupe (sastav radne grupe naveden je na kraju dokumenta), predstavnici sledećih institucija: Ministarstvo prosvjete nauke i inovacija, Ministarstvo finansija, Ministarstvo kulture i medija, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga, Ministarstvo zdravlja, članica; Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, članica; Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, članica, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Glavni grad Podgorica, članica; Centar za stručno obrazovanje, Uprava za statistiku, Privredna komora Crne Gore, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Zajednica Opština, Unija poslodavaca Crne Gore, Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore, Crveni krst Crne Gore, članica; Romski savjet, član; NVO Koračajte sa nama — Phiren amenca, član; NVO Udruženje za podršku Roma i Egipćana, NVO Centar za afirmaciju RE populacije. U radu Radne grupe, kao posmatrači aktivno su učestvovali predstavnici: Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, Savjeta Evrope, UNICEF-a, UNDP-a, HEPL-a.

Proces izrade Strategije vodilo je Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana (Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava).

Proces izrade strateškog dokumenta započeo je radionicom sa članovima/icama Radne grupe održanom 9. oktobra, 2025. godine, posvećenoj upoznavanju sa bazom podataka (softverom) koji će biti u upotrebi u stupku praćenja realizacije nove Strategije, a nastavljen sastancima na kojima su razmotrene radne verzije dokumenta.

Nacrt Strategije predstavljen je široj javnosti putem javnih rasprava koje su trajale 20 dana

(od 8. do 28. decembra, 2025. godine) i održane su u gradovima tri regije (Bijelom Polju, Podgorici i Ulcinju), a komentari i sugestije sa istih su uvrštene u finalni tekst dokumenta.

Dokument je metodološki izrađen prema odrednicama Metodologije razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata¹.

Vlada Crne Gore usvojila je Strategiju za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030 sa Akcionim planom za period 2026-2027 na _____ sjednici održanoj _____ 2026. godine.

Teorija promjene (šta hoćemo da promijenimo i izgradimo u Crnoj Gori)

Polazeći od potrebe da se obezbijedi cjelovit, održiv i sistemski pristup unapređenju položaja Roma i Egipćana, teorija promjene Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030 zasniva se na pretpostavci da se stvarne i dugoročne promjene mogu postići samo ukoliko se istovremeno djeluje na više međusobno povezanih nivoa – institucionalnom, društvenom i pojedinačnom. Ova teorija polazi od jasno identifikovanih uzroka višedecenijske marginalizacije, kao i od potrebe da se postojeći institucionalni i normativni mehanizmi učine funkcionalnijim, pristupačnijim i pravednijim prema svim građanima i građankama, bez obzira na etničku pripadnost.

Šta želimo da promijenimo

Strateški plan ima za cilj da promijeni dominantan obrazac socijalne isključenosti, siromaštva i diskriminacije prema romskoj i egipćanskoj zajednici, kroz jačanje institucionalnih kapaciteta, međuresorske saradnje i odgovornosti svih aktera javnih politika. Promjena se odnosi na:

- **svi Romi i Egipćani budu upisani u registre građanskog stanja i imaju pristup ličnim ispravama kroz dalje jačanje procedura za upis u registre građanskog stanja u Crnoj Gori, saradnju sa državama u okruženju i podizanje svijesti među pogođenom populacijom o važnoszi lične dokumentacije;**
- **transformaciju institucionalnih praksi** u pravcu rodno osjetljivog, participativnog i na dokazima zasnovanog planiranja i pružanja usluga;
- **uklanjanje prepreka** koje onemogućavaju ravnopravan pristup obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti, stanovanju i socijalnim uslugama;
- **izgradnju povjerenja** između romske i egipćanske zajednice i državnih institucija kroz transparentno, odgovorno i inkluzivno djelovanje.

Šta želimo da izgradimo – vizija promjene

¹ <https://www.gov.me/dokumenta/4d95d6d8-ace1-4338-96ce-0f4de29c36b0>

Vizija promjene je Crna Gora u kojoj su Romi i Romkinje, Egipćani i Egipćanke ravnopravni članovi i članice društva koji imaju jednake mogućnosti za obrazovanje, zapošljavanje, pristup zdravstvu i stanovanju, te aktivno učestvuju u javnom, kulturnom i političkom životu.

Kroz sprovođenje ovog strateškog plana, država teži da izgradi **inkluzivan sistem javnih politika** koji prepoznaje različitosti kao društvenu vrijednost i osigurava jednak pristup resursima i prilikama za sve.

Željeno stanje do 2030. godine

Do kraja perioda sprovođenja ovog strateškog plana očekuje se da:

- **djeca i mladi Romi i Egipćani imaju jednake šanse za kvalitetno obrazovanje** kroz povećan obuhvat predškolskim obrazovanjem, smanjenje stope ranog napuštanja škole, te značajno veće pohađanje nastave u okviru srednjoškolskog i visokog obrazovanja;
- **smanjenje diskriminacije i socijalne distance prema Romima i Egipćanima** kao i pojačana borba protiv antiromizama u svim institucijama javnog sektora, medijima i drugim segmentima društva.
- **zapošljivost i ekonomska aktivnost Roma i Egipćana budu povećane** zahvaljujući aktivnim mjerama tržišta rada, profesionalnom osposobljavanju, programima zapošljavanja i razvoju socijalnog preduzetništva;
- **uslovi stanovanja budu sigurniji i dostojanstveni**, sa smanjenim brojem neformalnih naselja i unaprijeđenim pristupom adekvatnoj komunalnoj infrastrukturi;
- **zdravstveno stanje i pristup zdravstvenim uslugama budu unaprijeđeni**, uz povećan obuhvat svim preventivnim programima i zdravstvenom zaštitom na svim nivoima organizacije zdravstvenog sistema;
- **socijalna zaštita i podrška porodici budu funkcionalno dostupne**, uz rodno osjetljiv pristup i koordinaciju između institucija socijalne i dječje zaštite, obrazovanja i zdravstva;
- **zajednica Roma i Egipćana bude aktivno uključena u donošenje odluka**, kroz rad savjetodavnih tijela, lokalnih akcijskih planova i partnerskih mehanizama.

Ključni rezultati promjene

1. Promjene u odnosu na lične isprave

Sistem upisa u matični registar rođenih je ojačan do mjere da obezbjeđuje upis svih lica rođenih u Crnoj Gori neposredno nakon rođenja. Relevantno nacionalno zakonodavstvo i administrativne procedure su razvijene do mjere da omogućuju efikasana pristup socio-ekonomskim pravima svima licima sa priznatim statusom lica bez državljanstva.

2. Obrazovne promjene

Formiran je inkluzivan i kvalitetan obrazovni sistem koji omogućava djeci i mladima iz romske i egipćanske zajednice da uspješno uključe u predškolsko obrazovanje i vaspitanje,

završe osnovno i srednje obrazovanje, te da se uključe u visoko obrazovanje i programe cjeloživotnog učenja. Povećan je broj pedagoških asistenata, uvedene su mentorsko-tutorske mreže i programi za podršku roditeljima u obrazovanju djece.

3. Ekonomske promjene

Stvoreno je stimulatívno okruženje za zapošljavanje i ekonomsko osnaživanje Roma i Egipćana. Uspostavljeni su specifični programi podrške samozapošljavanju, prekvalifikaciji i zapošljavanju mladih i žena, uz aktivno učešće poslodavaca i lokalnih zajednica.

4. Stambeni uslovi- promjene

Obezbijedeni su sigurni, legalni i održivi stambeni uslovi, sa pristupom osnovnoj infrastrukturi i javnim uslugama. Realizovani su programi rekonstrukcije i legalizacije objekata, te model socijalnog stanovanja na lokalnom nivou.

5. Socijalno-zdravstvene promjene

Povećan je pristup zdravstvenoj zaštiti, preventivnim programima i socijalnim uslugama, uz uvođenje lokalnih mehanizama za identifikaciju i podršku ranjivim porodicama. Jačana je mreža socijalnih radnika i medijatorki/medijatora u zajednici.

6. Institucionalne promjene

Uspostavljen je funkcionalan i održiv sistem upravljanja politikama za inkluziju Roma i Egipćana, zasnovan na međuresorskoj saradnji, rodno odgovornom budžetiranju i redovnom praćenju rezultata. Nadležni organi dosljedno primjenjuju princip horizontalne i vertikalne usklađenosti sa nacionalnim strateškim dokumentima i međunarodnim obavezama.

7. Društvene i kulturne promjene

Uspostavljena je pozitivna društvena klima koja promovise međukulturalni dijalog, suživot i poštovanje različitosti. Povećana je vidljivost doprinosa Roma i Egipćana u javnom prostoru kroz medijske kampanje, kulturne inicijative i obrazovne programe koji doprinose rušenju stereotipa i predrasuda.

Rodna ravnopravnost i inkluzija Roma i Egipćana

Uvažavanje principa rodne ravnopravnosti predstavlja jedan od osnovnih zahtjeva u procesu planiranja i sprovođenja svih javnih politika u Crnoj Gori, u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti („Službeni list CG”, br. 46/07, 73/10, 40/11, 35/15) i Metodologijom razvijanja politika, izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata (Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore, 2023).

Ovaj strateški plan u potpunosti integrira rodnu perspektivu u ciljeve, mjere i aktivnosti koje se odnose na inkluziju Roma i Egipćana, polazeći od činjenice da se žene, djevojke i muškarci iz ovih zajednica suočavaju sa različitim, ali jednako složenim oblicima višestruke diskriminacije.

Rodna perspektiva u kontekstu socijalne inkluzije

Žene i djevojčice romske i egipćanske pripadnosti suočavaju se s višestrukom marginalizacijom – na osnovu etničke pripadnosti, pola, socijalnog statusa i nivoa obrazovanja. Ove dimenzije nejednakosti međusobno se prepliću, što rezultira smanjenim pristupom obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvenoj zaštiti, vlasništvu nad imovinom, kao i ograničenim učešćem u procesima odlučivanja.

Rodno zasnovane razlike vidljive su i kod muškaraca, naročito u pogledu pristupa zapošljavanju i zdravstvenim uslugama, kao i u opterećenju tradicionalnim obrascima uloga i odgovornosti unutar porodice.

Zbog toga, sprovođenje mjera iz ovog plana zahtijeva integrisano i rodno odgovorno djelovanje, koje obuhvata i ciljeve usmjerene na jačanje ekonomskog osnaživanja žena, smanjenje rodni stereotipa, unapređenje pristupa uslugama i jačanje uloge žena i djevojaka u zajednici.

Ključni elementi rodno osjetljivog pristupa u inkluziji Roma i Egipćana

1. **Rodno diferencirana analiza stanja** – Svi podaci koji se koriste za planiranje i praćenje politika biće prikupljeni i analizirani po polu, starosti i drugim relevantnim osnovama, kako bi se prepoznale specifične potrebe žena, muškaraca, djevojaka i dječaka u romskoj i egipćanskoj zajednici.
2. **Rodno odgovorno planiranje i budžetiranje** – Mjere i aktivnosti predviđene strateškim planom biće praćene analizom efekata na rodnu ravnopravnost, a finansijski planovi uključivaće rodne pokazatelje i indikatore učinka.
3. **Jačanje ženskog liderstva i učešća u odlučivanju** – Posebna pažnja biće posvećena učešću žena Romkinja i Egipćanki u savjetodavnim tijelima, radnim grupama, lokalnim mehanizmima i procesima donošenja odluka na svim nivoima.
4. **Unapređenje pristupa obrazovanju i zapošljavanju žena i djevojaka** – Mjere će podrazumijevati podršku nastavku školovanja, stručnom osposobljavanju, zapošljavanju, samozapošljavanju i pristupu kreditnim i podsticajnim programima.
5. **Prevenција i zaštita od rodno zasnovanog nasilja** – U saradnji sa nadležnim institucijama i organizacijama civilnog društva, sprovodiće se programi osnaživanja, edukacije i zaštite žena i djevojaka od svih oblika nasilja, eksploatacije i prisilnih brakova.
6. **Promocija pozitivnih uzora i rušenje stereotipa** – Plan podrazumijeva kontinuirane komunikacione aktivnosti i javne kampanje koje afirmišu ulogu žena i muškaraca Roma i Egipćana u zajednici, sa ciljem podizanja svijesti o jednakim mogućnostima i značaju rodne ravnopravnosti za društveni razvoj.

Očekivani efekti rodno osjetljivog pristupa

- Povećan broj Romkinja i Egipćanki uključenih u obrazovne i ekonomske programe;
- Smanjena stopa ranih i prisilnih brakova;
- Veća zastupljenost žena i djevojaka u procesima donošenja odluka i radu zajedničkih tijela;
- Unaprijeđen pristup žena i djevojaka zdravstvenim, socijalnim i zaštitnim uslugama;
- Vidljivo unapređenje rodne ravnopravnosti u institucionalnim praksama i lokalnim politikama.

Integracijom rodne dimenzije u sve faze planiranja i sprovođenja, ovaj strateški plan doprinosi ostvarivanju ciljeva iz Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost i ispunjavanju obaveza Crne Gore prema međunarodnim dokumentima – Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

(CEDAW), Pekinškoj platformi za akciju i Agendi održivog razvoja do 2030. godine (Cilj 5 – Rodna ravnopravnost).

1.2. Pozicioniranje u strateškom okviru Crne Gore

Usklađenost sa krovnim strateškim dokumentima

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030 se pozicionira u širem strateškom okviru Crne Gore, u skladu sa ključnim dokumentima kao što su: Nacionalna strategija održivog razvoja 2030² i Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2024-2027³. Ovi dokumenti postavljaju osnovne smjernice za održivi razvoj, društvenu inkluziju i evropsku integraciju, sa posebnim fokusom na zaštitu prava manjina i unapređenje društvenog kapitala.

Usklađenost sa ovim krovnim strateškim dokumentima se ogleda u integraciji principa održivog razvoja, gdje je inkluzija manje brojnih naroda prepoznat kao ključan faktor za dugoročnu društvenu stabilnost i koheziju. Strategija direktno doprinosi ostvarivanju ciljeva iz ovih dokumenata kroz specifične mjere koje promovišu ravnopravnost, komplementarnost i aktivno učešće svih etničkih zajednica u društvenom životu Crne Gore. Kroz saradnju sa sektorima obrazovanja, kulture, i ljudskih prava, ova strategija će omogućiti efektivnu implementaciju nacionalnih prioriteta.

Pravna tekovina Evropske unije u oblasti socijalne politike i zapošljavanja tiče se područja radnog prava, zaštite i zdravlja na radu, jednakog tretiranja muškaraca i žena po pitanjima zapošljavanja, socijalne zaštite, socijalne inkluzije, politike zapošljavanja i socijalnog dijaloga. Osim toga, postoje posebna obavezujuća pravila za sve države članice Evropske unije u pogledu zabrane diskriminacije po osnovu rasne i etničke pripadnosti, religije i vjere, invaliditeta, starosne dobi i seksualne orijentacije. Najbitniji ciljevi socijalne politike Evropske unije jesu postizanje jedinstvenog i pravednog pristupa osnovnim socijalnim uslugama, unapređenje sistema socijalne zaštite, visok obrazovni stepen radne snage, visoka stopa zaposlenosti uz posebnu brigu za grupe koje su manje prisutne na tržištu rada, postizanje sigurnih i održivih prihoda, kao i dostojnih uslova rada za žene i muškarce. Podoblasti u okviru poglavlja 19 su: radno pravo, zaštita i zdravlje na radu, socijalni dijalog, politika zapošljavanja, Evropski socijalni fond, socijalna inkluzija i zaštita, deinstitucionalizacija, zabrana diskriminacije u zapošljavanju i socijalnoj politici i ravnopravnost između žena i muškaraca u zapošljavanju i socijalnoj politici.

Pregovaračko poglavlje 23 posvećeno je pravosuđu i temeljnim pravima. Propisi i standardi iz ovog poglavlja odnose se na jačanje nezavisnosti, nepristrasnosti i profesionalnosti u pravosuđu, borbu protiv korupcije, kao i očuvanje i jačanje ostvarivanja temeljnih prava. U skladu s ovom podjelom standarda, učinjena je i podjela po podoblastima. Tako je poglavlje 23 podijeljeno na sljedeće podoblasti: pravosuđe, borba protiv korupcije (prevencija i represija) i temeljna prava. U okviru djela koji se tiče temeljnih prava predviđeno je usvajanje

² <https://wapi.gov.me/download-preview/67dc487e-097d-41d2-8fd5-7827a19a1f5a?version=1.0>

³ <https://www.gov.me/dokumenta/29349d74-d332-498c-9927-3fac36e454a1>

i realizacija niza strateških dokumenata među kojima i Strategija za interkulturalizam i društvenu koheziju 2025-2028.

- **Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030⁴**

NSOR predstavlja dugoročnu razvojnu strategiju Crne Gore kojom se definišu rješenja za održivo upravljanje sa četiri grupe nacionalnih resursa: ljudskim, društvenim, prirodnim i ekonomskim, kao prioritet ukupnog održivog razvoja crnogorskog društva. Objektivno i integralno sagledavajući održivost nacionalnog razvoja, Crna Gora je među prvim državama u svijetu koja je u potpunosti prihvatila i u nacionalni sistem integrisala zahtjeve Ujedinjenih nacija utvrđene Agendom Ujedinjenih nacija za održivi razvoj do 2030. godine.

U Nacionalnoj strategiji održivog razvoja do 2030. godine, koja predstavlja implementacioni dokument Agende održivog razvoja 2030 u Crnoj Gori, kao najznačajniji problemi u oblastima sa kojima se suočavaju pripadnici romske populacije, naznačen je nedovoljan nivo integracije u crnogorsko društvo (primarno problemi u oblasti potrebe adekvatnog uređenja pravnog statusa, obrazovanja, zapošljavanja, zdravstva i stanovanja). Akcenat je i na problemima u pogledu socijalne isključenosti pripadnika manjina i potrebe njihove veće zastupljenosti u javnom i političkom životu. S tim u vezi, od posebnog značaja za sprovođenje romske politike značajni su sledeći strateški ciljevi i prateće mjere iz NSOR-a:

Strateški cilj 1.3 Obezbijediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve.

Mjera 1.3.1– Obezbijediti sveobuhvatno, inkluzivno i kvalitetno predškolsko obrazovanje SDG 4 (4.2 and 4.a)- ciljni ishodi:

- Izgraditi i nadograditi objekte za obrazovanje koji su prilagođeni djeci i osobama sa invaliditetom, koji su rodno senzitivni i pružaju bezbjedno, nenasilno, inkluzivno i djelotvorno okruženje za učenje za sve, SDG 4 (4.a).

Strateški cilj 2.1 Stimulisati aktivan odnos ključnih aktera prema održivosti razvoja

Mjera 2.1.3 – Eliminirati nacionalnu i vjersku diskriminaciju – ciljni ishodi do 2030. godine su sledeći:

- Obezbijedene jednake mogućnosti i smanjena nejednakost ishoda kroz eliminisanje diskriminatorskih zakona, politika i praksi i promovisanje odgovarajućih zakona, politika i mjera.
- Povećan broj romske i egipćanske djece koja završavaju osnovno obrazovanje
- Smanjen nivo etničke distance u Crnoj Gori
- Adekvatno uređenje njihovog pravnog statusa.

- **Srednjoročni program rada Vlade Crne Gore 2024-2027⁵**

⁴ <https://www.gov.me/dokumenta/67dc487e-097d-41d2-8fd5-7827a19a1f5a#:~:text=Opis:-,Nacionalna%20strategija%20održivog%20razvoja%20do%202030.,ukupnog%20održivog%20razvoja%20crnogorskog%20društva.>

⁵ <https://www.gov.me/dokumenta/61a462bd-eb20-478c-b0ae-c7cb6312e817>

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030 je povezana je sa Srednjoročnim programom rada Vlade Crne Gore 2024-2027 i to posebno u cilju 18 „Solidarno društvo za dostojanstven život „Indikatori koji ukazuju na stepen ostvarenosti ovog cilja između ostalih su:

- Step en rasno etničke distance u Crnoj Gori;
- Step en etničke distance prema pripadnicima/ama romske i egipćanske zajednice;
- Indeks rodne ravnopravnosti

Svim svojim ciljevima i aktivnostima Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030 upravo doprinosi smanjenju rasno etničke distance kao i poboljšanju indeksa rodne ravnopravnosti. U Srednjoročnom program rada Valde zapisano je: “Jedan od ciljeva ove Vlade je unapređenje poštovanja ljudskih prava i sloboda, uz posebnu pažnju posvećenu dostizanju većeg nivoa rodne ravnopravnosti i poštovanja prava lica s invaliditetom, povećanje stepena pozitivnih stavova prema pripadnicima LGBTIQ+ zajednice, smanjen step en rasno etničke distance u Crnoj Gori, step en etničke distance prema građanima/građankama romske i egipćanske zajednice, te suzbijanje svih oblika diskriminacije. Jedan od zadataka Ministarstva ljudskih i manjinskih prava u ispunjavanju cilja – Solidarno društvo za dostojanstven život će biti obezbjeđivanje jednakosti građana i građanki u pravima i pred zakonom, unapređenje ljudskih i manjinskih prava, odnosno stvaranje društva jednakih šansi i mogućnosti.”

1.3. Usklađenost sa međunarodnim obavezama

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030 je u potpunosti usklađena sa međunarodnim obavezama koje proizlaze iz članstva u međunarodnim organizacijama, te procesom evropskih integracija. Crna Gora je potpisnica niza ključnih međunarodnih dokumenata koji se tiču zaštite ljudskih prava i promovisanja kulturne raznolikosti, uključujući Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda⁶, kao i Okvirnu konvenciju za zaštitu nacionalnih manjina⁷.

U kontekstu evropskih integracija, strategija je usklađena sa relevantnim strateškim dokumentima: EU Roma strateškim okvirom za period 2021-2030⁸, Deklaracijom Partnera iz Zapadnog Balkana o Romima i proširenju EU (Poznanska Deklaracija)⁹, EU direktivama i regulativama koje se odnose na zaštitu prava manjina i promovisanje međukulturnog dijaloga, poput Direktive 2000/43/EC o implementaciji principa jednakog tretmana bez obzira na rasno ili etničko porijeklo¹⁰. Takođe, strategija doprinosi ostvarivanju završnih mjerila iz pregovaračkog poglavlja 23 - Pravosuđe i temeljna prava, koja zahtijevaju poboljšanje u oblasti zaštite manjinskih prava i promocije međukulturnih odnosa.

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030, kroz svoje specifične ciljeve i aktivnosti, osigurava da Crna Gora ispunjava svoje međunarodne obaveze,

⁶ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=005>

⁷ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=157>

⁸ EU Roma strateški okvir za period 2021-2030, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813

⁹ <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/254a1c8f78515efd8cf0a65c8d981160.pdf>

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0043>

te aktivno doprinosi izgradnji društva u kojem su prava i slobode svih građana zaštićena i poštovana u skladu sa najvišim evropskim i međunarodnim standardima.

1.4 Pravni i strateški okvir

Strategija se temelji na Ustavu Crne Gore, međunarodnim konvencijama koje je Crna Gora ratifikovala, kao i na nacionalnim zakonima i dokumentima kao što su Strategija razvoja društva i nacionalni planovi integracije. Usklađena je sa Smjernicama za izradu strateških planova Generalnog sekretarijata, što osigurava koherentnost i kontinuitet u sprovođenju vladinih politika.

Pravni okvir koji se odnosi na inkluziju i zaštitu prava manje brojnih naroda u Crnoj Gori počinje sa Ustavom Crne Gore, koji postavlja temeljne principe poštovanja ljudskih prava, jednakosti i zaštite kulturne raznolikosti. Pored Ustava, ovaj okvir uključuje niz zakona i podzakonskih akata koji se odnose na zaštitu prava manjina, promociju kulturne raznolikosti, i jačanje međukulturalnog dijaloga.

Ustav Crne Gore

Ustav Crne Gore¹¹, usvojen 2007. godine, predstavlja osnovni pravni akt zemlje i garantuje prava svih građana, uključujući prava na kulturnu autonomiju i jednakost pred zakonom. Ključni članovi Ustava koji se odnose na interkulturalizam su:

- **Član 8:** Zabrana diskriminacije - Ovaj član zabranjuje svaki oblik neposredne ili posredne diskriminacije, po bilo kom osnovu, kao i mogućnost donošenja propisa i uvođenja posebnih mjera usmjerenih na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju.
- **Član 9:** Primat međunarodnog prava - Ustav potvrđuje primat međunarodnih ugovora nad nacionalnim zakonodavstvom, što uključuje međunarodne konvencije o zaštiti prava manjina i promovisanje interkulturalizma.
- **Član 28** – Jemči se dostojanstvo i sigurnost čovjeka. Jemči se nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta čovjeka, njegove privatnosti i ličnih prava.
- **Član 46** – Svakome se jemči pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovjesti, kao i pravo da promjeni vjeru ili uvjerenje.
- **Član 78** – Svako je dužan da čuva prirodnu i kulturnu baštinu od opšteg interesa. Država štiti prirodnu i kulturnu baštinu.
- **Član 79:** Prava manjina - Ovaj član garantuje poseban skup prava nacionalnim manjinama, uključujući pravo na očuvanje i izražavanje sopstvene kulture, korišćenje svog jezika, te osnivanje obrazovnih i kulturnih institucija koje čuvaju njihov identitet.

Zakon o manjinskim pravima i slobodama¹²

Ovaj zakon je ključan za zaštitu prava manjinskih naroda u Crnoj Gori. On osigurava prava na očuvanje, razvoj i izražavanje etničkog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. Ključne odredbe uključuju:

- **Član 7:** Očuvanje identiteta - Garantuje pravo na očuvanje i izražavanje nacionalnog identiteta.

¹¹ <https://www.skupstina.me/me/ustav-crne-gore>

¹² https://www.ombudsman.co.me/docs/1612168076_zakon-o-manjinskim-pravima-i-slobodama.pdf

- **Član 8:** Pravo na jezik - Omogućava upotrebu jezika i pisma manjinskih naroda u službenoj komunikaciji, obrazovanju, i medijima.

“Manjinski narodi i druge manjinske nacionalne zajednice i njihovi pripadnici imaju pravo izražavanja, čuvanja, razvijanja, prenošenja i javnog ispoljavanja nacionalnog, etničkog, kulturnog, vjerskog i jezičkog identiteta, kao dijela njihove tradicije. Crna Gora će razvijati i unapređivati izučavanje istorije, tradicije, jezika i kulture manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. U skladu sa ovim zakonom i prihvaćenim međunarodnim obavezama, nadležni organi obezbjeđuju zaštitu kulturne baštine manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika)”

- **Član 15:** Kulturne autonomije - Obezbeđuje pravo na osnivanje kulturnih i obrazovnih institucija koje promovišu kulturu i jezik manjinskih zajednica.

Zakon o zabrani diskriminacije¹³

Ovaj zakon zabranjuje diskriminaciju po bilo kojem osnovu, uključujući rasu, etničku pripadnost, vjeru, i jezik. Specifični članovi relevantni za interkulturalizam su:

- **Član 2:** Definicija diskriminacije - Obuhvata svaki oblik direktne ili indirektno diskriminacije, uključujući one na osnovu etničke pripadnosti i kulturne identifikacije.
- **Član 17** – „Rasna diskriminacija je svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica ili grupe lica, sa uvjerenjem da rasa, boja kože, jezik, nacionalnost ili nacionalno ili etničko porijeklo opravdavaju omalovažavanje lica ili grupe lica, odnosno opravdavaju ideju o nadmoći nekog lica ili grupe lica prema onima koji nijesu članovi te grupe, naročito u oblasti obrazovanja, rada, zapošljavanja i izbora zanimanja, stručnog osposobljavanja, socijalne zaštite i socijalnih davanja, zdravstvene zaštite i stanovanja, pristupa dobrima, uslugama u javnom i privatnom sektoru i robi.”
- **Član 20:** Zaštita od diskriminacije u obrazovanju - Zakon obavezuje obrazovne ustanove da promovišu jednakost i nediskriminaciju, što uključuje i međukulturalni dijalog.

Zakon o javnim okupljanjima i javnim priredbama¹⁴

Ovaj zakon reguliše prava građana na slobodu okupljanja, uključujući kulturne manifestacije koje promovišu interkulturalizam. Ključne odredbe su:

- **Član 3:** Sloboda okupljanja - Pravo građana da se okupljaju radi izražavanja svojih kulturnih i vjerskih uvjerenja.
- **Član 6:** Organizacija kulturnih manifestacija - Regulatorna koja omogućava organizovanje kulturnih događaja koji promovišu etničku i kulturnu raznolikost.

Zakon o medijima¹⁵

Ovaj zakon reguliše način na koji se mediji bave pitanjima od javnog interesa, uključujući promociju interkulturalizma i zaštitu kulturne raznolikosti:

¹³ https://www.ombudsman.co.me/docs/1612165541_zakon-o-zabrani-diskriminacije.pdf

¹⁴ <https://www.katalogpropisa.me/propisi-crne-gore/zakon-o-javnim-okupljanjima-i-javnim-priredbama-2/>

¹⁵ <https://wapi.gov.me/download-preview/cc005aca-4b08-4d6a-b0b5-8d127d2382bc?version=1.0>

- **Član 23:** Oblikovanje programa - Mediji su obavezni da svojim programima doprinesu očuvanju i promociji kulturne raznolikosti i prava manjinskih zajednica.
- **Član 36:** Jezička raznolikost - Promocija programa na jezicima manjinskih zajednica.

Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju¹⁶

Ovaj zakon osigurava obrazovna prava manjinskih zajednica, uključujući pravo na učenje i obrazovanje na maternjem jeziku kao i pravo na nastavne sadržaje koji referiraju na tradiciju i kulturu manjinskih naroda:

- **Član 9:** “Crnogorski državljani su jednaki u ostvarivanju prava na obrazovanje, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, jezik, vjeru, socijalno porijeklo, invaliditet ili drugo lično svojstvo.

Strani državljani koji imaju privremeni boravak ili stalno nastanjenje u Crnoj Gori, jednaki su u ostvarivanju prava na obrazovanje sa crnogorskim državljanima, u skladu sa posebnim zakonom.”

- **Član 11:** “Nastava u ustanovi izvodi se na službenom - crnogorskom jeziku. Nastava u ustanovi izvodi se i na jezicima u službenoj upotrebi:
 - imajući u vidu istu lingvističku osnovu - na srpskom jeziku;
 - poštujući prava manjinskih naroda - na bosanskom, albanskom i hrvatskom jeziku;

Organ državne uprave nadležan za poslove prosvjete urediće bližim propisom jedinstveni nastavni proces.

Nastava za lica koja koriste znakovni jezik, odnosno posebno pismo ili druga tehnička rješenja izvodi se na znakovnom jeziku i pomoću sredstava tog jezika.”

Zakon o kulturi¹⁷

Ovaj zakon reguliše zaštitu i promociju kulturnih dobara, uključujući i ona koja su značajna za etničke i kulturne manjine:

Član 3

“Kultura se ostvaruje i razvija na načelima:

- 1) slobode stvaralaštva i poštovanja prava na kulturu;
- 2) opredijeljenosti države i lokalne samouprave da podstiču i pomažu razvoj kulturnog i umjetničkog stvaralaštva i zaštitu i očuvanje kulturne baštine;
- 3) ravnopravnog očuvanja svih kulturnih identiteta i poštovanja kulturne različitosti;
- 4) izgradnje i unapređenja sistema kulture, u skladu sa međunarodnim standardima, a naročito standardima Evropske Unije;
- 5) uspostavljanja efikasnog, racionalnog i kreativnog upravljanja u kulturi;

¹⁶ <https://www.gov.me/dokumenta/a5f6b50c-2d6f-475d-8d65-1e124d10b33e>

¹⁷ <https://www.gov.me/dokumenta/03ecfa1e-c000-41af-a230-fd0e0a9667b9>

- 6) transparentnog djelovanja u kulturi;
- 7) poštovanja i zaštite autorskog i srodnih prava;
- 8) demokratizacije kulturne politike i decentralizacije organizovanja i finansiranja kulture.”

Zakon o zaštiti kulturnih dobara¹⁸

Ovaj zakon reguliše zaštitu i ciljeve u zaštiti kulturnih dobara, kao i pristup kulturnim dobrima, uključujući i ona koja su značajna za etničke i kulturne manjine:

Član 4

“Ciljevi zaštite kulturnih dobara su:

- 1) očuvanje i unaprjeđivanje kulturnih dobara i njihovo prenošenje budućim generacijama u autentičnom obliku;
- 2) obezbjeđivanje uslova za opstanak kulturnih dobara i za očuvanje njihovog integriteta;
- 3) obezbjeđivanje održivog korišćenja kulturnih dobara, shodno njihovim tradicionalnim ili novim odgovarajućim namjenama, radi ljudskog razvoja i kvaliteta života;
- 4) širenje saznanja o vrijednostima i značaju kulturnih dobara;
- 5) očuvanje kulturne raznolikosti kroz unaprjeđenje stanja i vrijednosti svih vrsta kulturnih dobara, njegovanje kreativnosti i razumijevanja različitih kultura i kulturnih slojeva i unaprjeđivanje dijaloga među kulturama i religijama;
- 6) obezbjeđivanje uslova da kulturna dobra, shodno svojoj namjeni, služe za zadovoljavanje kulturnih, naučnih i edukativnih potreba pojedinaca i društva;
- 7) sprječavanje radnji i aktivnosti kojima se može promijeniti izgled, svojstvo, osobenost, značenje ili značaj kulturnog dobra;
- 8) sprječavanje protivpravnog prometa i premještanja kulturnih dobara.

Pravo na kulturnu baštinu

Član 5

- (1) Svako ima pravo da, pod jednakim uslovima, individualno ili kolektivno, koristi kulturna dobra, radi učešća u kulturnom životu, uživanja, naučnog napretka ili druge dobrobiti koja iz njega proističe, kao i da doprinosi njegovom obogaćivanju i očuvanju, u skladu sa ovim zakonom.
- (2) Svako fizičko i pravno lice, uključujući i vjerske zajednice, dužno je da poštuje kulturna dobra drugih, na isti način kao i svoja.

¹⁸ <https://www.gov.me/dokumenta/62633794-e279-4b80-a8a4-4043c3fa2a0e>

(3) Pravo na pristup kulturnom dobru može se ograničiti samo radi zaštite javnog interesa i prava i sloboda drugih.

Zakon o socijalnoj i dječijoj zaštiti¹⁹ -

Principi socijalne i dječije zaštite

Član 7 – Socijalna i dječija zaštita se zasniva na principima:

1) uvažavanja integriteta i dostojanstva korisnika socijalne i dječije zaštite koja se zasniva na socijalnoj pravdi, odgovornosti i solidarnosti, koja se pruža uz poštovanje fizičkog i psihičkog integriteta, bezbjednosti, kao i uz uvažavanje moralnih, kulturnih i religijskih ubjeđenja, u skladu sa zajemčenim ljudskim pravima i slobodama;

2) zabrane diskriminacije korisnika po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredjeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili drugog ličnog svojstva;

Porodični zakon

Član 5

Dijete je svako lice do navršenih 18 godina života.

Prava djeteta su nedjeljiva, uzajamno povezana i cjelovito se ostvaruju.

Država je dužna da poštuje i unapređuje prava djeteta i preduzima potrebne mjere za zaštitu djeteta od zanemarivanja, zlostavljanja, eksploatacije i diskriminacije.

Svako je dužan da obavijesti centar za socijalni rad (u daljem tekstu: organ starateljstva) o povredi prava djeteta za koju sazna.

Mjere kojima se zadire u porodični život dopuštene su samo ako se zaštita članova porodice ne može obezbijediti na manje restriktivan način, pružanjem usluga socijalne i dječje zaštite.

U ostvarivanju, unapređivanju i zaštiti prava djeteta nadležni organi, ustanove, javne službe i pojedinci dužni su da međusobno sarađuju.”

Član 18

“Brak ne može sklopiti lice čija volja nije slobodna.”

Član 24

¹⁹ <https://wapi.gov.me/download-preview/e10de0d2-f825-4ada-b470-c3d9d32267f3?version=1.0>

“Ne može sklopiti brak lice koje nije navršilo 18 godina života.

Izuzetno od stava 1 ovog člana, sud može dozvoliti sklapanje braka djetetu starijem od 16 godina, u skladu sa posebnim zakonom.”

Član 80

“Organ starateljstva dužan je da roditeljima pruža odgovarajuće oblike pomoći i podrške i preduzima potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta, a na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja.

Organi pravosuđa, drugi organi, medicinska, obrazovna i druga ustanova, nevladina organizacija i građani dužni su da obavijeste organ starateljstva čim saznaju da roditelj nije u mogućnosti da vrši roditeljsko pravo.

Organ starateljstva dužan je odmah po prijemu obavještenja da ispita slučaj i preduzme mjere za zaštitu prava djeteta.

Matičar je dužan da prijavi organu starateljstva rođenje djeteta čiji jedan ili oba roditelja nijesu poznati, radi preduzimanja mjera za njegovu zaštitu.”

Strategija ne pripada oblastima iz člana 5 stav 2 tačka 1 Zakona o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list RCG“, br. 80/05 i „Sl. list CG“, br. 40/11, 59/11 i 52/16) za koje je izrada Strateške procjene uticaja (SPU) obavezna (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo, energetika, industrija, saobraćaj, turizam, prostorno i urbanističko planiranje, upravljanje vodama, otpadom i sl.). Utvrđeno je da Strategija:

- ne određuje okvir za odobravanje projekata koji podliježu procjeni uticaja na životnu sredinu;
- ne predviđa izgradnju objekata niti zahvate u prostoru;
- ne planira eksploataciju prirodnih resursa;
- ne utiče na namjenu, korišćenje niti promjenu zemljišta.

Usklađenost sa sektorskim strateškim dokumentima i podzakonskim aktima

Pored zakonskih akata, postoje i brojne sektorske strategije i podzakonski akti koji dopunjuju strateški i pravni okvir u vezi sa interkulturalizmom:

- **Strategija za interkulturalizam i društvenu koheziju 2025–2028²⁰**

Strategijom za interkulturalizam i društvenu koheziju 2025–2028 se afirmišu vrijednosti međusobnog poštovanja, razumijevanja i solidarnosti među svim društvenim grupama u Crnoj Gori. Ova dva strateška dokumenta međusobno se dopunjuju i stvaraju sinergijski okvir za unapređenje društvene integracije, smanjenje nejednakosti i jačanje socijalne kohezije.

²⁰ <https://www.gov.me/dokumenta/4309e328-e708-4857-8c10-481d2457930b>

Dok **Strategija za interkulturalizam i društvenu koheziju** postavlja opšti normativni i vrijednosni okvir za promovisanje tolerancije, uvažavanje različitosti i izgradnju društva jednakih mogućnosti, **Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030** razrađuje konkretne sektorske ciljeve i aktivnosti koje doprinose ostvarivanju tih vrijednosti kroz poboljšanje pristupa obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvu, stanovanju i socijalnim uslugama za pripadnike romske i egipćanske zajednice.

Na taj način, Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 -2030 djeluje kao **operativni instrument** za sprovođenje principa i ciljeva definisanih u Strategiji društvene kohezije, omogućavajući njihovu konkretnu primjenu u praksi. Istovremeno, implementacija mjera iz Plana doprinosi jačanju interkulturalnog dijaloga, smanjenju socijalne distance i borbi protiv stereotipa i predrasuda, što su osnovne komponente politike društvene kohezije.

Povezanost ova dva dokumenta ogleda se i u zajedničkom pristupu **međuresorskoj saradnji, rodnoj ravnopravnosti i participaciji zajednice**, koji osigurava da inkluzivne politike budu održive, koordinisane i usmjerene na stvarne potrebe građana. Time se postiže dvosmjerna veza između strateških prioriteta: dok Strategija za interkulturalizam i društvenu koheziju definiše društveni i kulturni kontekst za inkluzivne politike, Strateški plan socijalne inkluzije Roma i Egipćana obezbjeđuje njihovu implementaciju kroz konkretne, mjerljive i održive mjere na nacionalnom i lokalnom nivou.

- **Strategija manjinske politike 2024-2028.**²¹

Strategija manjinske politike predstavlja krovni sektorski strateški dokument u oblasti zaštite manjina, borbi protiv diskriminacije i jačanja socijalne inkluzije manjinskih naroda. Multietnička društva predstavljaju bogatstvo različitosti, čiji su temelji često zasnovani na različitim etničkim, jezičkim, i kulturnim grupama. U ovom kontekstu, integracija manjina igra ključnu ulogu u očuvanju društvene kohezije i promociji socijalne pravde. Crna Gora je definisana ustavom kao građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, čiji je nosilac suvereniteta građanin sa crnogorskim državljanstvom. Ustav Crne Gore pruža pravnu osnovu za promociju, jačanje i unapređenje osnovnih ljudskih prava i sloboda, te obavezu Crne Gore da poštuje međunarodne standarde. Kao nezavisna i međunarodno priznata država, članica Ujedinjenih nacija (UN) i NATO-a, te zemlja kandidat za pridruživanje Evropskoj uniji (EU), Crna Gora je obavezna da, u skladu sa svojim međunarodnim obavezama, utvrdi 'Strategiju manjinske politike'. Ova strategija definiše politiku Vlade Crne Gore u oblasti poštovanja i zaštite prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Primarni fokus je stavljen na usklađenost sa strateškim i operativnim ciljevima u oblastima: Obrazovanja; Zapošljavanja; Kulture i identiteta manjina; Političke participacije manjina;

- **Nacionalna strategija rodne ravnopravnosti 2021 - 2025**²²

Ova Strategija je u potpunosti integrisala sve odredbe glavnih UN dokumenata kojima se tretira pitanje rodne ravnopravnosti, kao što je Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Pekinška platforma za akciju, gdje se naročito insistira na obezbjeđivanju tri osnovna prava ženama, kao i na otklanjanju svih vidova diskriminacije u tim oblastima:

²¹ <https://www.gov.me/dokumenta/69e2121f-848b-4171-bd87-45f9f87e90d5>

²² <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2022/02/Nacionalna-strategija-rodne-ravnopravnosti-2021-2025.-godine-sa-Akcionim-planom-2021-2022.-godine.pdf>

- Pravo žena da glasaju na svim izborima i javnim referendumima i da budu birane u sva tijela koja se biraju putem javnih izbora
- Pravo žena da učestvuju u kreiranju i sprovođenju vladine politike i da zauzimaju rukovodeće
- položaje i obavljaju sve javne funkcije na svim nivoima vlasti
- Pravo žena da učestvuju u radu nevladinih organizacija i udruženja koja se bave javnim i političkim životom u zemlji.

Kao država kandidatkinja za članstvo u EU, Crna Gora se obavezala da će realizovati ciljeve kojima se umanjuje rodna diskriminacija a koji su postavljeni u zakonodavnim i strateškim dokumentima koje usvajaju Evropska komisija i Savjet Evrope.

Strategijom je predviđen Operativni cilj 2: Unaprijediti politike u oblasti obrazovanja, kulture i medija kako bi se smanjio nivo stereotipa i predrasuda prema ženama i osobama drugačijih polnih i rodni identiteta.

U okviru mjere 2.2 predviđeno je da će se razviti, akreditovati i organizovati obuke za vaspitače/ce i nastavnike/ce, prije svega one, koji predaju predmete koji su bili analizirani iz ugla rodne ravnopravnosti u okviru analize odabranih nastavnih programa (Mjera 2.1), kako bi se kod djece od najmlađeg uzrasta i kod mladih podstakao razvoj i usvajanje vrijednosti građanskog, rodno ravnopravnog i inkluzivnog društva, u skladu sa važećim nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim obavezama koje je preuzela Crna Gora. Ove obuke će vaspitačima/cama i nastavnicima/cama pružiti konkretne primjere koji mogu biti korišćeni u učionici i tokom nastavnog procesa. Sa druge strane, obuke će poslužiti kao dobra prilika za razmjenu iskustava i usaglašavanje nastavne prakse sa standardima obrazovanja. Posebna pažnja u edukaciji nastavnog kadra biće posvećena pitanjima zaštite prava i inkluzije osjetljivih grupa, kao što su osobe osobe drugačijih polnih i rodni identiteta, djeca i mladi sa invaliditetom, kao i djeca iz romskih i egipćanskih porodica.

- **Strategija reforme obrazovanja za period 2025-2035²³**

Ova strategija kao jedan operativnih ciljeva utvrđuje : Operativni cilj 1.2: Smanjene nejednakosti u obuhvatu obrazovanjem i obrazovnim postignućima, uključujući ranjive i marginalizovane grupe.

Ovaj operativni cilj pretpostavlja potrebu da se otklone izvori dispariteta u obrazovnim postignućima i obuhvatu obrazovanjem i vaspitanjem. Analize rađene u procesu izrade ove strategije ukazuju da značajne razlike u obuhvatu i obrazovnim postignućima stoje u korelaciji sa socioekonomskim statusom, polom i mjestom stanovanja. Djeca iz zajednica Roma i Egipćana a postizala su slabije rezultate na svim nivoima obrazovanja. Naročito je istaknut socioekonomski status, odnosno utvrđena su značajno niža postignuća i ranije napuštanje škole kod djece u riziku od siromaštva u odnosu na stratume populacije s višim prihodima. Dispariteti se javljaju i između regiona, kao i u pogledu mjesta stanovanja, a na nekim obrazovnim nivoima i u pogledu pola. Konačno, obuhvat djece i adolescenata sa smetnjama u razvoju, kao i djece iz migrantske populacije, manji je od očekivanog. Mjere koje će doprinijeti otklanjanju postojećih dispariteta uključuju mjere navedene u Strategiji za inkluzivno obrazovanje 2019 – 2025.

²³ <https://www.gov.me/dokumenta/73f999b6-b879-4868-a72d-e670ce78f77f>

- **Strategija inkluzivnog obrazovanja 2019-2025²⁴**

Ova Strategija se vodi principima:

Pravičnosti – ravnopravno učešće u obrazovanju kroz prevazilaženje razlika uzrokovanih nepoželjnim i neprihvatljivim uticajem društvenih barijera na smetnju i/ili teškocu u razvoju;

Relevantnosti – obrazovanje i vaspitanje usklađeno sa individualnim karakteristikama, sposobnostima i potrebama djeteta sa posebnim obrazovnim potrebama;

Dostupnosti – sprovođenje aktivnosti u kojima svako dijete sa posebnim obrazovnim potrebama učestvuje na ravnopravnoj osnovi zajedno sa svojim vršnjacima, kroz adekvatne i ciljane usluge u lokalnoj zajednici;

Efektivnosti – poboljšanje postignuća i participacije djece, otklanjanje predrasuda i stereotipnih uvjerenja kroz nastavnu praksu, međusobne relacije učenika i nastavnika i uslove rada u školi;

Efikasnosti – razvoj pojedinca i zajednice koja poštuje različitost.

Strateški cilj 1 u ovom dokumentu predviđa: Obezbijediti i primijeniti dostupnost i pravičnost obrazovanja za svu djecu zajedno sa vršnjacima kroz neophodnu međusektorsku podršku

Operativni ciljevi koji se odnose na ovaj strateški cilj su:

- A. Unaprijeđena međusektorska saradnja i inkluzivna kultura i praksa
- B. Unaprijeđen sistem usluga na nivou lokalne zajednice u svim sektorima
- C. Unaprijeđen pristup obrazovanju i obrazovnim uslugama

- **Strategija za mlade 2023-2027²⁵**

Strategija za mlade predstavlja značajan dokument sa aspekta unapređenja položaja mladih Roma i Egipćana, primarno kroz stavljanje akcenta na:

- Potrebu da mladi ostvaruju ekonomsku i socijalnu sigurnost kroz olakšan pristup tržištu rada i sticanje zaposlenja;
- Mladi imaju pristup kvalitetnom obrazovanju;
- Mladi su aktivni građani/ke, uključeni, motivisani, proaktivni i učestvuju u procesima donošenja odluka, razvoja zajednice, u kreiranju politika i njihovom sprovođenju;
- Mladi su dobrog zdravlja, bezbjedni, imaju pristup adekvatnom sistemu podrške za prelazak u odraslo doba i samorealizaciju, samosvjesni su, inovativni, pokazuju inicijativu i prihvataju različitosti;
- Mladi imaju pristup kvalitetnim kulturnim sadržajima kao kreatori i konzumenti.

²⁴ <https://www.gov.me/dokumenta/fbeec964-7c59-4b5a-a54e-8417281160ba>

²⁵ <https://www.gov.me/dokumenta/c27c88df-e903-422d-b789-379490c307cf>

- **Strategija o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnoj Gori 2021-2025²⁶**

Strategija o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnoj Gori, za period 2021-2025. godine, je dio obaveza iz procesa pristupanja Evropskoj uniji. Migracije su, uz oblast azila, u posebnom fokusu Evropske unije. Iz tog razloga, ali i u cilju čuvanja sopstvenog javnog poretka, svaka država kandidat za članstvo u Evropskoj uniji mora obezbijediti usklađenost svog normativnog okvira sa komunitarnim pravom u ovoj oblasti, ali i njegovu punu implementaciju. Oblast migracija podrazumijeva širok dijapazon podoblasti, kao što su: legalne migracije, sprječavanje ilegalnih migracija, readmisija, postupanje sa strancima itd. Azil predstavlja jednu od ključnih oblasti kojoj Evropska unija posvećuje visok stepen pažnje. Crna Gora, kao kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, već godinama suočava se s povećanim brojem tražilaca azila. Crna Gora može ispuniti obaveze koje je prihvatila Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju i sporazumima o readmisiji samo održivom integracijom povratnika kao najvažnijom karikom u lancu kontrole migracija. Pod održivom integracijom povratnika podrazumijeva se djelotvorna politika države, čiji je cilj da se povratnici integrišu na efikasan, održiv i dugoročan način u crnogorsko društvo, uz puno uvažavanje njihovih prava. Operativni cilj 1.2 u ovom dokumentu glasi: Povećanje administrativnih kapaciteta i unapređenje uslova za prihvatanje i osiguranje punog pristupa pravima koja pripadaju strancima koji traže međunarodnu zaštitu i licima kojima je odobrena međunarodna zaštita u Crnoj Gori, u skladu sa međunarodnim standardima. Jedna od planiranih aktivnosti, koja je u korelaciji sa strateškim planom je: Organizovanje kurseva za učenje crnogorskog jezika, istorije i kulture, radi uključivanja azilanata i stranaca pod supsidijarnom zaštitom u crnogorsko društvo.

- **Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti 2022-2027²⁷**

Opšti cilj ove strategije je da omogući licima sa invaliditetom potpunu ravnopravnost u svim oblastima života uz skladu sa načelima UN Konvencije o pravima lica sa invaliditetom, Ustavom i zakonima Crne Gore. Komitet UN za prava lica sa invaliditetom je razmotrio inicijalni izvještaj Crne Gore (CRPD / C / MON / 1) na 340. i 341. sastanku (vidjeti CRPD / C / SR.340 i 341), održanom 17. i 18. avgusta 2017. godine i usvojio zaključna zapažanja na 353. sastanku održanom 28. avgusta 2017 i definisao preporuke za implementaciju između ostalog i za Rome i Egipćane koji su istovremeno i lica sa invaliditetom i žrtve višestruke diskriminacije. Primarno nedostaje efikasna zaštita osoba sa invaliditetom, koje mogu biti žrtve interseksionalne diskriminacije, kao što su osobe sa invaliditetom koje pripadaju različitim etničkim grupama, uključujući Rome i Egipćane, izbjeglice, tražioce azila ili interno raseljena lica. Akcenat je preduzimanju napora za sprečavanje i otklanjanje interseksionalne diskriminacije osoba sa invaliditetom, pri čemu je poseban značaj pružen djeci sa smetnjama u razvoju, pripadnicima manjinske grupe i obezbjeđivanju jednakog pristupa svim pravima iz Konvencije.

²⁶ <https://www.gov.me/dokumenta/38214cec-7412-498d-9f8e-484e02ee1c78>

²⁷ <https://www.gov.me/dokumenta/e9659c4e-e7f6-41f2-ab98-0fd115b80601>

- **Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2025-2029²⁸**

Strateški dokument je usklađen sa Strategijom za prevenciju i zaštitu djece od nasilja obuhvata 2022–2029., čiji osnovni cilj se ogleda u potrebi jačanja prevencije nasilja i zaštiti fizičkog i mentalnog zdravlja djece koja su izložena nasilju ili su u riziku od nasilja, pružanju njege i usluga za djecu žrtve nasilja i ublažavanju zdravstvenih i drugih negativnih posljedica nasilja. Uzimajući u obzir da romska i egipćanska djeca predstavljaju jednu od najugroženijih kategorija, posebno u dijelu koji se odnosi na dječje ugovorene brakove i visok stepen prihvatljivosti rodno zasnovanog nasilja, prilikom izrade novog strateškog dokumenta poseban značaj je pružen usklađivanju sa predmetnom strategijom.

- **Strategija za borbu protiv trgovine ljudima 2025-2028²⁹**

Strateškim dokumentom je predviđen niz aktivnosti koje se odnose na sprovođenje kampanja za podizanje svijesti o trgovini ljudima među opštom populacijom, ranjivim grupama, gdje značajnu ulogu zauzimaju Romi i Egipćani. Posebna pažnja je posvećena podizanju svijesti romske i egipćanske populacije o negativnim posljedicama sklapanja nedozvoljenih brakova kao oblika ispoljavanja krivičnog djela trgovine ljudima, kroz preventivne aktivnosti od strane predstavnika institucija u saradnji sa civilnim sektorom. Primarni operativni ciljevi/ aktivnosti/ sa kojima je usklađen novi strateški dokument koji tretira položaje romske i egipćanske populacije se odnosi na:

1.1. Podizanje nivoa svijesti šire javnosti o društvenim normama, diskriminaciji i potražnji koje podstiču pojavu trgovine ljudima.

1.2. Povećanje kapaciteta i znanja svih profesionalaca, koji direktno dolaze ili mogu doći u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima, u preliminarnoj identifikaciji, upućivanju i neposrednoj zaštiti žrtava trgovine ljudima, a naročito ranjivih kategorija.

1.3. Osnaživanje ranjivih kategorija na sve oblike trgovine ljudima, a naročito djece, uključujući online.

Aktivnosti:

1.2.2 Sprovođenje multisektorske specijalizovane obuke i radionice za profesionalce na lokalnom nivou (policija, socijalna zaštita, zdravstvene ustanove, lokalne samouprave, obrazovanje, ombudsman, centri za prihvatanje, agencije za zapošljavanje, NVO) u cilju podizanja svijesti o problemu trgovine ljudima, korišćenju indikatora za identifikaciju i inicijalno upućivanje žrtava, kao i o međusobnoj saradnji.

1.3.1. Kampanja podizanja svijesti preko školskog portala pod nazivom Digitalna škola- za prevenciju nasilja, bezbjednost na internetu usmjerena na djecu, roditelje i učitelje osnovnih i srednjih škola o rizicima eksploatacije preko interneta i trgovine ljudima.

2.1.6. Raspisivanje Javnog poziva za rad na SOS liniji za žrtve trgovine ljudima

- **Strategija stambene politike Crne Gore 2025-2034³⁰**

²⁸ <https://www.gov.me/dokumenta/515a0cbe-e735-4db6-b875-db35d1ef9c57>

²⁹ <https://www.gov.me/dokumenta/b145b13d-9b48-41f7-bf82-9055b74bd8bd>

³⁰ <https://www.gov.me/dokumenta/3d31df19-5b17-4627-b10e-a036c894f5d2>

Strateški dokument je usklađen sa Strategijom stambene politike Crne Gore koja prepoznaje grupe koje žive u izraženom riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, a prema relevantnim podacima iz ove oblasti to su: djeca (djeca žrtve nasilja i eksploatacije djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju, djeca bez roditeljskog staranja, djeca s problemima u ponašanju), lica s invaliditetom, starija lica, **Romi i Egipćani**, pripadnici LGBTIQ+ zajednice, žene žrtve nasilja i beskućnici. Strategijom stambene politike Crne Gore predviđa se kreiranje modela stambene podrške koji imaju za cilj integraciju svih socijalno ugroženih kategorija. Navedeno podrazumijeva pored izgradnje i davanja u zakup stanova za navedene kategorije lica, kreiranje i implementaciju alternativnih modela stanovanja sa podrškom, što podrazumijeva pomoć pri obrazovanju, zapošljavanju i pristup drugim socijalnim uslugama, koje su aktivnosti i predviđene ovim dokumentom kroz **Operativni cilj 3.3: Razvoj alternativnih modela stanovanja za specifične grupe i lica u riziku od beskućništva.**

Sprovođenje ovog operativnog cilja podrazumijeva obezbjeđivanje dugoročnih smještajnih opcija koje ne samo da zadovoljavaju osnovne potrebe za krovom nad glavom, već i olakšavaju socijalnu inkluziju, pružaju psihosocijalnu podršku i podstiču ekonomsko osnaživanje.

- **Program ekonomskih reformi Crne Gore (PER) 2024-2026³¹**

Strateški dokument je, takođe, usklađen sa mjerama sadržanim u Programu ekonomskih reformi Crne Gore (PER) vezano za zapošljavanje i tržište rada, kroz prioritetne mjere koje se odnose na povećanje učešća na tržištu rada, posebno osjetljivih grupa nezaposlenih lica. Očekivani uticaj na socijalne ciljeve, kao što su zaposlenost, smanjenje siromaštva, jednakost, rodnu ravnopravnost i pristup zdravstvenoj zaštiti. Reformska mjera će omogućiti bolje zdravlje i blagostanje svih građana i građanki Crne Gore, a u skladu sa SDG3. Omogućiće bolji pristup zdravstvenim uslugama, skraćenju liste čekanja, povećanju zadovoljstva pacijenata. Mjere iz PER-a će dodatno uticati na rodnu ravnopravnost kroz veću dostupnost zdravstvenih usluga za žene, naročito one romske i egipćanske pripadnosti, žene u ruralnim krajevima, žene sa invaliditetom. S tim u vezi, Romi i Egipćani su prepoznati kao ugrožena kategorija prilikom zapošljavanja, pri čemu PER predviđa potrebu identifikacije nezaposlenih lica koja su izložena riziku na tržištu rada, definisanje mjera i programa aktivne politike zapošljavanja, kao i sticanju znanja, vještina i iskustva potrebnih za tržište rada. U oblasti socijalne inkluzija, smanjenje siromaštva i jednake mogućnosti, PER stavlja akcenat na razvoj usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite, čime će se otkloniti prepreka otežanom pristupu uslugama ugroženih kategorija lica.

Usklađenost sa obavezama iz procesa pregovora Crne Gore sa Evropskom unijom

- **Izvještaj EK za 2025. godinu³²**

Izvještajem Evropske komisije (EK), za 2025. godinu, istaknuti su najznačajniji rezultati postignuti u prethodnom periodu sprovođenja javne politike, s primarnim akcentom na definisanje strateškog okvira za sprovođenje politike. U Izvještaju se ističe: „ Parlament još

³¹ <https://www.gov.me/dokumenta/e19b682f-19f3-4788-99f5-ca5ad1df3e4a>

³² https://enlargement.ec.europa.eu/document/download/9ae69ea7-81d6-4d6a-a204-bd32a379d51d_en?filename=montenegro-report-2025.pdf

nije usvojio novi Zakon o borbi protiv diskriminacije u skladu s pravnom tekovinom EU i evropskim standardima. Najranjivije skupine u društvu (uključujući Rome i Egipćane, osobe s invaliditetom i LGBTIQ osobe) i dalje su izložene diskriminaciji, govoru mržnje i zločinima iz mržnje.

Crna Gora mora efikasno odgovoriti na sve preporuke Evropskog odbora za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja (CPT), Evropske komisije za rasizam i netoleranciju (ECRI) i Stručne grupe za djelovanje protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja (GREVIO).

Preporuke Komisije iz prošle godine djelimično su sprovedene, a neke ostaju važeće. U narednoj godini Crna Gora treba, posebno:

→ nastaviti ostvarivati značajan napredak u sprovođenju svih preostalih preporuka od CPT-a, ECRI-ja i GREVIO-a;

→ uložiti dodatne napore u sprovođenju Strategije za unapređenje statusa Roma i Egipćana u Crnoj Gori i ispuniti obveze preuzete Poznanskom deklaracijom;

→ usvojiti novi zakon o suzbijanju diskriminacije i novi Zakon o zaštiti ličnih podataka, u skladu s pravnom tekovinom EU-a te evropskim i međunarodnim standardima.”

U dijelu koji se odnosi na temeljna prava, izvještaj EK, u kontinuitetu tokom prethodnih nekoliko godina, ističe da je crnogorski zakonodavni i institucionalni okvir za temeljna prava uglavnom uspostavljen kao i da Crna Gora nastavlja da u velikoj mjeri ispunjava svoje međunarodne obaveze u oblasti ljudskih prava. Ipak, potrebno je uložiti dodatne napore kako bi se ovaj okvir u potpunosti primijenio i obezbijedio pristup pravdi i sprovođenje prava u upravnim i sudskim postupcima, posebno za osobe u ranjivim situacijama. Takođe, u izvještaju se konstatuje da saradnja sa međunarodnim tijelima za praćenje ljudskih prava i sprovođenje njihovih preporuka treba dodatno da se unaprijedi.

U dijelu koji se odnosi na lica bez državljanstva, izvještaj ponavlja konstataciju iz ranijih izvještaja da Crna Gora još nije usvojila izmjene Zakona o strancima radi jačanja postupka utvrđivanja statusa lica bez državljanstva, kao i procesnih garancija i prava tokom postupka i nakon priznanja statusa lica bez državljanstva.

- **Strateški okvir Evropske unije za Rome i Egipćane³³**

Strateški dokument je pripremljen u skladu sa **EU Roma strateškim okvirom za period 2021-2030**, kojim se promoviše jednakost i socio-ekonomska inkluzija romske populacije na nivou Evropske unije. Strateški okvir predstavlja nastavak prethodnog dokumenta za period 2011-2020, koji je Crna Gora prihvatila i u odnosu na koji su pripremljeni svi prethodni strateški dokumenti. Novi okvir je zasnovan na sprovedenoj evaluaciji prethodnog strateškog okvira, godišnjih analiza implementacije nacionalnih strateških dokumenata i analize razloga limitirane efektivnosti prethodno implementiranih mjera. Rezultati sprovedene evaluacije i analiza pokazuju da nisu svi Romi društveno isključeni, ali važno je ukazati da se svi suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije. U cilju adresiranja ovih pitanja Evropska komisija (EK), je definisala sedam ciljeva na nivou EU koje je potrebno dostići do 2030. godine. Tri cilja predstavljaju horizontalne ciljeve u oblasti jednakosti, inkluzije i učešća u društvenim tokovima. Četiri preostala cilja su sektorskog karaktera, u oblastima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite. Da bi ovi ciljevi bili efektivno implementirani, oni moraju biti praćeni relevantnim indikatorima na osnovu kojih se mjeri postignuti progres u realizaciji ciljeva.

³³ EU Roma strateški okvir za period 2021-2030, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1813

- **Deklaracija Partnera iz Zapadnog Balkana o Romima i proširenju EU (Poznanska Deklaracija)³⁴**

Predsjednici vlada država regiona Zapadnog Balkana, potpisali u Poznanju 05. jula 2019. godine „**Deklaraciju Partnera iz Zapadnog Balkana o Romima i proširenju EU**“ kojom su se Vlade obavezale da će nastaviti i pojačati napore za ostvarenje potpune ravnopravnosti i integraciju Roma, naročito kroz sprovođenje i praćenje zajedničkih zaključaka *Seminara o inkluziji Roma*³⁵ putem zaloga za ostvarenje sljedećih ciljeva:

- Zapošljavanje: povećati zapošljavanje Roma u javnom sektoru do stope proporcionalne učešću Roma i Egipćana u ukupnom stanovništvu; Povećati stopu zaposlenosti Roma Egipćana na minimum 25 procenata;
- Stanovanje: gdje god je moguće, legalizovati sva neformalna naselja u kojima žive Romi i Egipćani; ili obezbijediti stalno, pristojno, pristupačno i desegregirano stanovanje za Rome i Egipćane koji trenutno žive u neformalnim naseljima koja se ne mogu legalizovati iz opravdanih razloga;
- Obrazovanje: povećati stopu upisa i završetka osnovnog obrazovanja Roma i Egipćana na 90 procenata i stopu završetka srednjeg obrazovanja Roma i Egipćana na 50 procenata;
- Zdravlje: obezbijediti da je 95 procenata Roma i Egipćana pokriveno zdravstvenim osiguranjem na svim nivoima zdravstvene zaštite;
- Matične knjige: osigurati da su svi Romi i Egipćani upisani u matične knjige;
- Nediskriminacija: ojačati vladine strukture za zaštitu od diskriminacije i uspostaviti posebne podsektore za nediskriminaciju Roma i Egipćana unutar formalnih tijela za nediskriminaciju, sa zaduženjem da procesuiraju pritužbe Roma i Egipćana, pruže pravnu podršku navodnim žrtvama i identifikuju obrasce diskriminacije, uključujući institucionalnu i skrivenu diskriminaciju.

Direktiva 2000/43/EC – ili Direktiva o rasnoj jednakosti³⁶– Predmetnim aktom se zabranjuju svi oblici diskriminacije zasnovane na rasnoj i etničkoj pripadnosti. Akcenat je na poljima:

- Zapošljavanje
- Stručno osposobljavanje
- Članstvo u privrednim i radničkim organizacijama
- Socijalna zaštita, uključujući i zdravstvenu zaštitu
- Obrazovanje

³⁴ <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/254a1c8f78515efd8cf0a65c8d981160.pdf>

³⁵ [Preporuke sa seminara „Inkluzivno društvo: unapređenje socio-ekonomskog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori“ koji je održan juna mjeseca 2018. godine u Podgorici i preporuke sa seminara „Od riječi do djela ka integracija Roma“ koji je održan 05. jula 2016. godine. Seminari su organizovani od strane Delegacije EU u Crnoj Gori, Direktorata za proširenje Evropske komisije i Vlade Crne Gore.](#)

³⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000L0043>

- Pristup robama i uslugama dostupnih javnosti, uključujući stanovanje
Prema ovoj Direktivi, sve države članice mogu formirati specijalizovana tijela za promociju jednakog položaja na osnovu rasne ili etničke pripadnosti.

Preporuka Savjeta EU u pogledu jednakosti, inkluzije i uključenosti Roma³⁷

Preporuke Savjeta stavljaju poseban akcenat na potrebu da države članice EU moraju usvojiti nacionalni strateški okvir za romsku zajednicu, s osnovnim ciljem definisanja politika koje unapređuju nivo socijalne inkluzije i položaj Roma/kinja. Poseban značaj je pružen potrebi uspostavljanja efektivnih sistema borbe protiv diskriminacije, antiromizam, socijalne i ekonomske isključenosti. Države članice moraju preduzimati mjere u cilju smanjenja nivoa siromaštva, materijalnih i socijalnih deprivacija sa kojima se suočava romska zajednica, kao i obezbijediti potreban nivo političke participacije i zastupljenosti Roma (uključujući žene, djecu, mlade i starije članove zajednice, lica sa invaliditetom), u cilju pružanja efektive borbe protiv diskriminacije ove zajednice. Romskoj zajednici je potrebno obezbijediti učešće na svim nivoima obrazovanja, od ranog i predškolskog obrazovanja, do tercijarnog obrazovanja, uključujući i obrazovanje odraslih i cjeloživotno učenje. S tim u vezi, potrebno je obezbijediti jednak pristup kvalitetnom i održivom zaposlenju, kao i uklanjanje svih barijera prilikom korišćenja usluga zdravstvenog i socijalnog sistema. Pored toga, poseban akcenat je stavljen na jednakom tretmanu i omogućavanju pristupa adekvatnom i desegregiranom stanovanju.

Okvirna odluka Savjeta 2008/913/JHA od 28. novembra 2008. godine³⁸, čiji se osnovni cilj ogleda u uspostavljanju zajedničkog pristupa u krivičnom pravu na nivou cjelokupne EU, u cilju obezbjeđenja da svi oblici rasizma i ksenofobije predstavljaju kažnjivo ponašanje u svim državama članicama EU. Poseban akcenat je na definisanju efektivnih i proporcionalnih kazni za počinioce navedenih oblika krivičnih djela.

Direktiva o pravima žrtava obezbjeđuje pristup pravdi žrtvama zločina počinjenih iz mržnje i govora mržnje. EU strategija o pravima žrtava 2021-2025, adresira specifične potrebe žrtava zločina iz mržnje, gdje je poseban akcenat stavljen na pripadnike romske populacije.

Akcioni plan EU-a za antirasizam za razdoblje 2020–2025³⁹

Ovim akcionim planom utvrđuje se niz mjera za jačanje djelovanja, jačanje glasa ljudi manjinskog rasnog ili etničkog porijekla i udruživanje subjekata na svim nivoima u zajedničkom nastojanju da se rasizam suzbija efikasno i da se svakome omogući život bez rasizma i diskriminacije.

³⁷ <https://zaprom.si/sr/preporuka-saveta-o-ravnopravnosti-inkluziji-i-ucescu-roma-2021/>

³⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913>

³⁹ https://commission.europa.eu/document/download/597960a6-ca25-4b99-8f0c-226c3ac30825_hr?filename=stepping_up_action_for_a_union_of_equality_-_factsheet_hr.pdf

Finansijska perspektiva IPA 2021-2027 (IPA III)⁴⁰

Nova finansijska perspektiva IPA 2021-2027 (IPA III), koja je zasnovana na prethodno implementiranim perspektivama IPA 2007-2013 i IPA 2014-2020, u cilju osiguravanja dalje, nesmetane realizacije definisanih ciljeva i prioriteta, koji su u skladu sa strategijom proširenja EU i linijom opredjeljenja država Zapadnog Balkana u vezi sa budućim članstvom u Evropskoj uniji. U odnosu na praksu iz prethodnih perspektiva IPA I i IPA II, značajna novina u IPA III je to da nema unaprijed definisanih iznosa finansijske podrške po državama, već postoji jedinstveni, zajednički budžet za sve države korisnice IPA-e. Kada je u pitanju programiranje podrške, iako iz perspektive korisnika neće biti većih izmjena u samom procesu, Evropska komisija će nastojati da kroz IPA III osigura pristup koji će biti zasnovan na učinku, podržavajući države i institucije koje su se obavezale na veći obim reformi. Ključni kriterijumi za dobijanje finansijske podrške će biti relevantnost (strateški značaj) i zrelost predloženih projekata, shodno pravilima koje važe u državama članicama EU prilikom korišćenja evropskih strukturnih i investicionih fondova.

Ekonomsko-investicioni plan za Zapadni Balkan⁴¹

Osnovni cilj plana koji je pripremila EU se ogleda u unapređenju dugoročnog privrednog oporavka regiona, kao i da podrži zelenu i digitalnu tranziciju, regionalnu integraciju i konvergenciju sa Evropskom unijom. Ekonomsko-investicioni plan iznosi značajan investicioni paket koji će mobilisati do 9 milijardi eura finansijskih sredstava za region. Podržaće održivo povezivanje, ljudski kapital, konkurentnost i inkluzivan rast, kao i dvojni zelenu i digitalnu tranziciju. Plan je definisao deset investicionih prioriteta koji će podržati glavne drumske i željezničke veze u regionu, obnovljivu energiju i prelazak sa uglja na druge izvore energije, obnavljanje javnih i privatnih objekata kako bi se povećala energetska efikasnost i smanjile emisije gasova s efektom staklene bašte, infrastrukturu za upravljanje otpadom i otpadnim vodama, kao i uvođenje širokopojasne infrastrukture. Ostali investicioni prioriteti obuhvataju veće investicije u privatni sektor kako bi se podstakle konkurentnost i inovacije, naročito malih i srednjih preduzeća i garancije za mlade.

Digitalna agenda za Zapadni Balkan⁴²

Cilj ove agende je podrška tranziciji regiona u digitalnu ekonomiju i ostvarenje dobrobiti digitalne transformacije, kao što su brži ekonomski rast, više zaposlenih i bolje usluge. Navedena podrška se primarno ogleda u tri osnovna prioriteta:

- Povećanje sajber sigurnosti, povjerenja i digitalizacija industrije.
- Jačanje digitalne privrede i društva. Digitalna agenda će podržati uvođenje alata u oblasti e-Uprave, e-Nabavki i e-Zdravstva, kao i razvoj digitalnih vještina među građanima.

⁴⁰ <https://www.eu.me/ipa-iii/#:~:text=Nova%20finansijska%20perspektiva%20IPA%202021,linijom%20opredjeljenja%20država%20Zapadnog%20Balkana>

⁴¹ https://www.eeas.europa.eu/delegations/montenegro/pitanja-i-odgovori-ekonomsko-investicioni-plan-za-zapadni-balkan_me

⁴² https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/es/IP_18_4242

- Podsticanje istraživanja i inovacija, kroz uspostavljanje nacionalnih istraživačkih kapaciteta i razvoj najsavremenije e-infrastrukture na Zapadnom Balkanu.

Druge međunarodne obaveze Crne Gore

Dokumenta Ujedinjenih nacija

Pored obaveza koje proističu iz EU okvira, posebno značajnu ulogu u procesu razvoja društvene kohezije i interkulturalizma imaju obaveze koje je Crna Gora preuzela na globalnom nivou, primarno u okviru sistema Ujedinjenih nacija (UN). Jedna od prvih obaveza na koje je važno ukazati jesu:

Ciljevi održivog razvoja do 2030.⁴³

Ciljevi održivog razvoja, takođe poznati i kao globalni ciljevi, predstavljaju univerzalni poziv na djelovanje radi iskorjenjivanja siromaštva, zaštite životne sredine i obezbjeđivanja mira i prosperiteta za sve. Ciljevi održivog razvoja stupili su na snagu u januaru 2016. godine i nastaviće da usmjeravaju politiku i sredstva UN-a u narednih 15 godina. Za oblast RE politike, od posebnog su značaja sljedeći ciljevi i prateći indikatori:

Cilj 1 – Svijet bez siromaštva

- Primijeniti odgovarajuće nacionalne sisteme socijalne zaštite i mjere za sve, uključujući najugroženije, i do kraja 2030. postići dovoljno veliki obuhvat siromašnih i ranjivih.

Cilj 3 – Dobro zdravlje

Dobro zdravlje ključno je za održivi razvoj, a Agenda 2030. odražava složenost i međusobnu povezanost to dvoje. Uzima u obzir sve veće ekonomske i društvene nejednakosti, brzu urbanizaciju, prijetnje klimi i životnoj sredini, stalni teret HIV-a i drugih zaraznih bolesti te nove izazove kao što su nezarazne bolesti. Univerzalna zdravstvena pokrivenost biće sastavni dio postizanja cilja održivog razvoja 3, iskorjenjivanja siromaštva i smanjenja nejednakosti.

Cilj 4 – Kvalitetno obrazovanje

Postizanje inkluzivnog i kvalitetnog obrazovanja za sve ponovno potvrđuje uvjerenje da je obrazovanje jedno od najmoćnijih i dokazanih sredstava za održivi razvoj. Ovaj cilj osigurava da sve djevojčice i dječaci završe besplatno osnovno i srednje školovanje do 2030. Takođe ima za cilj osigurati jednak pristup strukovnom osposobljavanju, eliminisati rodne i imovinske razlike i postići univerzalni pristup kvalitetnom visokom obrazovanju.

Cilj 5 – Rodna ravnopravnost

⁴³ <https://montenegro.un.org/me/sdgs>

- 5.1 Eliminirati sve oblike diskriminacije prema ženama i djevojčicama; 5.2 Eliminirati sve oblike nasilja prema ženama i djevojčicama u javnoj i privatnoj sferi, uključujući trgovinu ljudima i sve oblike seksualnih ili drugih oblika eksploatacije; 5.3 Eliminirati sve oblike dječjih i prisilnih brakova.

Cilj 6 – Čista voda i sanitarni uslovi

Sigurna i pristupačna pitka voda za sve do 2030. zahtijeva ulaganje u odgovarajuću infrastrukturu, osiguravanje sanitarnih objekata i podsticanje higijene. Zaštita i obnova ekosistema povezanih s vodom je ključna.

Cilj 8 – Dostojanstven rad i ekonomski rast

- Do 2030. postići punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve žene i muškarce, uključujući mlade i osobe s invaliditetom, te jednaku platu za rad jednake važnosti (vrijednosti).

Cilj 10 – Smanjenje nejednakosti

- 10.2: Do kraja 2030. osnažiti i promovirati socijalnu, ekonomsku i političku inkluziju svih, bez obzira na starost, pol, invalidnost, rasu, etničku pripadnost, porijeklo, religiju ili ekonomski, odnosno neki drugi status. 10.3. Osigurati jednake mogućnosti i smanjiti nejednakosti u ishodima, između ostalog i tako što će se eliminirati diskriminatorski zakoni, politike i prakse i što će se, u tom pogledu, promovirati prikladno zakonodavstvo, politike i aktivnosti.

Cilj 11–Održivi gradovi i zajednice

- 11.1. Do kraja 2030. osigurati da svi imaju pristup adekvatnom, bezbjednom i jeftinom smještaju i osnovnim uslugama, te unaprijediti uslove u nehygijenskim naseljima.

Cilj 16 – Mir, pravda i snažne institucije

- 16.2. Okončati zloupotrebu i eksploataciju djece, trgovinu djecom i sve oblike nasilja i torture nad djecom; 16.7. Osigurati odgovorno, inkluzivno, participativno i reprezentativno donošenje odluka na svim nivoima; 16.9. Do kraja 2030. za sve obezbijediti pravni identitet, uključujući registraciju prilikom rođenja; 16.10. Osigurati javni pristup informacijama i zaštitu osnovnih sloboda, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim sporazumima; 16.b Promovirati i sprovesti nediskriminatorske zakone i politike radi postizanja održivog razvoja.

Cilj 17 – Partnerstva

- Unaprijediti globalno partnerstvo za održivi razvoj, nadopunjeno partnerstvima sa više učesnika koja mobilisu i dijele znanje, stručnost, tehnologiju i finansijska sredstva,

kako bi se podržalo postizanje ciljeva održivog razvoja u svim zemljama, a posebno u zemljama u razvoju.

- Podsticati i promovirati funkcionalna javna, javno-privatna partnerstva i partnerstva civilnog društva, nadograđujući iskustvo i strategije finansiranja partnerstava.

UN Pakt za budućnost, Samit UN za budućnost, septembar 2024.⁴⁴

Pakt za budućnost i njegovi aneksi, Globalni digitalni kompakt i Deklaracija o budućim generacijama, usvojeni su konsenzusom 22. septembra 2024. godine na Samitu budućnosti.

Samit budućnosti proizveo je međuvladin pregovarački, akcioni orijentisani pakt za budućnost (Rezolucija A / RES / 79/1) sa poglavljima o pet širokih fokusnih oblasti: održivi razvoj; međunarodni mir i bezbjednost; nauka i tehnologija; mladi i buduće generacije i transformacija globalnog upravljanja.

Usvajanjem Pakta, države članice UN su se obavezale da će preduzeti akcije u fokusnim oblastima:

Održivi razvoj i finansiranje razvoja

Akcija 6. Ulagaćemo u ljude kako bismo okončali siromaštvo i ojačali povjerenje i socijalnu koheziju.

Akcija 7. Ojačaćemo naše napore da izgradimo mirna, pravedna i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbjedimo pristup pravdi za sve i izgradimo efikasne, odgovorne i inkluzivne institucije na svim nivoima i podržimo ljudska prava i osnovne slobode.

Akcija 8. Postići ćemo jednakost i osnaživanje svih žena i devojaka kao ključni doprinos napretku u svim ciljevima i ciljevima održivog razvoja.

Akcija 10. Ubrzaćemo naše napore da obnovimo, zaštitimo, očuvamo i održivo koristimo životnu sredinu.

Akcija 11. Zaštititi ćemo i promovirati kulturu i sport kao sastavne komponente održivog razvoja.

Međunarodni mir i bezbjednost

Akcija 13. Udvostručićemo naše napore da izgradimo i održimo mirna, inkluzivna i pravedna društva i da se pozabavimo osnovnim uzrocima sukoba.

Akcija 18. Gradićemo i održavati mir.

Akcija 19. Ubrzaćemo sprovođenje naših obaveza prema ženama, miru i bezbjednosti.

Akcija 20. Ubrzaćemo implementaciju naših obaveza u pogledu mladih, mira i bezbjednosti.

Nauka, tehnologija i inovacija i digitalna kooperacija

⁴⁴ https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sotf-pact_for_the_future_adopted.pdf

Akcija 30. Osiguraćemo da nauka, tehnologija i inovacije doprinesu punom uživanju ljudskih prava od strane svih.

Akcija 31. Osiguraćemo da nauka, tehnologija i inovacije poboljšaju rodnu ravnopravnost i živote svih žena i devojaka.

Akcija 32. Zaštitimo, izgraditi i dopuniti autohtono, tradicionalno i lokalno znanje.

Mladi i buduće generacije

Akcija 34. Ulaćemo u društveni i ekonomski razvoj djece i mladih kako bi mogli ostvariti svoj puni potencijal.

Akcija 35. Promovićemo, štitićemo i poštovaćemo ljudska prava svih mladih ljudi i podsticati socijalnu inkluziju i integraciju.

Akcija 36. Ojaćemo značajno učeće mladih na nacionalnom nivou.

Akcija 37. Ojaćemo značajno učeće mladih na međunarodnom nivou.

Na nivou Ujedinjenih nacija, potrebno je ukazati na druge važne napore za promovisanje i jaćanje inkluzije romske zajednice, manifestovane kroz zajedničku poziciju o ulozi UN-a koja je objavljena 2013. godine. Navedeni napori, izraženi u borbi za veću društvenu inkluziju, socijalnu zaštitu, pristup svim uslugama koje su ključne za ostvarivanje ekonomskih i socijalnih prava i, generalno, snaženje individualne i zajedničke pozicije isključenih zajednica u društvu, pogotovo s ekonomskog aspekta, preklapaju se sa temama zastupljenim u predmetnom strateškom dokumentu. Takođe, važno je ukazati da je Strategija usaglašena sa Deklaracijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba koje pripadaju nacionalnoj, etničkoj, vjerskoj ili jezičkoj manjini, u kojoj je konstatovano da nacionalna strateška dokumenta moraju biti planirana i implementirana shodno interesima osoba koje pripadaju jednoj od navedenih kategorija.

Pored toga, značajno je istaći:

- Konvenciju o statusu izbjeglica iz 1951. godine, sa Protokolom na Konvenciju iz 1967. godine;
- Konvenciju o statusu lica bez državljanstva iz 1954. godine, i Konvenciju o smanjenju broja lica bez državljanstva;
- Konvenciju o pravima djeteta i preporuke Komiteta za prava djeteta za Crnu Goru iz 2018. godine;
- Konvenciju o eliminisanju svih oblika diskriminacije prema ženama;
- Konvenciju o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije.

Kroz aktivno učeće u globalnoj kampanji UNHCR-a “#iBelong”, u okviru koje je donijet globalni plan za eliminisanje apatridije u periodu 2014-2024, Crna Gora je na Globalnom skupu o apatridiji, održanom u Ženevi, u oktobru 2019. godine, preuzela 4 obaveze, koje se odnose na: nastavak sprovođenja pojednostavljenih procedura za pribavljanje identifikacionih dokumenata, kako na nacionalnom nivou, tako i u saradnji sa državama porijekla lica pogođenih ovom problematikom; osiguranje upisa u registar rođenih djece napuštene od strane majki, odnosno čije majke nemaju

identifikaciona dokumenta; jačanje postupka za utvrđivanje statusa lica bez državljanstva, harmonizovanje propisa kako bi se osigurao neometan pristup pravima za lica koja su dobila status lica bez državljanstva; i razmjena iskustva iz oblasti prevencije apatridije sa drugim državama iz regije.

Navedene međunarodne konvencije i globalna kampanja su značajne za predmetnu politiku, uzimajući u obzir da Romi i Egipćani čine dominantan dio raseljenih lica koja još nisu regulisala svoj pravni status ili lica u riziku od apatridije koja se nalaze na teritoriji Crne Gore.

Važno je ukazati i na usklađenost strateškog dokumenta sa preporukama različitih tijela UN-a, gdje se poseban značaj pruža:

- Preporukama Komiteta UN-a za prava djeteta koje se odnose na borbu protiv diskriminacije i negativnog društvenog odnosa prema pripadnicima RE populacije. Poseban akcenat je na potrebi većih budžetskih izdvajanja za ostvarivanje prava djeteta, podizanje svijesti u borbi protiv svih oblika trgovine ljudima i seksualnim iskorišćavanjem djece.
- Preporuke Komiteta se odnose i na potrebu unapređenja pristupa obrazovanju romske i egipćanske djece, obezbjeđivanja redovne registracije novorođenčadi i preduzimanja aktivnih mjera u pogledu suzbijanja dječjih brakova.
- Univerzalnim periodičnim pregledom su definisane sljedeće preporuke:
 - borba protiv trgovine ljudima, dječjih brakova i prislinog rada;
 - unapređenje dostupnosti obrazovanja, zdravstvene zaštite i zapošljavanja.

Pored navedenih tijela UN-a, važno je ukazati i na preporuke dobijene od strane tijela koja se bave borbom protiv svih oblika rasne diskriminacije, kao i tijela koja se bave borbom protiv diskriminacije žena, gdje je akcenat stavljen na:

- Sprečavanje i kažnjavanje svih oblika nasilja nad ženama;
- Unapređenje zdravstvene zaštite i pristupa obrazovanju žena;
- Borbu protiv trgovine ljudima, gdje se poseban značaj stavlja na suzbijanje eksploatacije i prostitucije žena.

Posebno su važni segmenti sledećih akata donijetih od strane Ujedinjenih nacija:

1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Član 6:

Svako ima pravo da svuda bude priznat kao pravni subjekt.

Član 15:

Svako ima pravo na državljanstvo. Niko ne smije samovoljno biti lišen svog državljanstva niti prava da promijeni državljanstvo.

2. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (Fakultativni protokol)⁴⁵

DIO III.

Član 18.

1. Svako ima pravo na slobodu misli, savjesti i vjere. To pravo uključuje slobodu da se ima ili prihvati neka vjera ili uvjerenje po vlastitom izboru, kao i slobodu da pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, očituje svoju vjeru ili uvjerenje bogoslužjem, obredima, praktičnim vršenjem ili učenjem.
2. Niko se ne smije podvrgnuti prinudi koja bi mogla krnjiti njegovu slobodu da ima ili prihvati vjeru ili vjerovanje po vlastitom izboru.
3. Sloboda očitovanja vjere ili vjerovanja može se podvrgnuti samo takvim ograničenjima koja su propisana zakonom i potrebna su za zaštitu javne sigurnosti, poretka, javnog zdravlja ili morala, ili osnovnih prava i sloboda drugih.
4. Države članice ovog Pakta obvezuju se da će poštovati slobodu roditelja i, u danom slučaju, zakonskih staratelja da osiguraju vjerski i moralni odgoj svoje djece u skladu sa svojim vlastitim uvjerenjima.

Član 24:

Svako dijete, bez razlike u odnosu na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeru, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovinu ili rođenje, ima pravo na mjere zaštite od strane svoje porodice, društva i države koje odgovaraju njegovom maloljetnom statusu.

Svako dijete mora biti registrovano u matične knjige i dobiti ime neposredno nakon rođenja.

Svako dijete ima pravo na državljanstvo.

Član 26.

Sve su osobe jednake pred zakonom i imaju pravo bez ikakve diskriminacije na jednaku zaštitu zakona. U tome treba da zakon zabrani svaku diskriminaciju i da zajamči svim osobama jednaku i djelotvornu zaštitu protiv diskriminacije na temelju bilo kojeg razloga kao što su rasa, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovina, rod ili koja god druga okolnost.

Član 27.

U državama gdje postoje etničke, vjerske ili jezične manjine ne smije se osobama koje pripadaju takvim manjinama uskratiti pravo da, zajedno s ostalim članovima svoje skupine, imaju svoj vlastiti kulturni život, da ispovijedaju i održavaju svoju vlastitu vjeru ili da se služe svojim vlastitim jezikom

⁴⁵ <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BIIntCovCivilPoliticalRights.pdf>

3. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (Opcionalni protokol)⁴⁶

DIO I

Član 1.

1. Svi narodi imaju pravo na samoopredjeljenje. Na osnovu ovog prava, oni slobodno određuju svoj politički status i slobodno osiguravaju svoj ekonomski, socijalni i kulturni razvoj.

DIO II

Član 2.

1. Svaka država članica ovog pakta obavezuje se da i pojedinačno i putem međunarodne pomoći i suradnje, naročito na ekonomskom i tehničkom polju, a koristeći u najvećoj mogućoj mjeri svoje raspoložive izvore poduzima korake kako bi se postepeno postiglo puno ostvarenje prava priznatih u ovom paktu svim odgovarajućim sredstvima, posebno uključujući donošenje zakonodavnih mjera.
2. Države članice ovog pakta obavezuju se da garantiraju da će sva prava koja su u njemu formulirana biti ostvarivana bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji, spolu, jeziku, političkom ili kakvom drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, imovinskom stanju, rođenju ili kakvoj drugoj okolnosti.

Član 3.

Države članice ovog pakta obavezuju se da osiguraju jednako pravo muškarcima i ženama da uživaju sva ekonomska, socijalna i kulturna prava koja su nabrojena u ovom paktu.

Član 15. 1.

Države članice ovog pakta priznaju svakom pravu:

- (a) da učestvuje u kulturnom životu;

4. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (ICERD)⁴⁷

1. U ovoj konvenciji izraz "rasna diskriminacija" odnosi se na svako razlikovanje, isključivanje, organičavanje ili davanje prvenstva koji se zasnivaju na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu koji imaju za svrhu ili za rezultat da naruše ili da kompromitiraju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uvjetima, prava čovjeka i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju ili u svakoj drugoj oblasti javnog života.
2. Ova konvencija ne primjenjuje se na razlikovanja, isključivanja, ograničavanja ili davanja prvenstva koje provodi država članica Konvencije između njenih državljana i osoba koje nisu njeni državljani.

⁴⁶ www.ombudsman.co.me

⁴⁷ <https://unmik.unmissions.org/sites/default/files/regulations/05bosniak/BRacialdiscrimination.pdf>

3. Ni jedna odredba ove konvencije ne može se tumačiti kao da narušava na bilo koji način zakonske odredbe država članica Konvencije u pogledu narodnosti, državljanstva ili prijema u državljanstvo pod uvjetom da ove odredbe ne prave razliku u odnosu na neku posebnu narodnost.
4. Specijalne mjere koje su donesene jedino u svrhu da se osigura odgovarajući napredak izvjesnih rasnih ili etničkih grupa ili osoba kojima je nužna zaštita koja može biti potrebna radi jamčenja, uživanja i ostvarenja prava čovjeka i osnovnih sloboda pod jednakim uvjetima ne smatraju se kao mjere rasne diskriminacije, pod uvjetom da nemaju za rezultat održanje različitih prava za razne rasne grupe i da se ne održavaju na snazi kada se postignu ciljevi zbog kojih su ove mjere bile poduzete.

Član 2

Države članice osuđuju rasnu diskriminaciju i obavezuju se da svim odgovarajućim sredstvima i bez odgode provode politiku koja teži da ukine svaki oblik rasne diskriminacije i da potpomažu razumijevanje između svih rasa, i u tu svrhu:

(a) Svaka država članica obavezuje se da ne počini nikakvo djelo rasne diskriminacije ili ne vrši rasnu diskriminaciju protiv osoba, grupa osoba ili ustanova kao i da postupa tako da se sve javne vlasti i javne, nacionalne i lokalne ustanove pridržavaju ove obaveze;

(b) Svaka država članica obavezuje se da ne podstiče, brani ili podržava rasnu diskriminaciju koju provodi bilo kakva osoba ili organizacija;

(c) Svaka država članica treba da poduzme efikasne mjere radi ponovnog razmatranja nacionalne i lokalne vladine politike i izmjene, ukidanja ili poništenja svakog zakona i svakog propisa koji ima svrhu da uvede rasnu diskriminaciju ili da je ovjekovječi tamo gdje ona postoji;

(d) Svaka država članica treba da svim odgovarajućim sredstvima, uključujući, ukoliko to okolnosti zahtijevaju, zakonske mjere, zabrani rasnu diskriminaciju koju provode osobe, grupe ili organizacije, kao i da je okonča;

(e) Svaka država članica obavezuje se da potpomaže, u tom slučaju višerasne integracionističke organizacije i pokrete i druga sredstva u svrhu ukidanja prepreka između rasa kao i da se bori protiv onoga što teži da ojača rasnu podjelu.

Države članice poduzet će, ako okolnosti to zahtijevaju, na socijalnoj, ekonomskoj, kulturnoj i ostalim oblastima, posebne i konkretne mjere za odgovarajuće osiguranje razvoja ili zaštite izvjesnih rasnih grupa ili pojedinaca koji pripadaju ovim grupama u svrhu jamčenja pod uvjetima jednakosti, punog ostvarenja prava čovjeka i osnovnih sloboda. Ove mjere ne mogu ni u kom slučaju imati za rezultat održanje nejednakih ili različitih prava za razne rasne grupe, kada se postignu ciljevi zbog kojih su ove mjere bile poduzete.

5. Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Opcioni protokol⁴⁸

⁴⁸ <https://hrrp.eu/srb/docs/Konvencija%20o%20eliminaciji%20svih%20oblika%20diskriminacija%20zene.pdf>

Dio I

Član 1.

U smislu ove Konvencije, izraz „diskriminacija žena” označava svaku razliku, isključivanje ili ograničenje koje se čini na bazi pola, a koje ima efekat ili svrhu nanošenja štete ili poništenja priznanja, uživanja ili ostvarivanja od strane žena, bez obzira na njihov bračni status, a na osnovu jednakosti muškaraca i žena, ljudskih prava i fundamentalnih sloboda na političkom, privrednom, društvenom, kulturnom, građanskom ili bilo kom drugom osnovu.

Član 2.

Države potpisnice osudjuju diskriminaciju žena u svim njenim oblicima, saglasne su da vode svim mogućim i odgovarajućim sredstvima i to bez odlaganja, politiku eliminacije diskriminacije žena i u tom smislu preduzimaju:

- a) da otjelotvore princip jednakosti muškaraca i žena u svojim nacionalnim ustavima ili drugim odgovarajućim zakonskim propisima ukoliko još nije u njih unijet i da obezbijedi preko zakona i drugih odgovarajućih mjera praktično sprovođenje ovog principa,
- b) usvajanje odgovarajućih zakonodavnih i drugih mjera, uključujući i sankcije gdje je to potrebno, zabranjujući diskriminaciju žena.

Član 5. Države potpisnice će preduzeti odgovarajuće mjere:

- a) za izmjenu socijalnih i kulturnih obrazaca ponašanja muškaraca i žena radi postizanja odstranjivanja predrasuda, kao i običajnih i svih drugih praksi koje su zasnovane na ideji inferiornosti ili superiornosti bilo polova bilo stereotipnih uloga muškaraca i žena;
- b) da bi se obezbedilo da obrazovanje poro-dice obuhvata i adekvatno razumevanje materinstva kao društvene funkcije i priznanje zajedničke odgovornosti muškaraca i žena u podizanju i vaspitanju svoje djece, podrazumijeva se da je interes djece od prevashodnog značaja u svim slučajevima.

6. Konvencija o pravima djeteta

Član 7:

Odmah nakon rođenja djeteta mora biti upisano u matične knjige te mu se mora garantovati pravo na ime, pravo na državljanstvo i, koliko je to moguće, pravo da zna za svoje roditelje i da uživa njihovu zaštitu.

Države stranke osiguraće primjenu ovih prava u skladu sa svojim nacionalnim zakonodavstvom i obavezama koje proizlaze iz odgovarajućih međunarodnih instrumenata u ovom području, posebno ako bi djeteta inače ostalo bez državljanstva.

Globalni kompakt o izbjeglicama i Globalna alijansa za okončanje apatridije

Globalni kompakt o izbjeglicama (GCR) je globalna inicijativa Ujedinjenih nacija, predvošena UNHCR-om, kao okvir za predvidljiviju i pravedniju podjelu odgovornosti između država, uz priznanje da se

održivo rješenje za situacije izbjeglica ne može postići bez međunarodne saradnje. Globalna alijansa za okončanje apatridije je savez za okončanje apatridije, posvećen ubrzanju rješenja koja će dovesti do okončanja apatridije. Krajnji cilj je da se obezbijedi da svako može uživati pravo na državljanstvo bez ikakvog oblika diskriminacije.

Kroz učešće u ovim inicijativama, Crne Gora se obavezala da:

- kontinuirano unapređuje kapacitete državnih institucija za sprovođenje postupka utvrđivanja statusa lica bez državljanstva i usklađivanje/izmjenu nacionalnog zakonodavstva, posebno u oblasti socijalne i zdravstvene zaštite i zapošljavanja, kako bi se osigurao nesmetan pristup pravima osoba kojima je dodijeljen status lica bez državljanstva u Crnoj Gori
- obezbijedi da lica bez državljanstva imaju pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i zapošljavanju, u skladu sa međunarodnim standardima.
- potvrđujući ciljeve #IBelong kampanje, da samostalno i kroz saradnju sa drugim državama u regionu preuzme sve neophodne napore da bi riješila, bez odlaganja, sve poznate slučajeve apatridije na svojoj teritoriji, uključujući kroz dodjelu ili potvrđivanje državljanstva postojećoj populaciji apatrida, kao i da preuzmu sve neophodne izmjene zakonodavstva koje će osigurati da se nijedno dijete ne rodi kao apatrid.

Izjava o posvećenosti Crne Gore za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja, 31. jul, 2023.⁴⁹

UN Samit za ciljeve održivog razvoja 2023.

Izjava Crne Gore na Samitu Ujedinjenih nacija povodom intenziviranja napora da se ispune Ciljevi održivog razvoja. Kako bi izjava Crne Gore bila izraz najšireg društvenog konsenzusa i posvećenosti, organizovane su sveobuhvatne konsultacije tokom kojih su prikupljena mišljenja predstavnika/ca najrazličitijih društvenih grupa - mladih, osoba koje pripadaju ranjivim kategorijama stanovništva, predstavnika državne i lokalne uprave, nevladinog sektora, sindikata, univerzitetske zajednice, nezavisnih eksperata, medija i poslovnog svijeta. Na osnovu prethodno održanih konsultacija, a u skladu sa smjernicama UN Sistema za izradu Izjave o posvećenosti, prioritizovane su sljedeće oblasti i definisani ciljni ishodi za period do 2027/2030. Godine:

Prioritet 1 – Nikoga ne izostaviti

Unaprijedićemo sistematsku zaštitu prava i dobrobiti svih građana i građanki Crne Gore, a posebno ranjivih kategorija stanovništva tako što ćemo implementirati djelotvorne politike i intervencije, u odnosu na izvore ranjivosti, koristeći raščlanjene podatke i dokaze za rješavanje svih nejednakosti ili diskriminatornih praksi. Posvećeni smo promovisanju inkluzivnosti, jednakosti i zaštite prava svih pojedinaca/ki u društvu, osiguravajući da niko ne bude izostavljen

Prioritet 2 – Pravda za sve

Posvećeno ćemo raditi na osnaživanju institucija da budu transparentne, inkluzivne, rodno odgovorne, kulturno senzitivne, i koje su na potrebe djece i mladih i koje garantuju svrsishodno učešće svih građana i građanki, uključujući ranjive grupe, u donošenju odluka i

⁴⁹ <https://www.gov.me/dokumenta/de9a6f44-a58a-41ca-b0af-b271780dcb15>

praćenju primjene zakona i politika. Radićemo na povećanju učešća svih kategorija stanovništva, posebno ranjivih grupa, u političkom i ekonomskom odlučivanju.

Preduzećemo efikasne mjere za smanjenje rodno zasnovanog nasilja i nasilja među i nad djecom. Usvojićemo sveobuhvatne mjere zasnovane na analizi osnovnih uzroka i pojava oblika govora mržnje u cilju prevencije i djelotvornog rješavanja ovog problema, sa posebnim fokusom na rodno zasnovanom govoru mržnje, seksizmu i mizoginiji, kako u virtuelnom, tako i u realnom svijetu. Zajedno ćemo raditi na prevenciji govora mržnje i unaprjeđenju kulture poštovanja, tolerancije i inkluzivnosti, gdje se slavi različitost, a diskriminatorno ponašanje aktivno obeshrabruje.

Obavezujemo se da ćemo sprovesti mjere koje osiguravaju sveobuhvatnu implementaciju postupka utvrđivanja apatridije, obezbjeđujući efikasan pristup pravima za pojedince kojima je dodijeljen status apatrida. Implementiraćemo inkluzivnu praksu registracije rođenja, sa posebnim fokusom na romsku i egipćansku zajednice, kako bismo spriječili apatridiju. Obezbijedićemo pravedan postupak za ostvarenje azila za sve one koji su prisiljeni da napuste svoje domove i radićemo na njihovom potpunom uključivanju u društvo, osiguravajući sveobuhvatan pristup pravima i uslugama. Borićemo se odlučno protiv krijumčarenja migranata i trgovine ljudima, sprečavajući i štiteći ugrožene pojedince od svih vidova eksploatacije. Omogućićemo implementaciju planiranih i dobro vođenih migracijskih politika uzimajući u obzir ekonomski i razvojni potencijal migranata i angažovanja dijaspore.

Prioritet 3 – Kvalitetno obrazovanje

Posvećeni smo izgradnji dostupnog, kvalitetnog i pravičnog obrazovanog sistema na svim nivoima, zasnovanog na pametnoj i inkluzivnoj upotrebi digitalnih tehnologija, koji će voditi računa o mentalnom zdravlju mladih i pružiti jednake mogućnosti svakom dječaku, djevojčici i mladoj osobi da stekne znanja i praktične kompetencije neophodne za akademski napredak, tržište rada i opštu životnu dobrobit i konstruktivno učešće u društvenim procesima u dinamičnoj realnosti 21. vijeka

Prioritet 4 – Rodna ravnopravnost

Kroz punu primjenu zakona, osiguraćemo sistemski pristup u podizanju svijesti o rodnoj ravnopravnosti i sprečavanje rodno zasnovane diskriminacije sa fokusom na djelovanje javne uprave, privrede, medija, NVOa i sistema obrazovanja. U potpunosti ćemo sprovesti Istanbulsku konvenciju i izgraditi kapacitete institucija sistema, civilnog društva i specijalizovanih servisa u osiguranju prevencije, pristupa pravdi i zaštiti žrtava rodno zasnovanog nasilja. Preuzimamo punu političku i institucionalnu odgovornost za kreiranje i sprovođenje rodno odgovornih politika na svim nivoima.

Prioritet 5 – Zelena tranzicija i djelovanje u oblasti klimatskih promjena i smanjenja rizika od katastrofa

Crna Gora je kao deklarirana ekološka država posvećena povećanju broja i obuhvata očuvanih prirodnih i kulturnih dobara, kojima se održivo upravlja, sa povećanim adaptivnim kapacitetom čovjeka, ekosistema i ekonomije na uticaj klimatskih promjena.

Crna Gora će dalje razvijati zeleni, inkluzivan, pristupačan, priuštiv i održiv javni prevoz u skladu sa potrebama svih kategorija populacije u cilju poboljšanja kvaliteta života i zaštite životne sredine. Na otvoren, inkluzivan, transparentan i participativan način, nastavićemo sa očuvanjem i unaprjeđivanjem stanja prirodnih i kulturnih vrijednosti, unaprjeđivanjem sistema prostornog planiranja koji će biti orijentisan na stvaranje održivih urbanih područja pogodnih

za život, kao i integralnoj zaštiti kulturne baštine u planskim dokumentima. Crna Gora će kao multietična i multikonfesionalna država koja baštini kulturno-istorijske vrijednosti materijalne i nematerijalne kulturne baštine različitih naroda koji u njoj žive nastaviti da promoviše, štiti i unaprjeđuje stanje svoje raznolike kulturne baštine. Radićemo na tome da gradovi i druga naseljena mjesta i zajednice postanu sigurni, održivi i otporni po mjeri svih građana i građanki, a da objekti kulturne baština budu u funkciji održivog korišćenja i dostupni svima.

UNAOC Deklaracija 2024⁵⁰

Deklaracija je nastala na 10. globalnom forumu UNAOC, novembar 2024. i ukazuje da potpisivanjem iste zemlje članice:

Imaju u vidu sve složeniji kontekst današnjih globalnih izazova i višedimenzionalnu prirodu sukoba koji zahtijevaju novi pristup rješavanju sukoba i sprečavanju sukoba, koji treba da bude podržan naporima da se ponovo izgradi povjerenje, ojača solidarnost i produbi međunarodna saradnja, uključujući i kroz intenziviranu upotrebu diplomatije,

Potvrđuju obaveze država da štite, poštuju i ispunjavaju sva ljudska prava i osnovne slobode svih osoba,

Naglašavaju da su sloboda vjeroispovijesti ili uvjerenja i sloboda izražavanja međusobno zavisni, međusobno povezani i međusobno se podupiru; i naglašavaju ulogu koju ova prava mogu da igraju u borbi protiv svih oblika netolerancije i diskriminacije na osnovu vjeroispovesti ili uverenja,

Prepoznaju različitost svijeta i činjenicu da sve kulture i civilizacije doprinose obogaćivanju čovječanstva,

Prepoznaju da dijalog među civilizacijama može da odigra važnu ulogu u promociji zajedničkih osnova među civilizacijama i kulturama, urođenog dostojanstva i jednakih prava svih ljudskih bića, olakšavajući viziju svijeta kao jednog čovečanstva,

Prepoznaju takođe da interkulturalni angažmani mogu igrati važnu ulogu u promovisanju mira i harmonije između različitih kultura, dostojanstva i jednakih prava svih ljudskih bića, olakšavajući viziju jedinstva u različitosti,

Podstiču toleranciju, uzajamno poštovanje, dijalog i saradnju između različitih kultura, civilizacija i naroda,

⁵⁰ <https://cascais.unaoc.org/wp-content/uploads/2024/11/UNAOC-10.o-Forum-Global-Declaracao-Politica.pdf>

Imaju u vidu značaj međukulturnog i međureligijskog dijaloga u promovisanju tolerancije i pomirenja u pitanjima koja se odnose na miran suživot između kultura, religija i uvjerenja,

Među akcijama koje su zemlje članice obavezale se da će preduzeti su:

11. Prepoznati centralnu ulogu inkluzivnog, kvalitetnog i transformativnog obrazovanja u promovisanju dijaloga, mira i ljudskih prava;
13. Naglasiti pozitivan uticaj koji sigurna, uredna i regularna migracija može imati na zemlje porijekla i odredišta, uključujući promovisanje kulturnog pluralizma i podstiču kreativnu viziju mladih ljudi kako bi se spriječila ksenofobija i istaknuli pozitivni narativi o kulturnoj raznolikosti, socijalnoj inkluziji i mobilnosti;
15. Naglasiti važnost međugeneracijskog dijaloga za mir, održiv razvoj i ljudska prava;
16. Obratiti pažnju na doprinos sportske diplomatije kao alata za promovisanje dijaloga;
17. Naglasiti potrebu da se podrži i ojača uloga žena kao pregovarača, posrednica i mirotvoraca;
18. Obratiti pažnju na potencijalnu upotrebu vještačke inteligencije kao alata za unapređenje interkulturalnog i međureligijskog dijaloga;
19. Naglasiti važnost borbe protiv dezinformacije i govora mržnje, uz jačanje integriteta informacija;

UNDP Smjernice za društvenu koheziju⁵¹

Jačanje socijalne kohezije postalo je imperativ 21. vijeka. Postoji široko rasprostranjena zabrinutost zbog uslova koji ugrožavaju poštovanje različitosti, inkluzivnosti i osnovnih ljudskih prava. Izoštavanje tenzija zasnovanih na identitetu, kao što su etničko i vjersko neprijateljstvo, ksenofobija i iživljavanje, te isključivi nacionalizam, nalaze se u osnovi različitih sukoba. Društvena kohezija, s druge strane, podrazumijeva povjerenje među ljudima, te spremnost svih da zajednički doprinose opštem dobru, miru i održivom razvoju. S tim fokusom, kohezija se odnosi i na orijentisanost ka opštem dobru i koncept međuzavisnosti – da su dobrobit i sigurnost svakog pojedinca povezane s dobrobiti drugih – te na poštovanje društvenih pravila koja omogućavaju pravedan i uređen zajednički život. Povjerenje je ključno za socijalnu koheziju, uključujući i povjerenje u institucije, te spremnost da se kolektivno učestvuje u zajedničkoj viziji održivog mira i zajedničkih razvojnih ciljeva. Kohezivne prakse uključuju poboljšanje ekonomskog oporavka i osiguravanje osnovnih sredstava za život, unapređenje jednakosti i inkluzije, izgradnju nacionalnih kapaciteta, aktivizam i dijalog, kao i mnoge druge, kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou.

Program UN za ljudsku bezbjednost od strane Fonda Ujedinjenih nacija za ljudsku bezbjednost (UNTFHS)⁵²

⁵¹ <https://www.undp.org/publications/strengthening-social-cohesion-conceptual-framing-and-programming-implications>

⁵² <https://www.un.org/humansecurity/wp-content/uploads/2017/10/h2.pdf>

Koncept i inicijativa Ljudska bezbjednost predstavljaju društveno podržane ciljeve koji se odnose na ljudska prava i ljudski razvoj. Pristup ljudskoj bezbjednosti ima pet osnovnih principa: • usredsređenost na ljude • sveobuhvatnost • specifičnost konteksta • orijentisanost na prevenciju • zaštita i osnaživanje

Ljudska bezbjednost kao takva ima sledeće dimenzije:

1. Ekonomska bezbjednost
2. Bezbjednost hrane
3. Zdravstvena bezbjednost
4. Bezbjednost životne sredine
5. Lična bezbjednost
6. Bezbjednost zajednice
7. Politička bezbjednost
8. Tehnološka bezbjednost – ovu dimenziju je dodala Svjetska akademija umjetnosti i nauke u svojoj inicijativi Ljudska bezbjednost za sve⁵³

Deklaracija Kultura 2030 cilj, oktobar 2023.⁵⁴

Nakon poziva na eksplicitni cilj kulture u budućim razvojnim programima u deklaraciji MONDIACULT 2022 koju je sazvao UNESCO, kampanja Culture2030Goal snažno poziva na priznavanje suštinske uloge kulture u razvoju od strane država članica. Kampanja je ojačala poruku da kulturni akteri i faktori moraju biti integrisani u razvojne procese, od planiranja do faza implementacije i evaluacije. U stvari, sadašnji, gotovo marginalni status kulture u globalnoj razvojnoj agendi je jedan od faktora koji ometaju postizanje ciljeva održivog razvoja.

Jače prepoznavanje uloge kulture je od suštinskog značaja ako želimo da isporučimo novu, inkluzivnu, na ljude usmjerenu, mirnu i klimatski otpornu razvojnu paradigmu, u skladu sa globalno priznatim osnovnim principima održivosti. Da bi se to postiglo, kultura se mora posmatrati kao prioritarno pitanje politike, sa sopstvenim ciljem u sledećoj globalnoj agendi za održivi razvoj

U aprilu 2020. godine kampanja je pokrenula razvoj strateškog okvira u kontekstu UN-ove decenije akcije. Vizija je prepoznavanje kulture kao četvrtog stuba održivog razvoja; a misija je da se kultura uvrsti u globalnu razvojnu agendu. Usvajanje kulture kao posebnog cilja u razvojnoj agendi nakon 2030. godine i usvajanje globalne agende za kulturu.

Tako se naglašava i u Izvještaju UNESCO-a: Kultura za Agendu 2030.⁵⁵ da je kultura kao pravi "softver" potreban za "hardver" – tj. planiranje infrastrukture, mobilnost, snabdjevanje vodom i energijom – da radi za održivije i pravednije gradove, i ponudila "saveze" unutar sistema UN, između međunarodnog i opštinskog nivoa, između gradova, sa civilnim društvom i privatnim sektorom. Nadalje se potvrđuje da "nijedan od glavnih izazova sa kojima se danas suočava svijet ne može samostalno da se suoči sa bilo kojom zemljom bez oslanjanja na osnovne stubove nauke, obrazovanja i kulture." Dakle, UNESCO

⁵³ <https://worldacademy.org/hs4a/>

<https://worldacademy.org/human-security/>

⁵⁴ <https://www.culture2030goal.net/>

https://www.culture2030goal.net/sites/default/files/202310/EN_culture2030goal_October2023_Declaration.pdf

⁵⁵ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000264687>

može i mora u potpunosti učestvovati u svjetskom poretku zasnovanom na multilateralizmu i humanističkim vrijednostima.

UNESCO- Univerzalna deklaracija o kulturnoj raznolikosti⁵⁶

Opšta deklaracija o kulturnoj raznolikosti donijeta je 2002. godine u namjeri da ukaže na potrebu njegovanja i razumijevaja kulturne raznolikosti kao potencijala za ukupni društveni razvoj.

U članu 1 propisuje: Kultura poprima različite oblike u vremenu i prostoru. Ta je raznolikost utjelovljena u jedinstvenosti i pluralnosti identiteta grupa i društava koja čine čovječanstvo. Kao izvor razmjene, inovacija i kreativnosti, kulturna je raznolikost jednako potrebna čovječanstvu kao što je biološka raznolikost potrebna prirodi. U tom smislu, to je zajednička baština čovječanstva i treba je prepoznati i afirmirati za dobrobit sadašnjih i budućih generacija.

U članu 2 Deklaracije propisano je: U našim sve raznolikijim društvima bitno je osigurati skladnu interakciju među ljudima i skupinama s pluralnim, raznolikim i dinamičnim kulturnim identitetom, kao i njihovom spremnošću da žive zajedno. Politike za uključivanje i sudjelovanje svih građana jamstvo su društvene kohezije, vitalnosti civilnog društva i mira. Tako definiran, kulturni pluralizam daje politički izraz stvarnosti kulturne raznolikosti. Neodvojiv od demokratskog okvira, kulturni pluralizam pogoduje kulturnoj razmjeni i procvatu kreativnih sposobnosti koje održavaju javni život.

U članu 4 propisano je: Odbrana kulturne raznolikosti je etički imperativ, neodvojiv od poštivanja ljudskog dostojanstva. To podrazumijeva predanost ljudskim pravima i temeljnim slobodama, posebno pravima osoba koje pripadaju manjinama i autohtonim narodima. Niko se ne smije pozivati na kulturnu raznolikost da bi narušio ljudska prava zajamčena međunarodnim pravom, niti da bi ograničio njihov opseg.

U članu 5 Deklaracije propisano je: Kulturna prava su sastavni dio ljudskih prava, koja su univerzalna, nedjeljiva i međuzavisna. Procvat kreativne raznolikosti zahtijeva potpuno sprovođenje kulturnih prava kako je definisano u članu 27. Opšte deklaracije o ljudskim pravima i u članovima 13. i 15. Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Sve osobe stoga imaju pravo izražavati se i stvarati i širiti svoj rad na jeziku po vlastitom izboru, a posebno na svom materinjem jeziku; sve osobe imaju pravo na kvalitetno obrazovanje i osposobljavanje koje u potpunosti poštuje njihov kulturni identitet; i sve osobe imaju pravo učestvovati u kulturnom životu po vlastitom izboru i sprovesti vlastite kulturne prakse, uz poštovanje ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Države članice obvezuju se poduzeti odgovarajuće korake za široko širenje 'UNESCO-ove Opšte deklaracije o kulturnoj raznolikosti', posebno saradnjom u cilju postizanja sljedećih ciljeva:

1. Produbljivanje međunarodne rasprave o pitanjima koja se odnose na kulturnu raznolikost, posebno u pogledu njezine povezanosti s razvojem i utjecaja na donošenje politika, kako na nacionalnoj tako i

⁵⁶ <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000128347>

na međunarodnoj razini; posebno napredujući u razmatranju mogućnosti međunarodnog pravnog instrumenta o kulturnoj raznolikosti.

2. Napredak u definisanju načela, standarda i praksi, kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini, kao i modaliteta podizanja svijesti i obrazaca saradnje, koji su najpovoljniji za očuvanje i promovisanje kulturne raznolikosti.

3. Podsticanje razmjene znanja i najboljih praksi u pogledu kulturnog pluralizma s ciljem olakšavanja, u raznolikim društvima, uključivanja i sudjelovanja osoba i skupina iz različitih kulturnih sredina.

4. Dalji napredak u razumijevanju i pojašnjavanju sadržaja kulturnih prava kao sastavnog dijela ljudskih prava.

5. Očuvanje jezične baštine čovječanstva i davanje podrške izražavanju, stvaranju i širenju na najvećem mogućem broju jezika.

6. Podsticanje jezične raznolikosti – uz poštovanje maternjeg jezika – na svim razinama obrazovanja, gdje god je to moguće, i podsticanje učenja više jezika od najmlađe dobi.

7. Promovisanje kroz obrazovanje svijesti o pozitivnoj vrijednosti kulturne raznolikosti i poboljšanje u tu svrhu i izrade kurikuluma i obrazovanja nastavnika.

8. Uključivanje, gdje je to prikladno, tradicionalne pedagogije u obrazovni proces s ciljem očuvanja i pune upotrebe kulturalno primjerenih metoda komunikacije i prenosa znanja.

9. Podsticanje „digitalne pismenosti” i osiguravanje većeg ovladavanja novim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama, koje treba posmatrati i kao obrazovnu disciplinu i kao pedagoške alate sposobne povećati učinkovitost obrazovnih usluga.

10. Promovisanje jezičke raznolikosti u kibernetičkom prostoru i podsticanje univerzalnog pristupa putem globalne mreže svim informacijama u javnoj sferi.

11. Suprotstavljanje digitalnom jazu, u bliskoj suradnji s relevantnim organizacijama sistema Ujedinjenih nacija, podsticanjem pristupa zemalja u razvoju novim tehnologijama, pomažući im da ovladaju informacijskim tehnologijama i olakšavanjem digitalnog širenja endogenih kulturnih proizvoda i pristupa tih zemalja obrazovni, kulturni i naučni digitalni izvori dostupni širom svijeta.

12. Podsticanje proizvodnje, očuvanja i širenja raznovrsnih sadržaja u medijima i globalnim informacijskim mrežama te, u tu svrhu, promovisanje uloge javnih radio i televizijskih servisa u razvoju audiovizuelnih produkcija dobrog kvaliteta, posebno podsticanjem uspostave mehanizama saradnje kako bi se olakšala njihova distribucija.

13. Formulisanje politika i strategija za očuvanje i unapređenje kulturne i prirodne baštine, posebno usmene i nematerijalne kulturne baštine, i suzbijanje nedopuštene trgovine kulturnim dobrima i uslugama.

14. Poštovanje i zaštita tradicionalnog znanja, posebno onoga autohtonog naroda; prepoznavanje doprinosa tradicijskih znanja, posebno u pogledu zaštite životne sredine i upravljanja prirodnim resursima, te podsticanje sinergije između savremene znanosti i lokalnog znanja.

15. Podsticanje mobilnosti stvaraoca, umjetnika, istraživača, naučnika i intelektualaca te razvoj međunarodnih istraživačkih programa i partnerstava, dok nastoji očuvati i unaprijediti kreativni kapacitet zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji.

16. Osigurati zaštitu autorskog prava i srodnih prava u interesu razvoja savremenog stvaralaštva i pravedne naknade za kreativni rad, uz istodobno poštovanje prava javnosti na pristup kulturi, u skladu sa članom 27. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima.

17. Pomaganje u nastanku ili konsolidaciji kulturnih industrija u zemljama u razvoju i zemljama u tranziciji i, u tu svrhu, saradnja u razvoju potrebne infrastrukture i vještina, podsticanje pojave održivih lokalnih tržišta i olakšavanje pristupa kulturnim proizvodima te zemlje na globalno tržište i međunarodne distribucijske mreže.

18. Razvijanje kulturnih politika, uključujući aranžmane operativne podrške i/ili odgovarajuće regulatorne okvire, osmišljene za podsticanje načela sadržanih u ovoj Deklaraciji, u skladu s međunarodnim obvezama svake države.

19. Blisko uključivanje civilnog društva u oblikovanje javnih politika usmjerenih na očuvanje i promovisanje kulturne raznolikosti.

20. Prepoznavanje i podsticanje doprinosa koji privatni sektor može dati jačanju kulturne raznolikosti i olakšavanje u tu svrhu uspostavljanja foruma za dijalog između javnog sektora i privatnog sektora.

UN Deklaracija i Program djelovanja u kulturi mira⁵⁷

Generalna Skupština Ujedinjenih nacija donija je 1999 godine Deklaraciju i Program djelovanja u kulturi mira.

U članu 1. Deklaracije propisano je:

Kultura mira je skup vrijednosti, stavova, tradicija i načina ponašanja i načina života

na temelju:

(a) Poštovanja života, zaustavljanja nasilja i promovisanja i praksi nenasilja putem obrazovanja, dijaloga i saradnje;

(b) Puno poštovanje načela suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke samostalnosti države i nemiješanje u stvari koje su u suštini unutrašnje nadležnosti bilo koje države, u skladu s Poveljom Ujedinjenih nacija i međunarodnim pravom;

(c) Puno poštovanje i sprovođenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda;

(d) predanost mirnom rješavanju sukoba;

(e) nastojanja da se zadovolje razvojne i ekološke potrebe sadašnjih i budućih generacija;

(f) poštovanje i promovisanje prava na razvoj;

(g) poštovanje i promovisanje jednakih prava i mogućnosti za žene i muškarce;

(h) Poštovanje i promovisanje prava svakoga na slobodu izražavanja, mišljenja i

⁵⁷ <https://digitallibrary.un.org/record/285677?v=pdf>

informacija;

(i) Privrženost načelima slobode, pravde, demokratije, tolerancije, solidarnosti, saradnje, pluralizam, kulturna raznolikost, dijalog i razumijevanje na svim razinama društva i među narodima;

i podstaknuti podsticajnim nacionalnim i međunarodnim okruženjem pogodnim za mir.

U članu 2 propisano je:

Napredak u potpunijem razvoju kulture mira dolazi kroz vrijednosti, stavove, načine ponašanja i načina života koji doprinose promovisanju mira među pojedincima, skupinama i narodima.

Zaključna zapažanja Komiteta za ljudska prava Ujedinjenih nacija o drugom periodičnom izvještaju Crne Gore (2025)

Na sastanku održanom u martu 2025. godine u Ženevi, povodom drugog periodičnog izvještaja Crne Gore o primjeni Međunarodnog Pakta o građanskim i političkim pravima, Komitet UN-a donio je zaključna zapažanja sa sjetom preporuka Crnoj Gori.

U odnosu na sistem besplatne pravne pomoći, Crnoj Gori je preporučeno da „preduzme neophodne mjere kako bi osigurala efikasan pristup besplatnoj pravnoj pomoći za žrtve trgovine ljudima i osobe koje podnose zahtjev za međunarodnu zaštitu, uklonila prepreke za dobijanje pravne pomoći za žrtve porodičnog nasilja i izmjenila Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći kako bi nevladinim organizacijama omogućila pružanje besplatne pravne pomoći kroz finansiranje od strane države.

Takođe, Crna Gora je preporučeno „da izmjeni Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći i drugo relevantno zakonodavstvo kako bi proširila dostupnost besplatne pravne pomoći na sva lica koja su u riziku od apatridije i lica kojima je potrebna međunarodna zaštita za postupke registracije rođenja, utvrđivanja apatridije i utvrđivanja statusa izbjeglice, kako u fazi podnošenja zahtjeva, tako i u fazi žalbe.“

Dokumenta Savjeta Evrope

Kao što je već ukazano, pored Evropske unije značajna uloga u procesu razvijanja politika čiji je cilj poboljšanje položaja romske zajednice pripada i Savjetu Evrope. S tim u vezi, prilikom izrade strateškog dokumenta, poseban značaj je pružen usaglašavanju sa obavezama koje je Crna Gora preuzela na osnovu članstva u Savjetu Evrope, izraženim u rezolucijama i preporukama koje tretiraju pitanje položaja romske populacije u društvu. U skladu sa načelima tih dokumenata, zemlje članice Savjeta se pozivaju da strateškim planiranjem javnih politika stvore inkluzivne uslove za život i uklone diskriminatorne faktore u oblastima, kao što su zdravstvo, obrazovanje, rad i socijalno staranje, itd.

Sljedeća dokumenta se mogu smatrati ključnim u tom pogledu:

- Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici i preporuke GREVIO tijela za Crnu Goru, koja definiše nasilje nad ženama kao oblik diskriminacije žena i kršenje njihovih ljudskih prava, ima jasnu rodnu dimenziju koja prožima odredbe i uspostavlja jasne strukturalne veze između nasilja nad ženama i rodni nejednakosti;
- Preporuka Komiteta ministara BR. 5 (2008) o javnim politikama za Rome i Putnike u Evropi;
- Preporuka Komiteta ministara BR. 4 (2009) o obrazovanju Roma i Putnika u Evropi;
- Preporuka Komiteta ministara BR. 10 (2006) o boljem pristupu zdravstvenoj zaštiti za Rome i Putnike u Evropi;
- Preporuka Komiteta ministara BR. 17 (2001) o unaprjeđenju ekonomskih i uslova zapošljavanja za Rome i Putnike u Evropi;
- Rezolucija Parlamentarne skupštine BR. 2153 (2017) o promovisanju inkluzije Roma i Putnika;
- Rezolucija Parlamentarne skupštine BR. 1927 (2013) o uklanjanju diskriminacije romske djece;
- Strateški akcioni plan Savjeta Evrope za inkluziju Roma i Putnika (2020 - 2025);
- Preporuka CM/Rec(2020) Komiteta ministara državama članicama o uključivanju istorije Roma i/ili Putnika u školske programe i nastavne materijale;
- Izvještaj i preporuke ECRI-a za Crnu Goru;
- Izvještaj i preporuke GRETA-e za Crnu Goru;
- Izvještaj i preporuke za sprovođenje Evropske povelje za regionalne i manjinska jezike.

Posebno su važni sledeći djelovi dokumenata Savjeta Evrope:

1. Okvirna Konvencija o zaštiti manjinskih naroda ⁵⁸

Član 3.

1. Svaki pripadnik nacionalne manjine ima pravo da slobodno bira da se prema njemu ophode ili ne ophode kao takvom i neće doći u nepovoljan položaj zbog takvog opredjeljenja ili vršenja prava vezanih za to opredjeljenje.
2. Pripadnici manjinskih naroda mogu da vrše ona prava i uživaju slobode koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj Okvirnoj konvenciji, pojedinačno ili u zajednici s drugima.

Član 9.

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju da pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na slobodu izražavanja obuhvata slobodu uvjerenja i primanja i davanja informacija i ideja, na manjinskom jeziku, bez ometanja od strane vlasti i bez obzira na granice. Ugovornice će obezbjediti, u okviru svojih pravnih sistema, da pripadnici manjinskih naroda imaju pristup sredstvima javnog informisanja bez diskriminacije.

⁵⁸ <https://rm.coe.int/okvirna-konvencija-za-zastitu-nacionalnih-manjina/168094dfe6>

2. Stav 1. ne sprečava ugovornice da zatraže odobrenje, bez diskriminacije i na osnovu objektivnih kriterija za emitovanje radio i TV emisija ili otvaranje bioskopskih preduzeća.

3. Ugovornice neće ometati stvaranje i korišćenje štampanih sredstava javnog informisanja od strane pripadnika manjinskih naroda. U zakonskim okvirima za zvučni radio i televizijske emisije, obezbjeđiće koliko je god moguće, a uzimajući u obzir odredbe stava 1, da pripadnici manjinskih naroda dobijaju mogućnost stvaranja i korišćenja sopstvenih sredstava javnog informisanja.

4. U okviru svojih pravnih sistema, ugovornice će usvojiti adekvatne mjere da se pripadnicima manjinskih naroda olakša pristup sredstvima javnog informisanja i u cilju unapređenja tolerancije i omogućavanja kulturnog pluralizma.

Član 10.

1. Ugovornice se obavezuju da priznaju pravo svakog pripadnika nacionalne manjine na korišćenje, slobodno i bez ometanja, svog manjinskog jezika privatno i javno, usmeno ili pismeno.

2. U oblastima koje su tradicionalno ili u znatnom broju naseljene pripadnicima manjinskih naroda, ukoliko ti pripadnici to zatraže, i kada taj zahtjev odgovara stvarnoj potrebi, potpisnice će nastojati da obezbjede koliko je to moguće, uslove koji bi omogućili da se manjinski jezik koristi u odnosima između tih pripadnika i organa uprave.

3. Ugovornice se obavezuju da zajamče pravo svakom pripadniku nacionalne manjine da bude odmah obavješten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o prirodi i razlozima optužbe protiv njega i da se brani na tom jeziku, ako je potrebno, uz besplatnu pomoć tumača.

U 4. Izvještaju Savjetodavne komisije za primjenu Konvencije o zaštiti manjinskih naroda iz maja 2024. godine⁵⁹, prve dvije hitne preporuke se odnose na interkulturalni dijalog i razvoj interkulturalizma.

1. Savjetodavni odbor poziva vlasti da preispitaju postupak imenovanja Komisije za evaluaciju Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava kako bi se osiguralo da je reprezentativan za sve nacionalne manjine, kao i za raznolikost unutar manjinskih zajednica, i da preduzmu korake za rješavanje instrumentalizacije Fonda u službi partijskih političkih interesa. Trebalo bi da se obezbjedi obuka za osobe koje pripadaju nacionalnim manjinama kako bi im se omogućilo da se prijave za projekte iz Fonda na ravnopravnoj osnovi sa organizacijama, a praćenje i evaluacija projekata u pogledu njihove efikasnosti u, između ostalog, podizanju svesti o kulturama i identitetima nacionalnih manjina i podsticanju interkulturalnog razumevanja treba sveobuhvatno poboljšati.

2. Savjetodavni odbor podstiče vlasti da procijene učinke trenutnih mjera politike za podsticanje integracije društva u cjelini, te da na temelju toga razviju koherentnu i sveobuhvatnu strategiju za podsticanje zajedničkog građanskog identiteta zasnovanog na zajedničkim interesima razvijenim i definisanim na otvoren i participativan način. Trebalo bi stvoriti mogućnosti za interkulturalni dijalog između pojedinaca i potpornih

⁵⁹ [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgicfindmkaj/https://rm.coe.int/4th-op-montenegro-en/1680b1c745](https://efaidnbmnnnibpcajpcgicfindmkaj/https://rm.coe.int/4th-op-montenegro-en/1680b1c745)

aktivističkih inicijativa da podstaknu razmjene između pojedinaca i zajednica na svim nivoima, naročito na lokalnom nivou, uključujući u domenima sporta i umjetnosti.

Član 6 Okvirne konvencije – Interkulturalni dijalog i integracija cijelog društva preporuka 70. Vlasti navode da je posljednjih godina Crna Gora "obilježena dubokim društvenim polarizacijama, povećanjem govora mržnje i netolerancije, a dodatni naponi moraju biti usmjereni na jačanje interkulturalnih odnosa i socijalne kohezije". Novoosnovani Direktorat za interkulturalizam u okviru Ministarstva ljudskih i manjinskih prava ima zadatak da unapređuje, razvija i promoviše interkulturalnost, interkulturalni dijalog, uzajamno poštovanje, razumijevanje i toleranciju, kao i saradnju i komunikaciju među zajednicama. Takođe ima za cilj da podstakne prevazilaženje predrasuda, stereotipa i etničke distance i podigne svijest o nacionalnim manjinama Crne Gore.

Član 12 Okvirne konvencije podstiče da se razvoja interkulturalno obrazovanje.

2. Evropska povelja o regionalnim jezicima i jezicima manjina⁶⁰

Član 1. Definicije

U ovoj Povelji:

- a) „regionalni ili jezik manjina“ određuje jezike koji su: i) jezik koji se tradicionalno koristi na određenoj teritoriji jedne države a koriste ga državljani te države koji čine brojčano manju grupu u odnosu na ostatak stanovništva te zemlje, ii) različiti od zvaničnog (zvaničnih) jezika te zemlje; to ne uključuje dijalekte zvaničnog (zvaničnih) jezika niti jezike migranata;
- b) »teritorija na kojoj je u upotrebi regionalni ili jezik manjine“ određuje geografsko područje u kome navedeni jezik predstavlja način izražavanja jednog broja ljudi, što opravdava usvajanje određenih mjera zaštite i unaprijeđenja predviđenih ovom Poveljom;
- c) »neteritorijalni jezici« određuju jezike kojima se služi određeni broj državljana jedne zemlje a koje se razlikuje od jezika ili jezika kojima se služi ostali dio populacije te zemlje ali koji nije, iako se njime tradicionalno govori na teritoriji te zemlje, karakterističan za neku posebnu teritoriju.

Ciljevi i principi

1. U pogledu regionalnih ili jezika manjina, na područjima na kojima se ti jezici upotrebljavaju i u skladu s položajem svakog jezika, Strane ugovornice će svoju politiku, zakonodavstvo i praksu zasnivati na slijedećim ciljevima i principima:

- a) priznavanje regionalnog ili manjinskog jezika kao izraza kulturnog bogatstva;
- b) poštovanje geografskog područja na kome se koristi regionalni ili jezik manjine kako bi se obezbijedilo da postojeća ili nova administrativna podjela ne postane prepreka afirmaciji pomenutog regionalnog ili jezika manjine; 7

⁶⁰ https://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Source/CharterText/ExplRpt_ba.pdf

- c) potreba za odlučnom akcijom na promoviranju regionalnih ili manjinskih jezika s ciljem njihovog očuvanja;
- d) olakšavanje i/ili ohrabrivanje upotrebe regionalnog ili jezika manjine, u usmenom i pismenom obliku, u javnom i privatnom životu;

Ovi dokumenti zajedno čine sveobuhvatan pravni okvir koji podržava interkulturalizam u Crnoj Gori, osiguravajući zaštitu prava manjina i promociju kulturne raznolikosti u skladu sa nacionalnim i međunarodnim standardima.

Izveštaj i preporuke ECRI-ja za Crnu Goru (2025)

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) u svom izvještaju za Crnu Goru, donijetom 2025. godine, kroz šesti krug monitoringa, donijela je niz preporuka Crnoj Gori, od kojih su neke posebno važne za romsku i egipćansku zajednicu.

ECRI preporučuje Crnoj Gori da završi registraciju svih raseljenih Roma i Egipćana (kao i osoba koje se izjašnjavaju kao Aškalije) sa Kosova, prisutnih u Crnoj Gori, uključujući njihovu djecu, uz naznaku da je ovo jedna od dvije preporuke ECRI-ja čiji proces implementacije će biti praćen najkasnije dvije godine nakon objavljivanja ovog izvještaja.

Takođe, ECRI je nadalje preporučio Crnoj Gori da :

- obezbijedi adekvatne i dovoljne časove crnogorskog jezika i dodatne opcije dopunske nastave za učenike iz raseljenih romskih i egipćanskih porodica sa nedovoljnim znanjem crnogorskog jezika.
- preduzme odlučne mjere za borbu protiv nezaposlenosti Roma i Egipćana, posebno:
 - i) obezbjeđivanjem više obuka za sticanje vještina/stručnih kurseva sa niskim ili bez formalnih obrazovnih uslova za prijem;
 - ii) organizovanjem informativnih događaja zajedno sa mrežama poslodavaca iz privatnog sektora radi sprečavanja i suzbijanja antigipsizma i povezane diskriminacije u zapošljavanju.
- poboljša stambenu situaciju Roma i Egipćana koji žive u neformalnim naseljima, što je prije moguće i u konsultaciji sa romskim i egipćanskim zajednicama, bilo poboljšanjem postojećih uslova ili, ako to nije moguće, obezbjeđivanjem adekvatnog alternativnog smještaja. U tom smislu, vlasti treba da povećaju podršku i resurse za opštinske vlasti kako bi riješile problem stambenih uslova za Rome i Egipćane.
- preduzme snažne i efikasne mjere kako bi osigurale jednako postupanje i uključivanje Roma i Egipćana u oblasti zdravstva:
 - i) zatvaranjem jaza u očekivanom životnom vijeku između njih i opšte populacije što je prije moguće;
 - ii) značajnim povećanjem broja zdravstvenih medijatora koji rade u romskim i egipćanskim zajednicama;
 - iii) obezbjeđivanjem da diskriminacija Roma i Egipćana u zdravstvenim ustanovama ne postoji, posebno redovnim podsjećanjem svih zdravstvenih radnika na njihovu obavezu da pruže odgovarajući tretman svima kojima je potreban, bez obzira na nacionalno ili etničko porijeklo, i obezbjeđivanjem odgovarajuće obuke za sve

zaposlene u takvim ustanovama o suzbijanju antigipsizma i povezane diskriminacije. U tom kontekstu, vlasti treba da se inspirišu Opštom preporukom br. 37 o rasnoj diskriminaciji u ostvarivanju prava na zdravlje Komiteta Ujedinjenih nacija za eliminaciju rasne diskriminacije (CERD).

Izveštaj i preporuke GRETA-e za Crnu Goru (2025)

Grupa eksperata za borbu protiv trgovine ljudima (GRETA) u svom izvještaju za Crnu Goru, donijetom 2025. godine, kroz četvrti krug monitoringa, pozdravila je mjere koje su crnogorske vlasti preduzele kako bi se odgovorilo na ranjivosti Roma i Egipćana u kontekstu trgovine ljudima (THB). Ipak, GRETA smatra da je potrebno preduzeti dodatne korake ka prevenciji trgovine ljudima među ugroženim manjinama, od kojih se neke posebno odnose na romsku i egipćansku zajednicu, i to:

- nastaviti podizanje svijesti među romskom i egipćanskom zajednicom, kao i među širom javnošću, o trgovini ljudima, posebno u svrhu dječjih i prinudnih brakova i prinudnog prosjačenja;
- obezbijediti dovoljno sredstava za nevladine organizacije koje sprovode aktivnosti usmjerene na prevenciju trgovine ljudima među romskom i egipćanskom zajednicom;
- obezbijediti obuke o trgovini ljudima za profesionalce koji rade sa romskom i egipćanskom zajednicom, uključujući socijalne radnike, nastavnike i drugo školsko osoblje, zdravstvene radnike, predstavnike organa reda, medijatore i službenike lokalne uprave, kako bi im pomogli da prepoznaju znake dječjih i prinudnih brakova i prinudnog prosjačenja u kontekstu trgovine ljudima;
- obezbijediti dostupnost prevodilaca za romski jezik kako bi se olakšao pun pristup pravima i uslugama članovima romske i egipćanske zajednice;
- obezbijediti efikasan pristup procedurama civilne registracije i izdavanju ličnih dokumenata izbjeglicama iz bivše Jugoslavije i osobama u riziku od apatridije;
- sprovesti mjere za olakšavanje pristupa zapošljavanju članovima romske i egipćanske zajednice.

2. Analiza stanja

2.1 Realizacija prethodnog strateškog dokumenta

Evaluacija prethodnog strateškog dokumenta i finalnog izvještaja o realizaciji Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2021-2025, pokazala je sledeće naučene lekcije, zaključke i preporuke:

Relevantnost

Na osnovu analize dokumenata i sprovedenih fokus grupa neupitno je da su oblasti utvrđene kako prioritetne u Strategiji (Diskriminacija; Siromaštvo romske i egipćanske populacije; Društvena i politička participacija romske i egipćanske populacije; Stanovanje; Obrazovanje za sve pripadnike romske i egipćanske populacije; Zapošljavanju pripadnika romske i egipćanske populacije; Zdravstvena zaštita romske i egipćanske populacije; Građanski status pripadnika romske i egipćanske populacije; Socijalna zaštita romske i egipćanske populacije) i dalje relevantne.

Koherentnost

Strategija je bila usaglašena sa drugim strateškim dokumentima i politikama koje sprovodi MLJMP ali i sa drugim javnim politikama i dokumentima koje je donijela Vlada Crne Gore. Strategija je u potpunosti usklađena sa međunarodnim obavezama koje proizlaze iz članstva u međunarodnim organizacijama, te procesom evropskih integracija.

Efektivnost

Od ukupno 28 indikatora uticaja njih 11 je premašilo planiranu vrijednost, 7 je blizu planiranih vrijednosti dok je 3 ostalo značajno ispod planiranih vrijednosti, a za 7 nema podataka o indikatorima.

Ukupan broj indikatora uticaja	Ostvareno premašeno	ili Djelimično ostvareno (približno planiranom)	Nije ostvareno ili nema podataka
28	11	7	3 (7 – nema podataka)

Strategijom je planirano **ukupno 138 aktivnosti** od kojih je do 2025. godine **u potpunosti realizovano 109, djelimično realizovano 4** dok **nisu realizovane 22 aktivnosti**.

Planirane aktivnosti su implementirane **na nivou preko 80% za period 2021-2025**. Na bazi ovog možemo zaključiti da je riječ o značajno postignutoj efektivnosti u implementaciji Strategije.

Ukupan broj aktivnosti	Ostvareno	Djelimično ostvareno	Nije ostvareno	Procenat ostvarenosti do kraja 2024
138	111	5	22	80%

Efikasnost

Kada je riječ o finansijskoj realizaciji strategije, ona je ostvarena za prve 4 godine (2021-2024) na nivou od 81% u odnosu na planirana sredstva. Strategija je implementirana u najvećem dijelu sredstvima iz nacionalnog budžeta (na nivou od skoro 37%, ali i podrškom iz fondova EU (na nivou od 31%). Takođe, jedan dio aktivnosti finansiran je iz budžeta drugih donatora (32%).

Uticao

Bez obzira na pomenute nedostatke prilikom implementacije strategije, evidentno je da je ona već proizvela izvjesne pozitivne rezultate u prioritetnim oblastima, o čemu govore i podaci o postignutim rezultatima, a potvrđuju i stavovi ispitanika.

Ispitanici su naveli da smatraju da su posebno pozitivni rezultati:

- Povećan obuhvat Roma i Egipćana u sistemu zdravstvene zaštite (zahvaljujući uključivanju medijatora)
- Veći broj djece romske i egipćanske populacije oja su uključena u predškolske ustanove i obrazovni sistem (čemu je doprinijela i izmjena regulative kojom je omogućeno angažovanje većeg broja medijatora zbog smanjenja cenzusa za njihov angažman-ukupan broj djece romske i egipćanske populacije za koje je zadužen jedan medijator);

- Smanjen broj Roma i Egipćana koji nemaju lična dokumenta koja su osnov za ostvarivanje svih drugih prava;
- Smanjenje socijalne distance/diskriminacije u svim oblastima;
- Veća medijska prisutnost, više pažnje se poklanja pitanjima inluzije Roma i Egipćana;

Održivost

Održivost glavnih strateških intervencija implementiranih do sada je ostvarena, a čini se izvjesnim da će strategija proizvesti rezultate koji će biti održivi na dugi rok. Ono što može ugroziti održivost su nedostatak političke volje koja može zatim uticati negativno na finansijsku održivost Strategije. Takođe, za održivost dosadašnjih, ali i budućih rezultata ključan je institucionalni kapacitet, odnosno informisanost, znanje, vještine, ali i posvećenost svih ključnih sektora. Institucije još uvijek nisu unijele mehanizme koji omogućavaju kontinuiran rad na aktivnostima i njihovo praćenje, pa će od posvećenosti ovom procesu zavisiti i održivost.

Preporuke

Preporuka 1. Preporučuje se nastavak primjene Strategije s obzirom na relevantnost svih definisanih oblasti i ciljeva. Prilikom novog ciklusa strateškog planiranja potrebno je aktivnije uključiti lokalne samouprave u definisanje aktivnosti, jasno definisati nadležnosti među institucijama i dati zaduženja radi implementacije mjera i aktivnosti, kao i njihov monitoring. Takođe, potrebno je nastaviti rad na novom strateškom dokumentu. Prilikom kreiranja novog strateškog dokumenta potrebno je razmisliti o smanjenju broja operativnih ciljeva na način što bi oblast „siromaštvo“ i „diskriminacija“ bili integresina kroz sve operativne ciljeve a ne posebno izdvojeni. U okviru oblasti „socijalna zaštita“ tretiraju teme koje se tiču zaštite od nasilja, dječijih ranih brakova, dječije zaštite.

Preporuka 2. Potrebno je i dalje obezbijediti visoku pozicioniranost ovog strateškog dokumenta u strateškom okviru Crne Gore. Neophodno je ojačati Nacionalnog koordinatora i nadležni direktorat unutar Ministarstva ljudskih i manjinskih prava (povećanje broja zaposlenih i uvećanje budžeta za rad Nacionalnog koordinatora za potrebe uspostavljanja njegove kancelarije). Potrebno je uzeti u obzir i mogućnost da Nacionalni koordinatorski tijelo za implementaciju strategije ima zamjenika i sekretara kako bi se olakšao postupak praćenje realizacije strateških planova ali i prikupljanja podataka u procesu monitoringa i izvještavanja. Potrebna je pažljiva analiza postojećeg zakonodavstva kako bi se identifikovali eventualni nedostaci i definisali prijedlozi izmjena ili dopuna relevantnih zakona, a čije nepostojanje trenutno koči realizaciju nekih planiranih aktivnosti (legalizacija objekata, pozitivna diskriminacija u obrazovanju).

Preporuka 3. Preporučuje se realnije planiranje pojedinih aktivnosti u Strategiji, kako u pogledu finansijskih kapaciteta, tako i u pogledu zakonodavnih, institucionalnih i ljudskih kapaciteta u pojedinim institucijama. Potrebno je veća i aktivnija uključenost svih institucija i sektora prilikom definisanja aktivnosti u okviru pripreme novog strateškog dokumenta. Posebnu pažnju treba usmjeriti na identifikovanje indikatora sa jasnim izvorima verifikacije kako bi uopšte mogli da se procijene efekti i uticaj strateškog dokumenta.

Preporuka 4. Preporučuje se uspostavljanje normativnih pretpostavki da se omogući izjašnjavanje po nacionalnoj osnovi onim licima koji to hoće a kada je u pitanju korištenje usluga sistema zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, obrazovanja. Na ovaj način bi se moglo doći do preciznijih podataka o uključenosti Roma i Egipćana u zdravstveni i obrazovni system. Takođe, neophodno je normativnim aktima MLJMP osigurati da se u svim istraživanjima, analizama,

aktivnostima, osigura evidencija koja će se voditi u odnosu na rod, starosnu strukturu i druge parametre važne za bolji uvid i praćenje ostvarenja javne politike na sve kategorije unutar ove ciljne grupe.

Preporuka 5. Preporučuje se nastavak funkcionisanja implementacionog okvira uz dalja unapređenja koja bi se mogla odnositi na efikasniju selekciju članova Komisije za praćenje realizacije strateškog plana, produžavanje mandata postojećim članovima radi očuvanja institucionalne memorije kao i obezbjeđivanje sredstava za naknade članovima Komisije. Radi boljeg sistema praćenja, preporučuje se izrada baze podataka (softvera) koji bi sadržao podatke o romskim i egipćanskim porodicama a koji bi se odnosili na uslove stanovanja, ostvarivanje prava iz Sistema zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, obrazovanja, društvene participacije itd...Ministarstvo bi vršilo funkciju koordinatora dok bi lokalne uprave imale mogućnost ažuriranja podataka na osnovu unaprijed poznatih metodoloških pravila. Takođe, radi boljeg praćenja kvalitativnih indikatora koji se odnose na stavove ciljne grupe u odnosu na socio-ekonomske uslove života, neophodno je precizno postaviti projektne zadatke za organizacije/agencije koje sprovode istraživanja javnog mnjenja (navesti kao obavezni dio istraživanja indikatore iz strateškog dokumenta I prikupljenje podataka u vezi sa soecifikovanim indikatorima).

Preporuka 6. Preporučuje se povećanje sredstava koja se opredjeljuju za realizaciju aktivnosti koje će se planirati nardnom Strategijom, kao i sprovođenje dodatnih aktivnosti na privlačenju EU fondova. Treba raditi na koordinaciji donatorske pomoći u ovoj oblasti. U cilju ostvarivanja što boljih efekata sa raspoloživim sredstvima, neophodno je izvršiti precizniju prioritizaciju operativnih ciljeva I pripadajućih aktivnosti.

Preporuka 7. Preporučuje se kreiranje komunikacione strategije i posvećeno i efikasno pristupanje njenoj implementaciji kako bi se omogućilo povećanje razumijevanja inluzije Roma i Egipćana u svim oblastima i sektorima. Potrebno je dalje raditi na širenju razumijevanja prava I obaveza na svima nivoima (kako unutar romske i egipćanske populacije tako i sa većinskim stanovništvom), kao i na promociji do sada ostvarenih rezultata, primjera dobre prakse i uspješnih studija slučaja.

2.2 Faktori uticaja na ciljnu grupu

Za dublje razumijevanje socio-ekonomskih faktora koji utiču na interkulturalizam u Crnoj Gori, primijenjena je PESTLE analiza koja obuhvata političke (P), ekonomske (E), socijalne (S), tehnološke (T), zakonske (L), ekološke (E) aspekte. Ova analiza omogućava identifikaciju eksternih faktora koji mogu uticati na uspjeh i implementaciju strategije interkulturalizma.

2.2.1. Pravno-politički faktori i institucionalni okvir

Unaprijeđen zakonodavni okvir predstavlja ključni okvir za podsticaj socijalne inkluzije manje brojnih naroda. U tom pravcu je potrebno imati na umu ključne faktore koji deteriminišu dalje političke i zakonodavne inicijative u cilju podsticanja socijalne inkluzije Roma I Egipćana, od kojih su najvažniji:

- **Ustavna prava manjina:** Ustav Crne Gore garantuje prava i slobode svim građanima bez obzira na etničku, vjersku ili kulturnu pripadnost. Postoje posebni zakoni i politike koje štite prava manjina i promovišu njihovu integraciju u društvo.
- **Međunarodne obaveze:** Crna Gora je potpisnica brojnih međunarodnih konvencija i sporazuma koji se odnose na zaštitu manjina i promociju interkulturalnog dijaloga, uključujući

Okvirnu konvenciju za zaštitu manjinskih naroda i Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima.

- **Politička stabilnost:** Relativna politička stabilnost u zemlji pruža pogodno okruženje za sprovođenje interkulturalnih politika. Međutim, povremene političke tenzije mogu uticati na percepciju i implementaciju ovih politika.
- **Decentralizacija vlasti:** Proces decentralizacije omogućava lokalnim zajednicama veći stepen autonomije u upravljanju svojim kulturnim i socijalnim pitanjima, što može pozitivno uticati na promociju interkulturalizma na lokalnom nivou.
- **Regionalna saradnja:** Aktivno učešće Crne Gore u regionalnim inicijativama i organizacijama doprinosi razmjeni dobrih praksi i jačanju interkulturalnih odnosa sa susjednim zemljama.

Politička participacija manjinskih etničkih zajednica je veoma važan segment u ostvarivanju brže demokratizacije društva ali i u ostvarivanju punih prava Roma i Egipćana. Primjetno je da su neke etničke zajednice isključene iz direktnog predstavljanja. U Skupštini Crne Gore nema niti jednog predstavnika etničkih Roma/kinja i Egipćana/nki a slična je situacija i na lokalnom nivou. U tom smislu, mjere koje treba uzeti u obzir a koji doprinose većoj participaciji su:

- **Predstavljenost u institucijama:** Etničke i kulturne manjine su zastupljene u državnim institucijama, ali postoji prostor za unapređenje njihove participacije na svim nivoima vlasti.
- **Političke partije i organizacije:** Postojanje političkih partija koje zastupaju interese različitih etničkih grupa doprinosi artikulaciji njihovih potreba i integraciji u politički život zemlje.
- **Antidiskriminacione mjere:** Vlada sprovodi različite mjere za borbu protiv diskriminacije i promovisanju jednakosti, ali je potrebno kontinuirano praćenje i unapređenje ovih politika.

Institucionalni okvir

Institucionalni okvir koji se bavi donošenjem i realizacijom javnih politika u oblasti interkulturalizma i društvene kohezije čini više institucija i organizacija sa drugogodišnjim iskustvom.

Ključne institucije su:

- **Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava** ima širok spektar nadležnosti, unapređenje ljudskih prava i sloboda, uključujući zaštitu od diskriminacije, praćenje ostvarivanja prava manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica. **Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana** unutar Ministarstva je posvećen inkluziji i ostvarivanju prava manje brojnih naroda.
- **Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore** je ključna institucija u mreži zaštite ljudskih prava i sloboda. Postupa na osnovu pojedinačnih pritužbi a i po službenoj dužnosti u slučajevima kršenja ljudskih prava. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda pokreće inicijative za izmjene i dopune zakona i drugih propisa kako bi se uskladili s međunarodnim standardima ljudskih prava.
- **Romski Nacionalni savjet**– na osnovu Zakona o manjinskim pravima i slobodama, registrovano je 6 nacionalnih savjeta koji štite interese pojedinih etničkih zajednica u Crnoj Gori i to: Bošnjako vijeće u Crnoj Gori, Savez muslimana Crne Gore, Romski nacionalni savjet, Albanski nacionalni savjet, Srpski nacionalni savjet, Hrvatsko nacionalno vijeće. Prava Roma ostavruju se posredstvom Romskog savjetaa u cilju očuvanja nacionalnog identiteta i unapređenja prava i Sloboda nacionalne zajednice.

- **Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina (CEKUM)** je posvećen podršci očuvanju i napretku kulturnih identiteta manjinskih zajednica. CEKUM radi na promovisanju i podršci aktivnostima koje doprinose očuvanju jezičke, kulturne, i tradicijske baštine manjinskih grupa. CEKUM takođe radi na poboljšanju informisanosti o važnosti kulturnog nasljeđa manjinskih naroda, organizuje kulturne događaje, radionice, festivale i druge aktivnosti koje promovišu raznolikost i bogatstvo kulturnog identiteta u Crnoj Gori.
- **Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava** je institucija osnovana radi podrške aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etničkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. Skupština, radi podrške aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etničkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta, osniva fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava u ovim i drugim oblastima.
- **Odbor za ljudska prava i slobode** je stalno radno tijelo u Skupštini Crne Gore koje se bavi pitanjima ljudskih prava, uključujući i prava manjina. Ovaj Odbor ima mandat da prati stanje ljudskih prava u zemlji, razmatra pritužbe građana u vezi sa kršenjem tih prava, te predlaže mjere za unapređenje i zaštitu ljudskih prava. Posebna pažnja se posvećuje pravima manjina, te se Odbor angažuje na pronalaženju rešenja koja će osigurati poštovanje i zaštitu tih prava.
- **Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija** je ključno za pripremu i realizaciju javnih politika u oblasti obrazovanja. Upravo ovo ministarstvo ima ulogu da kroz svoje aktivnosti radi na integraciji interkulturalizma u obrazovni sistem i uključuje teme poput tolerancije, ljudskih prava i interkulturalnog dijaloga u nastavne programe. Takođe, ovo ministarstvo organizuje projekte za edukaciju nastavnika i učenika o značaju multikulturalizma.
- **Ministarstvo kulture i medija** svojim politikama može osigurati da se na adekvatan način promovise očuvanje i razvoj kulturne raznolikosti. Ovo ministarstvo podržava međukulturni dijalog kroz kulturne manifestacije, projekte i programe i utiče na stvaranje pozitivnog narativa o različitosti u medijima.
- **Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera**- fokusira se na održivi razvoj i ravnomjeran regionalni razvoj, posebno u sjevernom dijelu Crne Gore, koji je često multietnički. Podržava projekte održivog razvoja koji uključuju različite zajednice. Podstiče interkulturalnu saradnju u očuvanju prirodnih resursa i tradicionalnih znanja. Promoviše inkluzivni razvoj regija kroz ekološke inicijative i turizam.
- **Ministarstvo ekonomskog razvoja**-ima ključnu ulogu u smanjenju ekonomskih nejednakosti koje mogu ometati društvenu koheziju. Podržava zapošljavanje i ekonomske projekte koji uključuju raznolike zajednice. Razvija strategije za inkluziju marginalizovanih grupa u ekonomski razvoj. Podstiče međunarodne investicije koje promovišu interkulturalni dijalog kroz poslovnu saradnju.

- **Ministarstvo dijaspore**-doprinosi očuvanju veza između dijaspore i matične zemlje, što jača interkulturalne veze. Podstiče dijasporu na ulaganje i kulturnu razmjenu s Crnom Gorom. Organizuje manifestacije koje promovišu različite kulture unutar dijaspore i matične zemlje. Uključuje dijasporu u projekte koji jačaju društvenu koheziju.
- **Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga**-ključno za osiguravanje inkluzivnih politika rada i zapošljavanja koje podržavaju interkulturalizam. Podržava socijalni dijalog između različitih etničkih i kulturnih grupa na tržištu rada. Razvija programe zapošljavanja za manjinske i ranjive grupe. Radi na uklanjanju diskriminacije u radnim odnosima i jačanju inkluzije.
- **Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije**-pomaže u rješavanju socijalnih i demografskih izazova koji mogu uticati na društvenu koheziju. Razvija programe socijalne pomoći koji uzimaju u obzir raznolikost potreba različitih zajednica. Podstiče brigu o ranjivim grupama, uključujući manjine i izbjeglice. Podržava inkluzivne porodične politike koje promovišu harmonične odnose među zajednicama.
- **Ministarstvo sporta i mladih**-koristi sport i aktivnosti mladih kao alat za povezivanje različitih zajednica i jačanje interkulturalizma. Organizuje sportske i kulturne manifestacije koje okupljaju mlade iz svih etničkih grupa. Promoviše toleranciju i timski rad kroz sport. Razvija programe za mlade koji jačaju interkulturalni dijalog i društvenu uključenost.
- **Ministarstvo vanjskih poslova** je veoma važno za uspostavljanje regionalnih veza i kontakata koji će širiti interkulturalizam kao regionalnu vrijednost koja osigurava stabilnost regiona što je preduslov ubrzanog ekonomskog razvoja. Takođe, ovo ministarstvo promoviše Crnu Goru kao primjer multikulturalne harmonije kroz diplomatske kanale.
- **Ministarstvo zdravlja**-ima ključnu ulogu u osiguravanju jednakog pristupa zdravstvenoj zaštiti za sve građane, bez obzira na njihovu etničku, kulturnu ili socijalnu pripadnost, čime direktno doprinosi društvenoj koheziji i inkluziji. Osigurava jednak pristup zdravstvenim uslugama i obezbjeđuje zdravstvenu zaštitu za ranjive grupe, uključujući manjinske zajednice, migrante i izbjeglice. Organizuje kampanje koje promovišu zdravlje i informišu zajednice na jezicima manjina kako bi svi bili adekvatno obuhvaćeni. Sprovodi politike za eliminaciju diskriminacije u zdravstvenom sistemu. Uključuje interkulturalne pristupe u obuku medicinskog osoblja kako bi se razumjele i poštovale kulturne razlike u zdravstvu. Ministarstvo zdravlja tako doprinosi građenju povjerenja među različitim zajednicama i jačanju solidarnosti u društvu.
- **Ministarstvo unutrašnjih poslova** - vrši poslove uprave koji se odnose na: predlaganje, praćenje i primjenu mehanizma za efikasnu borbu protiv trgovine ljudima; vođenje Centralnog registra stanovništva; državljanstvo; putne isprave; ličnu kartu i prebivalište; privremeni i stalni boravak stranaca u Crnoj Gori; jedinstveni matični broj; lično ime; matični registar rođenih i matični registar umrlih; kao i pomoć u ostvarivanju prava crnogorskih državljana prilikom povratka u Crnu Goru u skladu sa obavezama utvrđenim ugovorom o readmisiji.

2.2.2 Ekonomski faktori

Ekonomski položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori i dalje karakterišu visoka stopa nezaposlenosti, niska stopa formalnog zaposlenja i izražena prisutnost neformalne ekonomije. Iako su u posljednjih nekoliko godina zabilježeni pomaci u obrazovnom uključivanju i učešću u programima stručnih obuka, socio-ekonomska slika RE populacije ostaje znatno ispod nacionalnog prosjeka. U razmatranju ovog problema treba obrati pažnju na faktore koji utiču na položaj ove ali drugih etničkih zajednica:

- **Regionalne razlike:** Postoje značajne ekonomske razlike između urbanih i ruralnih područja, kao i između sjevernog i južnog dijela zemlje, što utiče na pristup resursima i mogućnostima različitih etničkih grupa.
- **Stopa nezaposlenosti:** Visoka stopa nezaposlenosti, posebno među mladima i određenim manjinskim grupama, može dovesti do socijalne isključenosti i povećanih tenzija između zajednica.
- **Pristup obrazovanju i zapošljavanju:** Određene manjinske grupe suočavaju se sa preprekama u pristupu kvalitetnom obrazovanju i tržištu rada, što otežava njihovu socijalnu i ekonomsku integraciju.
- **Ekonomske migracije:** Migracioni tokovi, uključujući odlazak radne snage u inostranstvo i dolazak migranata u Crnu Goru, utiču na demografsku strukturu i interkulturalne odnose unutar zemlje.

Nizak nivo zaposlenosti Roma i Egipćana u Crnoj Gori je zasnovan na osnovama njihove nepodobnosti tržištu rada i strukturi tog tržišta koja akcenat stavlja na vještine, znanje i lične karakteristike koje većina Roma i Egipćana ne posjeduje. Na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore prosječno se godišnje nalazi oko 1.200 osoba u poslednjih pet godina, koje se deklarišu kao pripadnici romske i egipćanske populacije. Učešće žena među njima je oko 55 %. U ukupnoj registrovanoj nezaposlenosti romska i egipćanska populacija učestvuje sa oko 1,85 %. Preko 90 % registrovanih pripadnika romske i egipćanske populacije čine lica bez zanimanja i stručne spreme. Oni, po pravilu, duže čekaju na zaposlenje. Manji dio ove populacije zapošljava se na sezonskim poslovima u građevinarstvu, poljoprivredi i turizmu i kroz programe javnih radova, gdje zasnivaju radni odnos na određeno vrijeme.

Prema poslednjim dostupnim podacima Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG), nezaposlenost među različitim nacionalnim zajednicama pokazuje značajne razlike:

- Broj nezaposlenih lica koja su se izjasnila kao pripadnici romske i egipćanske populacije, na dan 26.11.2025. bio je 1.122, od čega je žena 624 ili 55,61%.
- Do 30 godina ih je 396 ili 35,29% (žena 229), od 30 do 50 godina ih je 596 ili 53,12% (žena 334) i preko 50 godina ih je 130 ili 11,59% (žena 61).
- Broj novoprijavljenih pripadnika romske i egipćanske populacije na evidenciju nezaposlenih u periodu 1.1.-26.11.2025. godine bio je 508, od čega je žena 283 ili 55,71%.
- Broj zaposlenih pripadnika romske i egipćanske populacije sa evidencije nezaposlenih lica, u periodu 1.1.-26.11.2025. godine, bio je 100, od čega su 49 ili 49% žene.

Godine starosti	Broj nezaposlenih lica
-----------------	------------------------

do 18	28
do18 ž	15
18-24	157
18-24 ž	92
25-30	211
25-30 ž	122
31-35	203
31-35 ž	122
36-40	163
36-40 ž	87
41-45	130
41-45 ž	74
46-50	100
46-50 ž	51
51-55	68
51-55 ž	33
56-60	38
56-60 ž	19
61-65	21
61-65 ž	7
preko 65	3
preko 65 ž	2
Ukupno	1122
Ukupno ž	624

Sva novoprijavljena lica su informisana o uslugama za tržište rada, mjerama aktivne politike zapošljavanja, pravima i obavezama za vrijeme nezaposlenosti.

Prema najnovijem istraživanju Centra za demokratiju i ljudska prava (CEDEM), sprovedenom u maju 2025. godine⁶¹ na uzorku od 592 romska domaćinstva u Crnoj Gori, čak 84,4% ispitanika nije zaposleno, što ukazuje da je nezaposlenost i dalje dominantan izazov u ekonomskoj integraciji RE zajednice (CEDEM, 2025, str. 10). Među njima, 66,4% aktivno traži posao, dok 13,2% nije zaposleno niti traži zaposlenje. U stalnom radnom odnosu nalazi se svega 7,8% Roma, a dodatnih 12,7% radi na određeno vrijeme, što ukazuje na visok stepen nesigurnosti zaposlenja.

Jedan od osnovnih izvora prihoda romske i egipćanske populacije jeste i sakupljanje i prodaja sekundarnih sirovina. Ogromna većina sakupljača nije završila osnovno obrazovanje i ovakav posao dovodi ih u kontinuirani rizik od povreda, bolesti, a bez ikakve mogućnosti da uživaju prava koja pruža pozitivno zakonodavstvo. To utiče i na njihove porodice koje su obično uključene u posao i sele se sa jedne lokacije na drugu. Djeca često prate roditelje, što dovodi do napuštanja ili neredovnog pohađanja škole. Ovaj posao podrazumijeva i nagomilavanje materijala po mjestu prebivališta i cijela porodica je stalno izložena teškim metalima i drugim štetnim materijama. U narednom periodu je potrebno nastaviti sa postupkom formalizacije ovih poslova i izradom sveobuhvatnih mjera za regulisanje njihovih uslova rada, zaštite, sigurnosti, transporta, kupovine materijala i skladištenja onih potencijalno štetnih.

Kvalifikaciona struktura nezaposlenih Roma i Egipćana:

- 1.088 ili 96,97% (žena 603)- I nivo obrazovanja,
- 6 ili 0,53% (žena 3)- II nivo obrazovanja,
- 19 ili 1,69% (žena 10)- III nivo obrazovanja,
- 7 ili 0,62% (žena 6)- IV nivo obrazovanja ,
- 2 lica 0,18% (žena 2) sa visokim obrazovanjem

Procenat nezaposlenosti među pripadnicima romske i egipćanske populacije u 2021. godini iznosio je 70,7%, dok je 2023. godine iznosio 64,1%. Procenat Roma i Egipćana zaposlenih u javnom sektoru povećan je sa 10,1% u 2021. na 11,2% u 2023. godini.⁶² Prema podacima ZZZCG, najveći problemi s kojima se suočavaju Romi uključuju nisku obrazovnu strukturu i socijalnu isključenost.

Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava izradilo je u maju 2021. godine Informaciju o zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u organima lokalne samouprave, privrednim društvima i javnim ustanovama, čiji je osnivač Glavni grad, Prijestonica ili Opština⁶³. Shodno dobijenim informacijama, kada je u pitanju zapošljenost manjinskih naroda, konstatovano je da je od ukupno 3780 popunjenih upitnika u svih 224 organa koliko je bilo obuhvaćeno ovom Informacijom, zaposleni/e su se, u nacionalnom smislu, izjasnili kao: Crnogorac/ka 1930 (51,1%), Srbin/kinja 711 (18,8%), Musliman/ka 76 (2,0%), Bošnjak/inja 537 (14,2%), Albanac/nka 242 (6,4%), Rom/kinja 45 (1,2%), Egipćanin/ka 10 (0,3%), Hrvat/ica 31 (0,8%), Jugosloven/ka 6 (0,2%), Makedonac/ka 4 (0,1%), Mađar/ica 1, Rus/kinja 1, Slovenac/ka 1, nije se izjasnilo 72 (1,9 %), nema podataka 96 (2,5%), ostale nacije 13 (0,3 %), regionalna pripadnost 4 (0,1%).

⁶¹ Socioekonomski položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/01/Socioekonomski-položaj-Roma-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

⁶² Socioekonomski položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/01/Socioekonomski-položaj-Roma-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

⁶³ <https://www.gov.me/dokumenta/c8da7fd8-b320-4edc-af39-d3322e3ee46f>

Zapošljivost Roma i Egipćana u javnom sektoru ostaje veoma niska. Prema CEDEM istraživanju iz 2025. godine, samo 7,8% pripadnika RE populacije zaposleno je u javnim institucijama, dok većina zaposlenih Roma radi u privatnom sektoru (13,2%) ili u neformalnoj ekonomiji. Trenutno, Crna Gora ne vodi administrativne registre koji bi omogućili praćenje zaposlenosti po etničkoj pripadnosti, zbog čega ne postoji precizan podatak o apsolutnom broju lica romske i egipćanske populacije u javnoj upravi. Ovaj nedostatak evidencije prepoznat je i u Nacionalnom programu za transformaciju neformalne zaposlenosti Roma i Egipćana 2024–2026⁶⁴, koji predviđa uspostavljanje zakonito utemeljenog sistema prikupljanja podataka o jednakosti (equality data).

Rezultati CEDEM istraživanja ukazuju na rast učešća RE populacije u programima stručnih obuka i edukacija u odnosu na prethodne godine. U 2025. godini zabilježen je značajan porast broja Roma koji su pohađali različite obuke i edukacije. Najveći procenat ispitanika pohađao je edukacije iz oblasti zapošljavanja i ličnog razvoja – 'Kako da se zaposlim' (20,3%), zatim obuke za rješavanje problema sa dokumentacijom (13,5%), te unapređenje vlastitog obrazovanja (12,8%) i obrazovanja djece (10,4%). Ovi podaci ukazuju na rastući nivo svijesti i interesa RE zajednice za formalno obrazovanje i kvalifikacije, što može imati dugoročan pozitivan efekat na njihovu zapošljivost.

U cilju što boljeg informisanja romske i egipćanske populacije nezaposlenih lica o korištenju usluga i mjera za zapošljavanje i povećanje zapošljivosti, u ZZZCG u toku 2025. godine, angažovano je 6 romskih medijatora-saradnika, dva u Birou rada Podgorica i po jedan u biroima rada Nikšić, Ulcinj, Bar i Bijelo Polje. Njihova uloga u socijalnoj inkluziji sastoji se u pružanju pomoći pojedincima iz romske i egipćanske populacije u ostvarivanju prava na zapošljavanje, koji u slučajevima jezičke barijere obavljaju posao posrednika između zajednice i Zavoda za zapošljavanje. Saradnik pomaže Biroima rada na lokalnom nivou u sprovođenju pojedinačnih kampanja i edukativnih sesija o informisanju zajednice.

Podaci Zavoda za zapošljavanje potvrđuju da su tokom 2023. godine 17 Roma i Egipćana bila uključena u mjere aktivne politike zapošljavanja, i to kroz programe javnih radova i osposobljavanja kod poslodavaca, dok je dodatno pet romskih medijatora bilo angažovano u lokalnim biroima rada. Iako broj učesnika nije visok, trend pokazuje povećano interesovanje i bolju institucionalnu saradnju sa romskom i egipćanskom zajednicom, tako da su tokom 2024. godine 23 nezaposlena Roma i Egipćana uključena u mjere aktivne politike zapošljavanja: 16 u programima javnih radova, 3-programi obrazovanja i osposobljavanja odraslih-3 i u program osposobljavanja za rad kod poslodavca 4 lica.

U programima aktivne politike zapošljavanja tokom 2025. godine uključeno je 8 pripadnika/ca romske i egipćanske populacije, od kojih je u programe:

- Osposobljavanje za rad kod poslodavca, Garancija za mlade uključeno 1 lice
- Podsticaji za zapošljavanje, Garancija za mlade uključeno 2 lica
- Obrazovanje i osposobljavanje 5 lica - od čega
 - Obuka vozača sticanje ključne vještine za C kategoriju 3 lica
 - Učenje engleskog jezika početni nivo 1 lice

⁶⁴ <https://www.gov.me/dokumenta/3f8671a3-e3d3-49f2-9512-4debc28799ed>

- Fotograf za digitalnu obradu fotografije 1 lice

Od ukupnog broja uključenih nezaposlenih lica u programima APZ, 0,61% je pripadnika romske i egipćanske populacije .

Preduzetništvo među Romima i Egipćanima ostaje ograničeno, ali su primjetni pozitivni pomaci. Prema istraživanju CEDEM-a, 12,7% ispitanika se izjasnilo kao samozaposleno, što predstavlja blagi porast u odnosu na 2023. godinu. Ova cifra, iako skromna, ukazuje na rastući potencijal za razvoj mikropreduzetništva i individualnih djelatnosti unutar zajednice.

U okviru programa prekvalifikacija, koji je pokrenula Privredna komora Crne Gore u saradnji sa srednjim stručnim školama, realizovana je obuka za sticanje stručnih kvalifikacija keramičar i pomoćnik molera u Srednjoj građevinsko-geodetskoj školi „Inž. Marko Radević” u Podgorici. **sertifikate za keramičara i pomoćnika molera steklo je 14 pripadnika romske i egipćanske populacije.** Ovakvi programi pokazuju kako zajedničko djelovanje obrazovnih institucija, privrednih organizacija i lokalne zajednice nije samo prilika za novo zaposlenje, već i mehanizam društvene inkluzije i jačanja ličnih kapaciteta.

Zvanični podaci Centralnog registra privrednih subjekata (CRPS) ne omogućavaju praćenje broja registrovanih preduzetnika po etničkoj osnovi, pa se za praćenje ovog indikatora i dalje koriste procjene i anketna istraživanja. Nacionalni program za transformaciju neformalne zaposlenosti Roma i Egipćana 2024–2026 postavlja cilj povećanja broja formalizovanih preduzetničkih inicijativa Roma i Egipćana kroz subvencije i programe samozapošljavanja.

Jedna od mogućih mjera za poboljšanje stanja oblasti ekonomskog položaja građana romske i egipćanske populacije predstavljaju mjere socijalna politike i podrške:

- **Socijalne beneficije:** Efikasni sistemi socijalne zaštite mogu smanjiti ekonomske nejednakosti i podržati integraciju marginalizovanih grupa.
- **Podrška preduzetništvu:** Podsticanje preduzetničkih inicijativa među različitim etničkim grupama doprinosi ekonomskoj inkluziji i smanjenju siromaštva.
- **Održivi razvoj:** Implementacija principa održivog razvoja osigurava da ekonomski rast ide ruku pod ruku sa socijalnom kohezijom i zaštitom kulturne baštine.

Nizak stepen obrazovanja predstavlja jednu od najvećih prepreka prilikom zapošljavanja romske i egipćanske populacije. Ostale prepreke koje ovu populaciju dovode u nepovoljan položaj, prilikom ulaska na tržište rada i zadržavanja zaposlenja, su: nedostatak ličnih isprava (što je preduslov za dobijanje usluga u oblasti zapošljavanja); teška ekonomska i socijalna situacija, zbog koje nijesu u prilici da prihvataju duže programe osposobljavanja i obrazovanja; diskriminacija i neprihvatanje od strane ne-roma i poslodavaca; život u nesigurnim i nestandardizovanim prebivalištima; nedostatak garancija u vidu nekretnina i žiranaata za podizanje kredita; slaba informisanost; negativni aspekti sopstvene tradicije; nepostojanje povjerenja u institucije sistema; nedostatak kadrova za edukaciju pripadnika ove populacije; socijalna izolacija i nedostatak socijalnih vještina, itd.

Uprkos djelimičnim pomacima u oblasti edukacija i samozapošljavanja, romska i egipćanska populacija u Crnoj Gori i dalje se nalazi u izuzetno nepovoljnom ekonomskom položaju. Veoma visoka stopa nezaposlenosti, mali broj formalno zaposlenih i ograničeno prisustvo u javnom sektoru zahtijevaju nastavak i jačanje afirmativnih politika zapošljavanja, posebno u vidu ciljano dizajniranih programa stručnog osposobljavanja i podsticanja preduzetništva. Uspostavljanje baze podataka o zaposlenosti i obrazovanju Roma i Egipćana, kao i sistematsko praćenje njihovog učešća u javnim programima rada, biće ključno za efektivno sprovođenje mjera predviđenih Strategijom 2026–2030.

2.2.3. Socijalni faktori

2.2.3.1 Demografska struktura

Etnokulturna raznolikost je jedna od ključnih karakteristika Crne Gore koja je dom brojnih etničkih, vjerskih i kulturnih zajednica koje zajedno čine bogat društveni mozaik zemlje. Bitan faktor koji obilježava demografsku raznolikost Crne Gore odnosi se na **starosnu strukturu**: Različite starosne grupe imaju različite potrebe i perspektive u pogledu interkulturalnih odnosa, što zahtijeva prilagođene pristupe u politici i praksi.

Prema poslednjem popisu iz 2023. godine, Crna Gora je država sa značajnom etničkom i kulturnom raznolikošću. Nacionalna struktura stanovništva prema ovom popisu izgleda ovako:

Nacionalna zajednica	Broj stanovnika	% u odnosu na ukupa broj stanovnika
Crnogorici	256.436	41,12%
Srbi	205.370	32,93%
Bošnjaci	58.956	9,45%
Albanci	30.978	4,97%
Muslimani	10.162	1,63%
Hrvati	5.150	0,83%
Romi	5.629	0,90%
Egipćani	1.655	0,27%

Ova struktura odražava visoki stepen multietničnosti u Crnoj Gori, što je ključno za razvoj i implementaciju strategija usmerenih ka interkulturalizmu i ravnopravnosti svih zajednica.

Prema rezultatima popisa stanovništva u Crnoj Gori iz 2023. godine⁶⁵:

Broj Roma u Crnoj Gori iznosi **5.629** (0,9% ukupnog stanovništva). Prisutni su u 17 opština, a broj Roma i procentualno učešće u odnosu na ukupan broj stanovnika je dat u tabeli:

Opština	Broj Roma	Procentualno učešće u odnosu na broj stanovnika
Podgorica	3.431	1,91%

⁶⁵ MONSTAT - Rezultati popisa 2023 -

https://www.monstat.org/uploads/files/popis%202021/saopstenja/SAOPSTENJE_Popis%20stanovnistva%202023%20II_cg.pdf

Berane	542	2,20%
Bijelo Polje	134	0,35%
Bar	158	0,34%
Tivat	52	0,32%
Ulcinj	259	1,26%
Nikšić	418	0,64%
Herceg Novi	269	0,87%
Mojkovac	11	0,16%
Kotor	11	0,05%
Danilovgrad	44	0,24%
Budva	16	0,06%
Cetinje	66	0,46%
Petnjica	14	0,28%
Pljevlja	50	0,21%
Tuzi	118	0,91%
Zeta	36	0,22%

Broj Egipćana u Crnoj Gori iznosi 1.655 (0,27% ukupnog stanovništva). Prisutni su u 10 opština, a broj Egipćana i procentualno učešće u odnosu na ukupan broj stanovnika je dat u tabeli:

Opština	Broj Egipćana	Procentualno učešće u odnosu na broj stanovnika
Podgorica	528	0,29%
Nikšić	462	0,70%
Tivat	187	1,14%
Herceg Novi	z ⁶⁶	z
Ulcinj	z	z
Bar	11	0,02%
Berane	243	0,99%
Budva	190	0,69%

⁶⁶ Zasticeni podatak.

Shodno Zakonu o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike, član 54-61 ("Službeni list Crne Gore", br, 018/12 od 30,03,2012, 047/19 od 12,08,2019) i internom pravilu Uprave za statistiku, podaci koji imaju frekvenciju pojava manju od 10 su zaštićeni (primarna zaštita) i označavaju se oznakom "z". Dodatno, istom oznakom označeni su i zaštićeni i drugi podaci kako bi se spriječilo indirektno prepoznavanje jedinica popisa (sekundarna zaštita).

Kotor	12	0,05%
Tuzi	11	0,08%

Na demografsku strukturu utiče nekoliko važnih faktora:

- **Unutrašnje migracije:** Preseljenja unutar zemlje, posebno iz ruralnih u urbane sredine, mijenjaju demografsku i kulturnu sliku zajednica.
- **Međunarodne migracije:** Povratak dijaspore i priliv migranata donose nove kulturne uticaje i izazove u pogledu integracije i kohezije.
- **Interkulturalni brakovi:** Povećanje broja brakova između različitih etničkih i kulturnih grupa doprinosi društvenoj integraciji i raznolikosti.

U odnosu na starosnu i polnu strukturu Roma i Egipćana (zbirno posmatrano), podaci iz popisa realizovanog 2023. godine su sledeći:

Starosne grupe	Ukupno	%	Muško	%	Žensko	%
Ukupno	7284	100,0	3755	100,0	3529	100,0
0-5	1310	18,0	670	17,8	640	18,1
6-14	1744	23,9	876	23,3	868	24,6
15-18	646	8,9	353	9,4	293	8,3
19+	3584	49,2	1856	49,4	1728	49,0

2.2.3.2 Obrazovanje, informisanje, kultura i tradicija

Prema dostupnim podacima Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, obrazovna struktura stanovništva Crne Gore pokazuje značajne razlike među nacionalnim zajednicama. Romska i Egipćanska zajednica suočava se sa najnižim nivoom obrazovanja u Crnoj Gori. Većina Roma/kinja i Egipćana/ki ima završeno samo osnovno obrazovanje, a veliki broj njih je nepismen. Samo mali procenat Roma/kinja i Egipćana/ki pohađa srednje škole, a još manji broj ih nastavlja školovanje na fakultetima.

U predškolskom vaspitanju i obrazovanju u školskoj 2025/2026. godine upisano je 333 romske i egipćanske djece (179 dječaka, 154 djevojčice). U predškolskom vaspitanju i obrazovanju u školskoj 2024/2025. godine upisano je 312 romske i egipćanske djece (163 dječaka, 149 djevojčica).

OPŠTINA	USTANOVA	M	Ž	BROJ UCENIKA
Bar	Vukosava Ivanović-Mašanović	2	2	4

Berane	Radmila Nedić	32	31	63
Bijelo Polje	Dušo Basekić	1	5	6
Cetinje	Zagorka Ivanović	1	1	2
Herceg Novi	Naša radost	12	14	26
Kotor	Radost	8	0	8
Mojkovac	Jevrosima Rabrenović-Jevra	1	0	1
Nikšić	JPU "Dragan Kovačević" Nikšić	22	22	44
Podgorica	Ljubica Popović	0	1	1
Podgorica	Đina Vrbica	81	59	140
Tivat	Bambi	5	10	15
Ulcinj	Solidarnost	14	9	23
UKUPNO		179	154	333

U Beranama je posredstvom NVO Udruženje za podršku Roma i Egipćana zajedno sa JPU „Radmila Nedić,, u Beranama, od šk. 2022-2023 godine započeto sa upisivanjem djece romske i egipćanske populacije u Beranama. Škola „Radomir Mitrović,, je obezbijedila prevoz za djecu, preko svog kombija koji je dobijen od Romskog obrazovnog fonda, i sada je već četvrta godina kako djeca pohađaju vrtić, zajedno sa djecom iz većinske populacije. Trenutno vrtić pohađa 70 djece romske i egipćanske populacije.

U osnovne škole školske 2025/2026. godine od I do IX razreda upisano je 1748 učenika i učenica pripadnika romske i egipćanske populacije (884 dječaka, 864 djevojčica). U osnovne škole školske 2024/2025. godine od I do IX razreda upisano je 1724 učenika (868 dječaka, 856 djevojčica).

U srednjim školama tokom školske 2025/2026. godine upisano je 163 učenika/ca romske i egipćanske populacije (93 učenika – 70 učenica). U srednjim školama tokom školske 2024/2025. godine 172 učenika/ca romske i egipćanske populacije je pohađalo nastavu (98 učenika , 74 učenice).

Što se tiče studenata/kinja romske i egipćanske populacije, po Konkursu za dodjelu stipendija, akademska 2023/2024. ima 18 studenata/kinja romske i egipćanske populacije.

Školska godina	Predškolsko		Ukupno	Osnovno		Ukupno	Srednje		Ukupno	Visoko		Ukupno	Obrazovni sistem		Ukupno
	M	Ž		M	Ž		M	Ž		M	Ž		M	Ž	

2022/2023	92	111	203	949	883	1832	122	92	214			0	1163	1086	2249
2023/2024	147	141	288	910	884	1794	103	90	193			0	1160	1115	2275
2024/2025	163	149	312	868	856	1724	98	74	172			0	1129	1079	2208
2025/2026	179	154	333	884	864	1748	93	70	163			0	1156	1088	2244

U odnosu na stopu završetka osnovne škole, podaci Ministarstva su sledeći:

Školska godina	Osnovna škola		UKUPNO	Osnovna škola		UKUPNO	Procenat završetka		UKUPNA STOPA ZAVRŠETKA	Završili razred IX		Ukupno	Stopa završetka IX RAZRED
	M	Ž		M	Ž		M	Ž		M	Ž		
2022/2023	949	883	1832	784	764	1548	82,61%	86,52%	84,50%	55	53	108	88,52%
2023/2024	910	884	1794	704	723	1427	77,36%	81,79%	79,54%	57	58	115	86,47%
2024/2025	880	866	1746	687	728	1415	78,07%	84,06%	81,04%	58	64	122	87,77%
2025/2026	884	864	1748			0						0	

Podaci ukazuju da je procenat djevojčica koje završe osnovnu školu izjednačne ili nešto viši u odnosu na procenat dječaka koji završe osnovnu školu.

Kada je u pitanju stopa prelaska iz osnovne u srednju školu, podaci Ministarstva su sledeći:

Školska godina	IX razred		UKUPNO	I razred srednje		UKUPNO	Procenat prelaska		UKUPNA STOPA PRELASKA
	M	Ž		M	Ž		M	Ž	
2022/2023	62	60	122	36	27	63			51,64%
2023/2024	67	66	133	36	23	59			44,36%
2024/2025	58	64	122	41	35	76			62,30%

U odnosu na broj učenika i učenica koje završe III I IV razred srednje škole, podaci su sledeći:

Školska godina	Završni (III stepen)		Ukupno	Stopa završetka		Ukupno	Procenat završetka III stepen	Završni (IV stepen)		Ukupno	Stopa završetka		Ukupno	Procenat završetka IV stepen	UKUPNO III+IV
	M	Ž		M	Ž			M	Ž		M	Ž			
2022/2023	14	12	26	13	12	25	96,15%	4	3	7	4	2	6	85,71%	
2023/2024	19	14	33	18	10	28	84,85%	4	7	11	4	6	10	90,91%	
2024/2025	21	13	34	14	11	25	74,00%	6	12	18	4	12	16	88,89%	79%

Postoji nekoliko akreditovanih programa obuke koji su u vezi sa pitanjima društvene kohezije i smanjenja socijalne distance među kojima - Akreditovani program obuke – Socijalni mentor-pristup radnoj integraciji ranjivih društvenih grupa⁶⁷

Kvalitetno i inkluzivno obrazovanje ključno je za promovisanje interkulturalnih vrijednosti i razumijevanja među mladima. Jezičke barijere mogu predstavljati izazov za interakciju između zajednica, ali istovremeno višejezičnost zemlje predstavlja resurs koji treba negovati. Uloga medija je kritična u oblikovanju javne percepcije o različitim kulturama; pozitivno i uravnoteženo izvještavanje može podstaći toleranciju i razumijevanje.

Očuvanje jezika, tradicije i kulturnog identiteta Roma i Egipćana u Crnoj Gori suočeno je sa brojnim izazovima koji proističu iz kombinacije ograničene institucionalne podrške, nedovoljne zastupljenosti u obrazovnom sistemu i medijima, kao i fragmentisanog i nestabilnog finansiranja kulturnih aktivnosti. Slaba vidljivost kulture i romskog jezika u javnom prostoru doprinosi postupnom slabljenju kulturnog identiteta i smanjenom osjećaju pripadnosti društvu u cjelini.

Jedan od osnovnih izazova odnosi se na nepostojanje systemske upotrebe i nastave romskog jezika. Romski jezik, iako priznat u okviru Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima (ECRML), nije u službenoj upotrebi i u potpunosti je odsutan iz redovnog obrazovnog sistema zbog nedostatka obučanih nastavnika i odgovarajućih udžbenika. (*ECRML monitoring report, Council of Europe (2024).*). Iako romski ima status priznatog jezika prema ECRML, on nije u službenoj upotrebi niti dio redovne nastave. Preporuke Savjeta Evrope ukazuju na potrebu standardizacije romskog jezika, razvoj kurikuluma i program obuke nastavnika. Ovi procesi su najavljeni u okviru pripreme nove Strategije za RE populaciju za period nakon 2025. godine. (*ECRML Council of Europe Monitoring, 2024.*)

Drugi važan faktor odnosi se na nedostatak stabilne institucionalne podrške. U posljednjim godinama zabilježeno je smanjenje budžeta Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina (CEKUM) i Fonda za zaštitu i ostvarivanje prava manjina, što direktno utiče na mogućnost kontinuiranog sprovođenja kulturnih programa i projekata RE zajednice. (*CEKUM i Fond za zaštitu i ostvarivanje prava manjina, budžetski izvještaji 2022–2024.*). Fond se finansira iz budžeta Crne Gore i iz drugih izvora, u skladu sa zakonom. Budžetom Crne Gore se opredjeljuje najmanje 0,15 % od tekućeg budžeta se za aktivnosti Fonda na način što se za rad Fonda opredjeljuje do 30% a za finansiranje projekata 70%.

⁶⁷ https://www.zsdzcg.me/sites/zsdzcg.me/files/2024-02/socijalni_mentor_-_pristup_radnoj_integraciji_ranjivih_drustvenih_grupa.pdf

U 2022. godini, budžet Fonda 1.374.484,48€ od čega je 1.050.000,00€ (76,40%) opredjeljeno za projekte;

U 2023. godini, budžet Fonda 1.909.500,00€ od čega je 1.410.000,00€ (73,85%) opredjeljeno za projekte;

U 2024. godini, budžet Fonda 2.253.126,08€ od čega je 1.591.125,00€ (70,61%) opredjeljeno za projekte;

U 2025. godini, budžet Fonda 2.080.500,00€ od čega je 1.690.000,00€ (81,23%) opredjeljeno za projekte.

Pozitivan primjer institucionalne podrške predstavlja obilježavanje 5. novembra – Svjetskog dana romskog jezika, koji se redovno organizuje od 2014. godine u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava i partnerskim organizacijama. Ovaj datum ima simboličan značaj za jačanje jezičkog i kulturnog identiteta RE zajednice. (*Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava – obilježavanje Svjetskog dana romskog jezika (2014–2024).*)

Organizacije civilnog društva (OCD) u oblasti sticanja neformalnog obrazovanja (uključujući i sticanje vještina) igra važnu ulogu u zajednici. Takođe, aktivne organizacije civilnog društva igraju ključnu ulogu u promociji socijalne inkluzije Roma i Egipćana kroz različite projekte i inicijative. Saradnja sa međunarodnim organizacijama pruža dodatnu podršku i resurse za sprovođenje programa socijalne inkluzije Roma i Egipćana.

Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava u 2023. godini finansirao je sa 1.409.880,00 eura za 209 projekata. U okviru ukupnog broja projekata, njih 17 su posvećeni socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana, u ukupnom iznosu od 108.975,00 eura (8% ukupno dodijeljenih sredstava).

U 2024. godini, Fond je podržao 221 projekat sa iznosom od 1.591.125,00 eura. Ovom rapodjelom obuhvaćen je 21 projekat posvećen socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana, u ukupnom iznosu od 136.350,00 eura (9,5% ukupno dodijeljenih sredstava).

U 2025. godini, Fond je podržao 221 projekat sa 1.690.000,00€, od čega se 20 projekata odnosi na romsku i egipćansku populaciju sa iznosom od 155.960,00€ (9,23%).

Kada je u pitanju rad tradicionalnih medija (televizijski i radio emiteri), primjetno je da nema dovoljno sadržaja koji se tiču promocije kulture, običaja, problema u vezi sa sociojalnom inkluzijom Roma i Egipćana. Situacija je tek nešto bolja kada je u pitanju rad javnih emitera.

Na programima RTCG-a , a u okviru Redakcije na jezicima manje brojnih naroda, na Televiziji CG se emituju emisija „Savore“, a na Radiju CG emisija „Glas Roma“, u kojima se obrađuje promocija, očuvanje i zaštita kulturne raznolikosti. U polusatnim emisijama, gledaocima se nude sadržaji vezane za kulturu i tradiciju romske i egipćanske zajednice, informisanje o aktuelnim događajima, predstavljaju kulturno-zabavne manifestacije. Kroz ostale informativne emisije (Dnevnik, Jutarnji program, Naša baština,..), plasiraju se najzanimljiviji segmenti iz emisija posvećenih romskoj i egipćanskoj zajednici, kako bi što više gledalaca bilo upoznato sa sadržajem.

Prema nalazima Analize uključenosti ranjivih društvenih grupa u televizijskim programima sa nacionalnim pokrivanjem (jun 2024.)⁶⁸, Agencije za audiovizuelne medijske usluge, Rožaje emituje sadržaje na albanskom jeziku (jezik manjinski narodi i druge nacionalne manjinske zajednice) u kratkoj informativnoj formi „Lajmet“ (vijesti na albanskom jeziku), kratkog trajanja (prosječno oko četiri minuta). Ostali lokalni javni televizijski emiteri nemaju sadržaje na jezicima manjinskih naroda.

Prema Analizi programske strukture komercijalnih TV emitera s nacionalnom pokrivenošću, urađene u junu 2024. godine⁶⁹ godine a na osnovu podataka dobijenih monitoringom programskih sadržaja. godine u periodu od 00 do 24 časa, na osnovu kvantitativne obrade tokom jedne sedmice, na programu osam televizijskih programa sa nacionalnim pokrivanjem, prosjeku se emituje oko 2% sadržaja posvećenih ranjivim kategorijama stanovništva u odnosu na ukupno emitovani sadržaj.

Agencija za AVM usluge je javnim konkursom za raspodjelu sredstava iz Fonda namijenjenih komercijalnim i neprofitnim elektronskim medijima za 2023. godinu (od 16. 2. 2023. godine)⁷⁰ predvidjela da će se grantovima finansirati premijerne emisije programskih sadržaja koji su, između ostalog, značajni za društvenu integraciju ranjivih kategorija društva (lica s invaliditetom, nezaposlena lica, lica treće životne dobi, samohrani roditelji, žrtve porodičnog nasilja i drugi).

Kultura i tradicija Roma i Egipćana čine važan dio multikulturalnog identiteta Crne Gore, ali zahtijevaju jaču institucionalnu podršku, sistemsku zastupljenost u obrazovanju i medijima, kao i stabilno finansiranje. U narednom periodu, prioriteti treba da budu: standardizacija i institucionalizacija romskog jezika u obrazovanju, povećanje medijske zastupljenosti i kulturne vidljivosti, stabilno finansiranje kulturnih programa i jačanje kapaciteta RE organizacija, te uvođenje statističkog praćenja kulturne participacije Roma i Egipćana kroz MONSTAT i resorna ministarstva.

Socijalna distanca

Socijalna distanca definiše se kao “stepen bliskosti koji pojedinac prihvata u odnosima sa pripadnikom neke druge socijalne grupe (veća bliskost – manja distanca)”⁷¹.

U julu 2025. godine CEDEM je objavio istraživanje “Etnička distanca u Crnoj Gori”⁷². Podaci, kada su u pitanju Romi/kinje, ukazuju na tradicionalno visok nivo distanciranja prema pripadnicima ove etničke zajednice. Podaci ipak ukazuju na značajno niži nivo etničke distance prema Romima/kinjama od strane svih ostalih etničkih zajednica nego što je to bio slučaj 2019. godine.

⁶⁸ <https://amu.me/wp-content/uploads/2025/01/Analiza-ukljucenosti-ranjivih-drustvenih-grupa-u-TV-programima-sa-nacionalnim-pokrivanjem-24.01.2025.pdf>

⁶⁹ <https://amu.me/wp-content/uploads/2025/01/Analiza-ukljucenosti-ranjivih-drustvenih-grupa-u-TV-programima-sa-nacionalnim-pokrivanjem-24.01.2025.pdf>

⁷⁰ <https://aemcg.org/obavjestenja/javni-konkurs-za-raspodjelu-sredstava/>

⁷¹ Žarko Trebješanin, Zoran Lalović. “Pojedinac u grupi”, udžbenik za 3 i 4 razred Gimnazije, 2011.

⁷² <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2025/07/Etnicka-distanca-2025.pdf>

	Daživi i istožrđavi	Komšije	Saradnik na poslu	Pretpostavljeni na poslu	Vaspitavadjecu	Druženje i posjećivanje	Rukovodeći i položaj u državi	Daljesrodstvo	Bliskosrodstvo
Crnogorac	6.0%	17.9%	12.5%	24.1%	28.1%	24.1%	42.0%	54.5%	78.4%
Srbin	8.0%	16.1%	19.9%	33.9%	37.6%	29.3%	60.1%	74.9%	88.5%
Albanac	9.6%	39.7%	31.6%	44.9%	47.8%	44.9%	49.3%	64.0%	85.3%
Bošnjak	8.6%	11.1%	10.4%	21.0%	19.6%	16.7%	36.4%	64.8%	80.2%
Musliman	0%	6.8%	9.1%	18.2%	24.4%	13.3%	47.7%	80.0%	88.9%

Tabela 1 Distanca prema Romima (preuzeto iz istraživanja Etnička distanca u Crnoj Gori, CEDEM, Miloš Bešić, 2025.)

Podaci ukazuju **da se prosječna distanca od 2007. do danas najviše smanjila prema Hrvatima (za 25%), zatim prema Romima (za 24,3%), praćeno značajnim smanjenjem distance prema Albancima**. Simbolično smanjenje mjerimo i kada je riječ o prosječnom distanciranju 'drugih' prema Srbima i Crnogorcima.

	2007	2013	2018	2019	2023	2025
Distanca prema Crnogorcima	11.2%	8.6%	14.6%	13.5%	9.8%	8.6%
Distanca prema Srbima	24.4%	18.9%	22.2%	24.7%	19.8%	15.7%
Distanca prema Bošnjacima/Muslimanima	30.6%	21.6%	31.4%	19.4%	14.2%	13.8%
Distanca prema Albancima	47.1%	33.0%	38.3%	41.5%	32.4%	29.2%
Distanca prema Hrvatima	47.9%	36.1%	47.2%	47.7%	25.8%	22.9%
Distanca prema Romima	60.5%	46.5%	60.5%	64.9%	35.6%	36.2%

Tabela 2 Etnička distanca prema svim grupama – UKUPAN TREND (preuzeto iz istraživanja Etnička distanca u Crnoj Gori, CEDEM, Miloš Bešić, 2025.)

Prema istraživanju Centra za građansko obrazovanje (CGO)⁷³ "Multikulturalnost u fokusu", sprovedenom od 17-25 oktobra 2024. godine, "u 2024. godini 76.8% građana/ki Crne Gore smatra da je društvo u kojem žive multikulturalno, a što je pad u odnosu na 81.7% takvih iz 2023. godine. Istovremeno, procenat onih koji ne vide Crnu Goru kao multikulturalno društvo porastao je sa 18.3% na 23.2%." Takođe, isto istraživanje ukazuje da je i dalje značajno visoka percepcija prisutnosti diskriminacije po osnovu vjerske pripadnosti – 49.1% u 2024. godini u odnosu na 48.4% u 2023. godini, a posljedično pada i procenat onih koji je ne vide. I percepcija diskriminaciji po osnovu nacionalne

⁷³ <https://media.cgo-cce.org/2024/10/CGO-Multikulturalnost-u-fokusu-28102024.pdf>

pripadnosti u Crnoj Gori ostaje na visokom nivou. U 2024. godini, 59.7% ispitanika smatra da postoji takva diskriminacija u odnosu na 59.1% iz 2023. godine. "Romi ostaju percipirani kao najdiskriminisanija grupa, s prosječnom ocjenom od 4.20, a što je značajan rast u odnosu na 3.77 iz 2023. godine. Slijede Muslimani sa ocjenom od 2.76, koja je porasla u odnosu na 2.56 iz 2023. godine. Ostale grupe, kao što su Albanci, Hrvati i Bošnjaci, zabilježile su manje promjene, dok su ocjene za Crnogorce i Srbe ostale na sličnom nivou od prošle godine." Po nalazima CGO-a, 54.2% ispitanika/ca vjeruje da postoje privilegije za pripadnike/ce određenih nacionalnosti, što je rast u odnosu na 2023. godinu kada je to bilo 51.5%. Istraživanje CGO-a takođe ukazuje na činjenicu da se u 2024. godini značajno povećao procenat građana/ki koji smatraju da su pripadnici njihove nacionalne zajednice dovoljno zastupljeni na mjestima odlučivanja na državnom nivou - sa 15.2% u 2023. na 24.2%. Važan podatak iz istraživanja je i da se nevladine organizacije najčešće prepoznaju kao ključni akteri u smanjenju diskriminacije - sa 39.4%, što je porast u odnosu na 36.2% iz 2023.

Neinformisanost i dezinformisanost su jedne od značajnijih boljki naše šire zajednice." (NVO Novi Horizonti, „Razumijevanje interkulturalnost“, 2022. godina.) Govor mržnje predstavlja svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koji širi, raspiruje, podstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva; širi ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina. Prema istraživanju, 31.2% (od ukupno od 997 ispitanika) vezuje govor mržnje za rasnu netrpeljivost, dok svaki četvrti ispitanik povezuje govor mržnje sa nacionalnom i etničkom netrpeljivošću. Svaki peti ispitanik ukazuje na govor mržnje po vjerskom i religijskom kriterijumu, dok svaki deseti ispitanik vidi seksualne manjine kao ključnu grupu koja je izložena govoru mržnje. Da je govor mržnje zapravo jezik ličnih uvreda, iliti uvreda usmjerenih na pojedinca bez obzira na njihove socijalne karakteristike, smatra gotovo 6% ispitanika. Konačno, 4.5% ispitanika govor mržnje identifikuje sa jezikom usmjerenim na osnovu političke orijentacije, te 4.2% govori o polnoj/rodnoj diskriminaciji korišćenjem govora mržnje.

Govor mržnje je izraženo prisutan u cjelokupnom medijskom i društvenom prostoru. Komparativno, građani/ke ocjenjuju da je govor mržnje najprisutniji u narativima političara i na društvenim mrežama. No, jako visoke vrijednosti procijenjene frekventnosti govora mržnje javljaju se i kada je riječ o televiziji, sportskim događajima i u svakodnevnom govoru.

Čak je i vrijednost procijenjene frekventnosti govora mržnje u školama jako visok (43.8%), zatim i u medijima, dok su zdravstvene ustanove procijenjene kao mjesto gdje se najrjeđe može čuti govor mržnje. No, ne treba izgubiti iz vida da čak i u ovom slučaju preko 22% građana/ki procjenjuje da se u zdravstvenim ustanovama govor mržnje može čuti veoma često. Drugim riječima, i na mjestu gde je govor mržnje po procjeni najmanje frekventan, ne može se reći da se to rijetko dešava, što je zabrinjavajući podatak.

Prema podacima Zaštitnika ljudskih prava i soboda, ukupno je bilo 5 (pet) predmeta koji su započeti i/ili završeni u 2024. godini a koji su izraz diskriminacije prema Romima i Egipćanima. Po jedan predmet iz oblasti:

- pristupa dobrima i uslugama (stambeno i socijalno zbrinjavanje ugroženih pripadnika/ca romske i egipćanske populacije u Baru);
- rada i zapošljavanja (regulisanje prava medijatora u socijalnoj inkluziji romske i egipćanske populacije);
- zdravstvene zaštite.

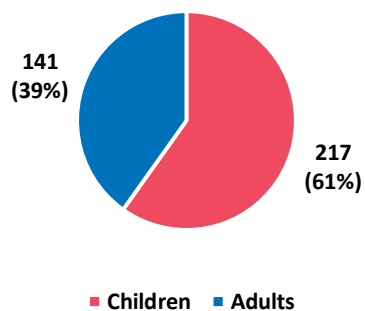
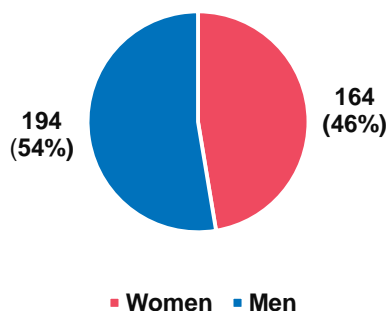
U dva predmeta se prigovaralo diskriminaciji u javnom nastupu odnosno govoru mržnje kao obliku diskriminacije.

Nedostatak lične dokumentacije

Prema terenskim podacima UNHCR-a, prikupljenim kroz višegodišnji program besplatne pravne pomoći sa NF Građanska alijansa, na kraju oktobra 2025. godine, u Crnoj Gori je boravilo 358 lica u riziku od apatridije. U najvećem broju slučajeva se radi o licima iz romske i egipćanske zajednice, od kojih su neki došli u Crnu Goru tokom i nakon ratnog sukoba na Kosovu 1999. godine, dok su neki od ranije u Crnoj Gori i njihov boravak u Crnoj Gori se ne vezuje za ratna dejstva na Kosovu. Među 358 lica u riziku od apatridije, 164 lica (46%) su ženskog pola. Posebno zabrinjava podatak da su bezmalo 2/3 lica (217 lica ili 61%) djeca.

Najveći broj lica u riziku od apatridije boravi u Podgorici (33% ili 117 lica), Beranama (19% ili 69 lica), Nikšiću (16% ili 59 lica) i Baru (11% ili 41 lice).

Opština boravka	DIJETE		Ukupno djece	ODRASLI		Ukupno odrasli	UKUPNO SVI
	Ž	M		Ž	M		
Bar	7	18	25	5	11	16	41
Berane	27	26	53	8	8	16	69
Budva	6	3	9	3	1	4	13
Kotor	1		1	1	1	2	3
Nikšić	12	18	30	10	19	29	59
Plav					1	1	1
Pljevlja	3	2	5	2	2	4	9
Podgorica	38	31	69	21	27	48	117
Rožaje		3	3	1		1	4
Šavnik					1	1	1
Tivat		1	1	5	1	6	7
Tuzi	2	3	5	3	2	5	10
Ulcinj	4	4	8	2	3	5	13
Zeta				1	2	3	3
Cetinje	1	6	7				7
Njemačka	1		1				1
UKUPNO	102	115	217	62	79	141	358

Od 358 lica u riziku od apatridije, 63 (18%) lica nisu upisana u matični registar rođenih u državama njihovog rođenja, što je osnovni korak za sticanje pravnog identiteta. Od 63 lica koja nisu upisana u matični registar rođenih 36 lica (57%) izjavljuju da je rođeno u Crnoj Gori, dok 19 lica (30%) izjavljuju da je rođeno na Kosovu.

Država rođenja	DIJETE		Ukupno djeca	ODRASLI		Ukupno odrasli	UKUPNO SVI
	Ž	M		Ž	M		
Egipat					1	1	1
Kosovo				11	8	19	19
S.Makedonija					2	2	2
Crna Gora	10	14	24	7	5	12	36
Srbija				1	1	2	2
Nepoznato				2	1	3	3
UKUPNO	10	14	24	21	18	39	63

Rodno zasnovano nasilje, trgovina ljudima i prosjačenje

Nasilje u porodici predstavlja specifičan oblik nasilja kojim se narušavaju prava člana porodice na život, slobodu, te fizički, psihički i seksualni integritet, kao i bezbjednost i ljudsko dostojanstvo. Pod pojmom „nasilje u porodici“ podrazumijeva se činjenje ili propuštanje radnje od strane člana porodice kojim se ugrožava fizička, psihička, polna ili ekonomska sigurnost, mentalno zdravlje i spokoj drugog člana, bez obzira na mjesto izvršenja.

U romskoj i egipćanskoj zajednici porodično nasilje je naročito izraženo i manifestuje se kroz širok spektar psihičkog, fizičkog, seksualnog i ekonomskog zlostavljanja. Precizni statistički pokazatelji o učestalosti nasilja često izostaju zbog zatvorenosti zajednice, patrijarhalnih obrazaca i činjenice da se o ovim događajima uglavnom ćuti. Zbog društvene tolerancije prema nasilju nad ženama u ovim zajednicama, mnogi članovi ga doživljavaju kao „normalno ponašanje“, pa čak i same Romkinje i Egipćanke često prihvataju nasilje u porodici kao dio svakodnevice. Dodatni problem predstavlja izolovanost žena iz ovih zajednica u odnosu na većinsko stanovništvo, što im otežava pristup institucijama i službama koje se bave zaštitom žena. I kada fizičke prepreke ne postoje, kvalitet usluga i stavovi profesionalaca prema nasilju, posebno porodičnom, često stvaraju dodatne barijere i narušavaju povjerenje žrtava u sistem podrške.

Prema podacima CRI, zabilježeni slučajevi nasilja u porodici iznosili su:

2025: 12 slučajeva

2024: 9 slučajeva

2023: 4 slučaja

Glavni izazov u borbi protiv porodičnog nasilja u romskim i egipćanskim zajednicama jeste mali broj slučajeva koji se procesuiraju, odnosno onih koji završavaju podizanjem optužnica, krivičnim postupcima i sankcionisanjem počililaca. Sudski postupci su uglavnom dugotrajni, a žrtva tokom trajanja postupka i nakon donošenja presude ostaje bez adekvatne zaštite. Ovakvo stanje proizilazi iz nedostatka resursa i stručnog kadra u državnim institucijama i NVO sektorima zaduženim za brigu o žrtvi, kao i iz nedovoljnih kapaciteta za njeno ekonomsko, psihološko i fizičko osnaživanje. Nedostatak se ogleda i u malom broju psihosocijalnih programa za počinioce nasilja, kao i nedostatku stručnjaka koji bi radili na promjeni njihovog ponašanja. Istovremeno, blaža kaznena politika ostavlja prostor za ponavljanje djela, što predstavlja dodatni problem.

U cilju efikasnije borbe protiv nasilja u porodici u romskoj i egipćanskoj zajednici, neophodno je unaprijediti institucionalni sistem zaštite žrtava. To uključuje razvoj mjera usmjerenih na suzbijanje porodičnog nasilja i prisilnih brakova, jačanje saradnje među državnim organima, NVO sektorom i institucijom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda, kako bi se žrtve nasilja, prosjačenja i dječjih brakova podstakle na korišćenje mehanizama zaštite od diskriminacije. Takođe je važno unaprijediti primjenu postojećih zakona i povećati broj procesuiranih slučajeva nasilja u porodici. Poseban fokus treba staviti na povećanje kapaciteta postojećih i otvaranje novih servisa i skloništa za žrtve, uz razvoj sveobuhvatnih programa njihove reintegracije.

Jedan od ozbiljnih problema koji pogađa romsku zajednicu u Crnoj Gori je pojava dječjih ugovorenih brakova i vanbračnih zajednica, u kojima maloljetno dijete stupa u zajednicu s drugim djetetom ili odraslom osobom. Prema stavovima Komiteta za prava djeteta i CEDAW komiteta, minimalna starosna granica za brak za oba pola treba da bude 18 godina, bez izuzetaka i nezavisno od saglasnosti roditelja.

Porodični zakon u članu 24 propisuje da lice mlađe od 18 godina ne može stupiti u brak, osim u izuzetnim situacijama, kada sud može dozvoliti sklapanje braka licu starijem od 16 godina, u skladu sa posebnim zakonom. Zakon takođe predviđa ništavost braka koji nije sklopljen pred nadležnim organom – što je čest slučaj kod prisilnih i dječjih brakova.

Krivični zakonik (čl. 214, 215, 216, 444) definiše krivična djela koja se odnose na sklapanje ništavog braka, omogućavanje nedozvoljenog braka ili vanbračne zajednice s maloljetnim licem, kao i trgovinu ljudima. Posebno je značajno istaći da prisilni i dječji brakovi često imaju elemente trgovine ljudima, naročito u dijelu koji se odnosi na prinudu. UNICEF prisilni brak definiše kao brak sklopljen bez slobodne i informisane saglasnosti jedne ili obje strane, kao i situacije u kojima bračni partneri nemaju mogućnost da brak okončaju zbog pritisaka ili prinude porodice ili društva.

U romskim i egipćanskim zajednicama dječji brakovi najviše pogađaju djevojčice i žene, iako ni dječaci nijesu pošteđeni rizika. Ovako rani ulazak u brak predstavlja ozbiljno kršenje dječjih

i ljudskih prava, ograničava razvoj djece i najčešće vodi napuštanju škole, odsustvu učešća na tržištu rada, siromaštvu, socijalnoj isključenosti, nasilju, ranom roditeljstvu, narušenom zdravlju i brojnim drugim negativnim posljedicama.

Tradicionalni običaji i običajno pravo, koji dominiraju u ovim zajednicama, često dovode do uvjerenja da se sklapanjem ranog braka djetetu obezbjeđuje egzistencija i određeni nivo ekonomske stabilnosti.

Prema podacima Centra za romske inicijative (CRI), problem ostaje i dalje veoma izražen, a broj procesuiranih slučajeva iznosi:

2023: 10 slučajeva

2024: 8 slučajeva

2025: 9 slučajeva

Dječje prosjačenje predstavlja još jedan izražen problem, pri čemu su djeca iz romske zajednice najčešće žrtve eksploatacije. Radi se pretežno o djeci koja nijesu uključena u obrazovni sistem, nemaju zdravstveno osiguranje i često nijesu upisana u matične knjige rođenih. Uslovi u kojima ova djeca žive i odrastaju na ulici predstavljaju težak oblik kršenja dječjih prava. Takav ambijent im uskraćuje brojna prava garantovana Konvencijom UN o pravima djeteta, uključujući prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite. Djeca koja žive i rade na ulici izložena su riziku od ekonomskog i seksualnog iskorištavanja, ropskog i sličnog položaja, kao i trgovine ljudima. Zbog odsustva obrazovanja i marginalizacije, ova djeca su često primorana da trpe različite oblike zloupotrebe kako bi preživjela.

Poseban problem predstavlja nedostatak kapaciteta za smještaj i podršku – u Crnoj Gori funkcioniše samo jedan Dnevni centar za djecu sa problemima u ponašanju, „Defendologija“, osnovan 2017. godine, koji radi direktno sa djecom i porodicama pogođenim prosjačenjem. Da bi se ovaj problem efikasno rješavao, potrebno je obezbijediti psihosocijalnu podršku žrtvama prosjačenja, uključiti ih u obrazovni sistem i kontinuirano raditi sa njihovim porodicama na prevenciji. Takođe je važno obezbijediti minimalne materijalne uslove za život ovih porodica i podsticati ekonomsko osnaživanje roditelja kako bi mogli pokrenuti sopstvene izvore prihoda.

2.2.3.3 Zdravstvena zaštita

Zdravstveni položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori karakterišu značajne nejednakosti u odnosu na većinsko stanovništvo, slabija zdravstvena zaštita, lošiji zdravstveni ishodi i niz sistemskih i institucionalnih prepreka pristupu zdravstvenim uslugama. Iako zakonski okvir omogućava univerzalan pristup, sprovođenje je ograničeno, a prikupljanje podataka po etničkoj pripadnosti nedovoljno razvijeno.

Prema istraživanju CEDEM-a (2025), većina ispitanika iz romske i egipćanske zajednice percipira svoje zdravstveno stanje kao lošije u odnosu na većinsku populaciju, uz niži nivo pristupa redovnim

pregledima i preventivnim programima. (CEDEM (2025)⁷⁴: *Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori – poglavlje 'Zdravstveno stanje i zdravstvena zaštita'*.)

Procjenjuje se da je prosječna očekivana životna dob pripadnika RE populacije značajno niža (oko dvije decenije) u odnosu na opštu populaciju. (CIN-CG (2023): *'Roma and Egyptians in Montenegro live an average of two decades shorter than the majority population'*.)

Pokrivenost zdravstvenim osiguranjem: dostupni administrativni i istraživački nalazi ukazuju da je približno 95% pripadnika romske i egipćanske zajednice formalno uključeno u sistem zdravstvenog osiguranja. Ovaj pokazatelj potvrđuje postojanje formalnog pristupa, ali ne i jednak kvalitet usluga. (Kordinaciono tijelo (2024): *Polugodišnji izvještaj – citira UNDP nalaz iz 2017: ~81% RE pokriveno zdravstvenim osiguranjem.*)

Najčešći zdravstveni problemi i oboljenja: sistemski podaci po dobi i polu za romsku i egipćansku populaciju nijesu javno dostupni. Kvalitativni nalazi upućuju na veću zastupljenost nezaraznih hroničnih oboljenja (kardiovaskularne bolesti, respiratorna oboljenja) i zaraznih bolesti povezanih sa lošim sanitarnim uslovima, kao i na nižu učestalost preventivnih pregleda. (EU – Montenegro Report 2024; Savjet Evrope (2019): *ROMACTED analiza servisa.*)

Pokrivenost vakcinacijom djece: MICS (2018) za romska naselja ukazuje na niži obuhvat u odnosu na nacionalni prosjek te izražen otpor i odlaganje – staratelji 47% djece navelo je da su odlagali vakcinaciju, a 23% da su odbili neku vakcinu. (MONSTAT/UNICEF (2019)⁷⁵: *MICS 2018 – Statistical Snapshot za romska naselja.*)

Ginekološka zaštita i prenatalna njega: MICS (2018) sadrži detaljne tabele o antenatalnoj zaštiti, učestalosti posjeta i prisustvu stručnog kadra za porođaj za romska naselja, uz niže vrijednosti u odnosu na nacionalni prosjek.

Administrativni podaci disagregirani po etničkoj pripadnosti nijesu javno dostupni; potrebno je uspostaviti sistematsko praćenje korišćenja prenatalnih i ginekoloških usluga od strane RE žena. (MONSTAT/UNICEF (2019): *MICS 2018 – poglavlje 'Reproductive and Maternal Health' (tabele TM.4.xR).*)

Prepreke u pristupu zdravstvenim ustanovama i zdravstvenoj edukaciji uključuju udaljenost, transport, jezičke/kulturne barijere, kao i niži nivo zdravstvene pismenosti. EU izvještaji i analize Savjeta Evrope naglašavaju potrebu za podizanjem kapaciteta zdravstvenih radnika i afirmativnim mjerama prema romskoj i egipćanskoj zajednici. (EU – Montenegro Report 2024; Savjet Evrope (2024): *Fourth Opinion on Montenegro (FCNM).*)

Prema dostupnoj evidenciji, u Crnoj Gori djeluje približno 40–46 romskih medijatora angažovanih na povezivanju romske i egipćanske zajednice sa sistemom zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja i zapošljavanja. U 11 opština je 38 medijatora bilo aktivno nakon obuke, dok EU i UNICEF preporučuju dodatno povećanje broja i institucionalizaciju ovih pozicija. (EEAS/UNICEF (avgust 2023): *poziv za povećanje broja medijatora (~40)*; HELP (2023): *43 obučena/38 aktivna u 11 opština*; CIN-CG (2023): *46 ukupno.*)

⁷⁴ Socioekonomski položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/01/Socioekonomski-polozaj-Roma-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

⁷⁵ <https://www.monstat.org/uploads/files/MICS/FINAL%20Crna%20Gora%202018%20MICS6%20SFR.pdf>

Zdravstvena zaštita RE populacije je prepoznata kao prioritet u Strategiji socijalne inkluzije RE 2021–2025, ali je implementacija ograničena zbog nedostatka sistemskog praćenja indikatora i resursa. Novi okvir (2026–2030) treba da uvede obavezno disagregirano praćenje ključnih zdravstvenih pokazatelja (osiguranje, imunizacija, prenatalna zaštita, hronične bolesti), jačanje preventivnih programa i proširenje mreže medijatora. (*Vlada Crne Gore (2025): Izveštaj o realizaciji AP 2024; EU – Montenegro Report 2024.*)

Iako je pokrivenost zdravstvenim osiguranjem visoka, razlike u dostupnosti, kvalitetu i ishodima zdravstvene zaštite ostaju značajne. Neophodno je uvesti sistematsko prikupljanje podataka po etničkoj pripadnosti, ojačati preventivne programe (posebno imunizaciju i reproduktivno zdravlje) i institucionalizovati ojačati (povećanjem broja zaposlenih) mrežu zdravstvenih medijatora za romsku i egipćansku populaciju, uz kontinuiranu zdravstvenu edukaciju i rad sa zajednicom.

Takođe, prisutan je problem sa pružanjem zdravstvene zaštite Romima i Egipćanima koji imaju regulisan boravak u Crnoj Gori na način što je Fond zdravstva odbijao da korisnicima produže ili omogući pravo na zdravstveno osiguranje, iako po Zakonu o strancima, lica koja imaju regulisan status u Crnoj Gori imaju pravo na zdravstveno osiguranje.

2.2.4. Tehnološki faktori

Digitalna transformacija i pristup tehnologiji su pitanje od velikog značaja za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana. Različit nivo digitalne pismenosti među populacijom može uticati na pristup informacijama i mogućnost učešća u društvenim aktivnostima. Razvoj telekomunikacione i internet infrastrukture omogućava bolje povezivanje i komunikaciju između različitih zajednica, posebno u ruralnim područjima. Ovu prednost treba iskoristiti u realizaciji aktivnosti kojima je cilj informisanje šire javnosti.

Sa druge strane, implementacija elektronskih usluga koje pruža (i pružaće) javni sektor olakšava pristup javnim servisima za sve građane i može smanjiti birokratske prepreke.

Takođe, ne manje značajan faktor koji treba imati na umu u maksimizaciji efekata aktivnosti planiranih strategijom, je uključivanje tehnoloških inovacija u edukaciji na svim nivoima. Platforme za online učenje omogućavaju pristup obrazovnim resursima koji promovišu interkulturalizam i međukulturno razumijevanje. Upotreba interaktivnih alata i tehnologija u obrazovanju može poboljšati angažovanost i razumijevanje među učenicima iz različitih kulturnih pozadina. Tehnologije virtualne i proširene realnosti mogu se koristiti za simulaciju i iskustvo različitih kultura, čime se povećava empatija i razumijevanje.

Što se tiče infrastrukture interneta (MONSTAT 2020), najmanja pokrivenost (69,5%) je u sjevernom regionu, najveća u južnom (88,5%), dok je u primorskom regionu 80,3%. Postoji velika razlika između pokrivenosti u urbanim (84,9%) i ruralnim (70,9%) područjima. Potrebno je povećati pokrivenost internetom u ruralnim područjima kako bi se ruralnom stanovništvu omogućio jednak pristup javnim uslugama podržanim digitalizacijom, te otvorile mogućnosti za razvoj koncepta pametnih sela i korišćenje alata digitalizacije u aktivnostima saradnje na daljinu.

Uslovi stanovanja i tehničko-tehnološki amijent u kojem žive pripadnici populacije Roma i Egipćana, predstavlja jedno od ključnih pitanja njihove socijalne inkluzije u Crnoj Gori. Uprkos određenom napretku kroz projekte stambenog zbrinjavanja i unapređenje infrastrukture u pojedinim opštinama, značajan broj domaćinstava Roma i Egipćana i dalje živi u neformalnim naseljima, u uslovima koji ne

zadovoljavaju osnovne standarde adekvatnog stanovanja. Ograničen pristup vlasništvu nad zemljištem, neriješeni imovinsko-pravni odnosi, nedostatak infrastrukture i visoka prenatrpanost domaćinstava ostaju dominantni izazovi.

Prema Studiji Savjeta Evrope iz 2024. godine⁷⁶ (Studija stanovanja Roma i Egipćana u Crnoj Gori), u Crnoj Gori postoji oko 40 neformalnih romskih naselja, u kojima živi približno 3.800 domaćinstava sa oko 18.000 stanovnika. Najveće koncentracije nalaze se u Podgorici (Vrela Ribnička, Konik), Nikšiću, Beranama (naselje Riversajd) i Bijelom Polju. (*Council of Europe (2024): Feasibility Study on Housing for Roma and Egyptians in Montenegro.*)

Više od polovine domaćinstava Roma i Egipćana nema pravno regulisano vlasništvo nad zemljištem ili objektima u kojima žive. Oko 56% domaćinstava živi u objektima bez upotrebne ili građevinske dozvole, dok 28% živi u kolektivnim naseljima ili kontejnerskim jedinicama, bez prava na trajno stanovanje. (*Council of Europe (2024), str. 18–21; CEDEM (2025): Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori.*)

Uslovi stanovanja u romskim i egipćanskim domaćinstvima značajno odstupaju od prosjeka u Crnoj Gori. Prosječan broj članova domaćinstva u romskoj i egipćanskoj populaciji iznosi 5,5, dok je nacionalni prosjek 2,9⁷⁷. Prema podacima CEDEM-a, oko 48% domaćinstava nema priključak na javnu kanalizaciju, a 21% nema stabilan pristup pijaćoj vodi. Električna energija je dostupna većini domaćinstava, ali su česti nelegalni priključci i isključenja zbog duga. (*CEDEM-2025*).

U Crnoj Gori trenutno postoji oko 1.150 romskih i egipćanskih domaćinstava koja su korisnici socijalnog stanovanja, kroz različite modele trajnog zbrinjavanja (stanovi u vlasništvu države, zakup uz subvenciju i stanovanje u kolektivnim objektima). Najveći broj korisnika evidentiran je u Podgorici (oko 650 domaćinstava), Nikšiću (140), Beranama (120) i Herceg Novom (90). (*Ministarstvo rada i socijalnog staranja / Council of Europe (2024): Feasibility Study, poglavlje 3.3.*)

Od 2016. do 2024. godine sprovedeno je više projekata stambenog zbrinjavanja Roma i Egipćana u Crnoj Gori. Ključni programi uključuju: Projekat Regionalnog stambenog programa (RHP) kroz koji je izgrađeno 379 stambenih jedinica za porodice romske i egipćanske populacije; projekat EU/UNDP 'Održiva inkluzija Roma' (2018–2022) kojim je sanirano 126 objekata u osam opština; te lokalne inicijative opština Podgorica, Nikšić koje su omogućile dodatnih 200 stambenih jedinica. (*Council of Europe (2024); UNDP Montenegro (2023): Final Report – Sustainable Inclusion of Roma Project.*)

Neka od naselja su posebno neuslovna zbog lokacije pa je u tom pravcu izražen problem stanovanja mještana naselja Riversajd u Beranama, gdje su aktivne podzemne vode, koje prilikom većih padavina dovode do poplava.

Prinudna iseljenja romskih i egipćanskih porodica i dalje predstavljaju izazov. Prema izvještaju Savjeta Evrope, u periodu 2018–2023. zabilježeno je najmanje 14 slučajeva prinudnog iseljenja u urbanim područjima, najčešće zbog nelegalne gradnje ili komunalnih projekata. U većini slučajeva alternativni smještaj nije obezbijeđen, što dovodi do sekundarne marginalizacije pogođenih porodica. (*Council of Europe (2024): Feasibility Study, Annex II – Field Case Reports.*)

⁷⁶ <https://rm.coe.int/feasibility-study-for-social-housing-in-eight-municipalities-in-monten/1680b2e1c7>

⁷⁷ <https://www.monstat.org/uploads/files/Doma%C4%87instva%20i%20porodice%20-%20CG%20SAOP%C5%A0TENJE.pdf>

Stambeno pitanje Roma i Egipćana u Crnoj Gori i dalje zahtijeva koordinisani i sistemski pristup. Neformalna naselja i pravno neregulirani status stanovanja ostaju trajni problemi koji zahtijevaju multidimenzionalne mjere — od legalizacije i infrastrukturnog unapređenja do socijalnog stanovanja i sprečavanja prinudnih iseljenja. Za period 2026–2030. potrebno je uvesti registar romskih i egipćanskih domaćinstava sa podacima o statusu stanovanja, proširiti programe subvencionisanog stanovanja i osigurati dosljednu primjenu međunarodnih standarda o pravu na adekvatno stanovanje.

Nedavno usvojenom Strategijom stambene politike Crne Gore do 2034. godine identifikovan je ključni problem stambene politike - nedovoljan broj pristupačnih stanova za sve kategorije lica koja nemaju riješeno pitanje stanovanja. Pristupačno stanovanje, u zavisnosti od visine prihoda pojedinca ili domaćinstva, jeste stanovanje kojim se obezbjeđuje stan pod zakup po cijeni ispod tržišne, a dodjeljuje se prema posebnim pravilima, ali pristupačno stanovanje podrazumijeva i mogućnost kupovine stana na otvorenom tržištu po pristupačnim/povoljnijim cijenama od tržišnih, uz obezbjeđivanje različitih vidova subvencija.

Rezultati analiza u ovoj oblasti jasno ukazuju da u prethodnom periodu nije postojao dovoljan institucionalni kapacitet niti odgovarajuća organizaciona struktura za sprovođenje programa socijalnog stanovanja na državnom i na lokalnom nivou. Takođe, evidentno je da ne postoji dovoljan broj stanova u vlasništvu države/opština koje bi se davale u zakup po povoljnijim uslovima za osjetljive grupe stanovništva, gdje spada I RE populacija.

Zbog nedostatka institucionalnih kapaciteta ali i finansijskih sredstava ne postoji dovoljan broj priuštivih stanova koji bi se stavili na raspolaganje licima u potrebi. U cilju obezbjeđivanja pristupačnog i održivog stanovanja, planirane su konkretne aktivnosti na uvećanju stambenog fonda u državnoj svojini, kao i održavanju i povećanju kvaliteta života u postojećem stambenom fondu.

Ovo znači da je neophodno da se država na tržištu pojavi i kao investitor izgradnje stanova i kao subjekat registrovan za održavanje stambenog fonda i kao zakupodavac koji nudi svoje nekretnine po pristupačnijim cijenama od tržišnih, za sve kategorije stanovništva a posebno za ranjive kategorije. Za obavljanje ovih poslova neophodno je formiranje institucije nacionalnog stambenog fonda, kao krovne organizacije za izgradnju, održavanje i upravljanje stambenim fondom u državnom vlasništvu. Izmjenama I dopunama Zakona o socijalnom stanovanju iz oktobra 2025. godine propisana je obaveza formiranja Agencije za izgradnju nacionalnog stambenog fonda.

U narednom periodu potrebno je aktivno raditi na izgradnji stambenog fonda, koje će poslove obavljati Agencija, ali je neophodno sprovesti I druge mjere koje imaju za cilja povećanje broja stambenih jedinica namijenjenih za stambenu podršku, po ugledu na države EU.

Jedan od scenarija na kojem treba raditi odnosi se na iskustva država EU koje su dobro razvile prakse u oblasti socijalnog stanovanja. U više država članica Evropske unije postoje **zakonske ili planske obaveze** koje **investitorima koji grade stambene objekte za prodaju** nalažu da **određeni procenat stanova** (ili zemljišta) **ustupe ili prodaju** lokalnoj samoupravi — najčešće **po nižoj cijeni** — radi obezbjeđivanja **socijalnih ili pristupačnih stanova**.

Takvi mehanizmi su dio šire politike poznate kao **“inclusionary housing”** (inkluzivno stanovanje) ili **“social housing obligations”**, i postoje u raznim oblicima u brojnim zemljama EU.

U nastavku je prikazan pregled država članica Evropske unije u kojima postoje zakonske ili planske obaveze koje nalažu investitorima da dio stanova u novim projektima bude namijenjen socijalnom ili pristupačnom stanovanju, odnosno da se ti stanovi prodaju lokalnim samoupravama po nižim cijenama.

Država	Pravni osnov / mehanizam	Obaveza investitora	Tipičan procenat / model	Način sprovođenja
Francuska	Zakon SRU (Solidarité et Renouvellement Urbains), 2000.	Opštine moraju imati min. 25% socijalnih stanova; investitori dužni da dio novih jedinica prodaju HLM tijelima.	20–25%	Prodaja stanova javnim stambenim tijelima po nižoj cijeni; kazne za opštine koje ne ispune kvotu.
Španija	Regionalni zakoni (Katalonija, Madrid, Baskija).	Dio stanova mora biti 'vivienda protegida' (zaštićeni stanovi).	10–30%	Investitor prodaje stanove lokalnoj upravi ili ih iznajmljuje po subvencionisanim uslovima; lokalna vlast ima pravo prvokupa.
Italija	Legge 167/1962 i kasniji propisi o javnom stanovanju.	Investitor mora ustupiti dio zemljišta ili stanova za javno/socijalno stanovanje.	20–30%	Prodaja lokalnim vlastima ili učešće u 'mješovitim' projektima.
Njemačka	Städtebauliche Verträge (ugovori o urbanističkom razvoju).	Investitor, kao uslov dozvole, mora obezbijediti dio socijalnih stanova.	20–30%	Ugovorna obaveza s gradom; mogućnost novčane kompenzacije umjesto stanova.
Holandija	Lokalni urbanistički planovi i dogovori sa opštinama.	Obavezno uključivanje socijalnih i pristupačnih stanova u svaki projekat.	30–40%	Stanove preuzimaju socijalne stambene korporacije (woningcorporaties).
Austrija	Zakon o subvencionisanom stanovanju (Wohnbauförderung), Bečki model.	Projekti moraju sadržati subvencionisane stanove.	30–50%	Grad Beč sufinansira i kontrolira prodaju ili zakup tih stanova.
Švedska	Lokalne odluke i planovi stanovanja.	Gradovi mogu zahtijevati pristupačne jedinice u novim projektima.	20–30%	Ugovori s investitorima pri odobrenju projekta; moguće subvencije.
Finska	Nacionalna politika ARA housing (socijalno i	Investitori koji koriste javna sredstva moraju ustupiti stanove	20–25%	Prodaja ili dugoročni najam uz regulisanu cijenu i nadzor države.

	subvencionisano stanovanje).	socijalnim programima.		
--	------------------------------	------------------------	--	--

Takođe, novim zakonskim rješenjem potrebno je definisati način dugoročnog i održivog finansiranja aktivnosti ove institucije. Nacionalni stambeni fond bi gradio, održavao i davao u zakup stanove po pristupačnim cijenama. Novim zakonom će se razraditi i različiti modeli javno privatnog partnerstva i ovoj oblasti i razmotriti uvođenje podsticajnih mjera za investitore zainteresovane za izgradnju stanova za davanje u zakup, a sve u cilju kreiranja većeg zakupnog fonda.

Takođe, jedna od aktivnosti predviđene Strategijom stambene politike Crne Gore je kreiranje modela stambene podrške koji imaju za cilj integraciju svih socijalno ugroženih kategorija. Navedeno podrazumijeva pored izgradnje i davanja u zakup stanova za navedene kategorije lica, kreiranje i implementaciju alternativnih modela stanovanja sa podrškom, što podrazumijeva pomoć pri obrazovanju, zapošljavanju i pristup drugim socijalnim uslugama.

3. Analiza zainteresovanih subjekata

Analiza zainteresovanih subjekata, njihov uticaj na socijalnu inkluziju Roma i Egipćana te Samim tim i ostvarivanje iove straregije, kako i željena promjena u relacijama sa zajdnicom, data je tabeli:

Zainteresovani	Uticaj, +/-, od 1-5 Na sprovedjenje strateškog dokumenta		Dosadašnja saradnja od 1-5	Promjena (željena)
	+/-	1-5		
NVO aktivne u oblasti socijalne inkluzije Roma i Egipćana	+	5 Phiren Amenca, CAREP, Udruzenje za podršku RE populacije Berane i NVO Mladi Romi HN, NF Građanska alijansa, koje djeluju u oblasti romskih prava imaju ključnu ulogu u identifikaciji potreba zajednice, sprovođenju terenskih aktivnosti, edukaciji i praćenju sprovođenja politika na	5	Formalizovati saradnju kroz stalne mehanizme konsultacija i uključivanja u proces praćenja i evaluacije Strategije.

		lokalnom i nacionalnom nivou		
Udruženja poslodavaca	+	3 Udruženja poslodavaca imaju potencijal da doprinesu unapređenju zapošljivosti Roma kroz razvoj programa obuke i zapošljavanja, ali njihovo dosadašnje uključivanje bilo je ograničeno.	2	Povećati angažman kroz partnerstva sa Zavodom za zapošljavanje i lokalnim samoupravama radi stvaranja održivih modela zapošljavanja Roma.
Privredni subjekti	+	3 Privredni subjekti mogu značajno uticati na socijalnu inkluziju kroz zapošljavanje i društveno odgovorno poslovanje, ali često nemaju razvijenu svijest o važnosti uključivanja Roma.	2	Podstaci veće učešće kroz poreske olakšice, javne pozive i promociju pozitivnih primjera zapošljavanja pripadnika romske zajednice.
Javni medijski servisi i lokalni mediji	+	4 Mediji imaju važnu ulogu u promociji inkluzije, borbi protiv stereotipa i podizanju svijesti javnosti o položaju Roma. Saradnja je prisutna, ali nedovoljno sistematična.		Razviti stalne komunikacione kanale i kampanje koje afirmišu pozitivne primjere integracije Roma u lokalne zajednice.
NVO aktivne u oblasti mladih	+	Gore pomenute organizacije mogu doprinijeti većoj socijalnoj koheziji i međukulturnom dijalogu, ali su do	2	Povezati omladinske NVO sa romskim organizacijama kroz zajedničke projekte koji promovišu

		sada rijetko bile uključene u romska pitanja.		jednakost, interkulturalnost i aktivno učešće mladih Roma.
Političke partije	+	5 Političke partije još nisu dovršile izmjene u oblasti izbornog zakonodavstva a od njih zavisi povećanje političke participacije Roma i Egipćana na državnom i lokalnom nivou	2	Političke partije treba da budu zainteresovane da osiguraju političku zastupljenost Roma i Egipćana koristeći mehanizam pozitivne diskriminacije kojeg već koriste pripadnici hrvatske etničke zajednice u Crnoj Gori

4. Analiza kapaciteta za implementaciju strategije

SWOT analizom utvrđeni su faktori koji će uticati na sam proces realizacije strateškog dokumenta.

- **Snage i slabosti**

Ključna snaga Ministarstva ljudskih i manjinskih prava je postojanje posebnog Odjeljenja za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana koji kao posebna organizaciona jedinica ima misiju da preduzima aktivnosti u cilju ostvarenja socijalne inkluzije manje brojnih naroda. Takođe, ključna snaga je postojanje zavidnog nivoa ekspertize u samom Ministarstvu kada je u pitanju socijalna inkluzija Roma i Egipćana. Jedan broj zaposlenih već dugi niz godina radi u ovom državnom organu pa postoji značajna institucionalna memorija koja je u funkciji pripreme javnih politika od velikog značaja. Snaga Ministarstva ljudskih i manjinskih prava i Odjeljenja za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana je dobra saradnja sa nevladinim organizacijama koje su aktivne u oblasti zaštite manjinskih, ljudskih prava i inkluzije Roma i Egipćana. Takođe, saradnja Ministarstva sa medijima je velika prednost u realizaciji strateškog plana. Ministarstvo ima dobru komunikaciju sa lokalnim samoupravama i Zajednicom opština Crne Gore.

Ključna slabost Ministarstva ljudskih i manjinskih prava odnosno Odjeljenja za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana, je mali broj zaposlenih. U Direktoratu je angažovano samo troje ljudi (direktor i tri izvršioca). Nacionalni koordinator i nadležni direktorat unutar Ministarstva ljudskih i manjinskih prava suočeni sa malim brojem zaposlenih navode na zaključak da je neophodno povećanje broja zaposlenih i uvećanje budžeta za rad Nacionalnog koordinatora za potrebe uspostavljanja njegove kancelarije. Potrebno je uzeti u obzir i mogućnost da Nacionalni koordinator u Koordinacionom tijelu za implementaciju strategije ima zamjenika i sekretara kako bi se olakšao postupak praćenje realizacije strateških planova ali i prikupljanja podataka u procesu monitoringa i izvještavanja.

Nedostatak zvaničnih i drugih podataka po polu, koji bi omogućili rodnu analizu potreba, problema i interesa žena i osoba drugih rodni identiteta, i kroz dio aktivnosti dalo odgovor na rješavanje ili ublažavanje tih potreba, problema i interesa je takođe slabost na kojoj treba raditi.

Jedna od slabosti je i nedovoljno prisutvo predstavnika Direktorata u javnosti radi predstavljanja planova u vezi sa ostvarivanjem ciljeva Direktorata/Ministarstva. Jedan od trenutnih nedostataka je i nepostojanje jasnog formalnog/institucionalnog oblika saradnje Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, odnosno Direktorata, sa NVO koje su aktivne u oblasti promocije i unapređenja ljudskih prava i inkluzije Roma i Egipćana.

- **Mogućnosti i prijetnje**

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 – 2030 je dio Programa pristupanja Crne Gore 2024-2027 EU, što upućuje na zaključak da se kao dio EU obaveza ova javna politika mora realizovati. Jasan zakonodavni osnov je takođe podsticaj za realizaciju Strategije. Takođe, mogućnost predstavlja i zainteresovanost međunarodnih donatora za podršku realizaciji Strategije. Mogućnost predstavljaju dostupna sredstva iz Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava koja mogu biti dijelom upotrijebljena za finansiranje projekata kojima će se doprinijeti realizaciji aktivnosti planiranih Strategijom. Takođe, mogućnost za ostvarivanje ciljeva Strategije je i funkcionisanje Fonda za podsticaj medijskog pluralizma koji može biti dobra podrška za produkciju medijskih sadržaja koji će promovisati interkulturalizam.

Među najveće prijetnje koje mogu ugroziti ostvarenje ciljeva Strategije su predrasude i stereotipi koji građane i građanke spriječavaju da otvorenije pristupaju različitostima i aktivno participiraju u inicijativama koje će doprinijeti da se olakša proces socijalne inkluzije Roma i Egipćana. Takođe, smanjeno interesovanje institucija na državnom i lokalnom nivou za aktivnije učešće u pripremi i realizaciji javnih politika u oblasti interkulturalizma i društvene kohezije može usporiti napore Ministarstva.

5. Ključni problemi u oblasti socijalne inkluzije Roma i Egipćana-Drvo problema

Strategija za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026 – 2030 rezultat je kompleksne mreže međusobno povezanih ekonomskih, društvenih, kulturnih i institucionalnih faktora. Ovi uzroci se međusobno uslovljavaju i pojačavaju, stvarajući začarani krug siromaštva, diskriminacije i nedostatka mogućnosti za uključivanje u društveni, ekonomski i politički život. U nastavku su opisani ključni uzroci koji doprinose opstanku i produbljivanju socijalne isključenosti pripadnika romske i egipćanske zajednice.

Uzrok 1. Diskriminacija i antiromizam

Jedan od osnovnih uzroka socijalne isključenosti Roma i Egipćana je dugotrajna i višedimenzionalna diskriminacija koja se ispoljava u pristupu zapošljavanju, obrazovanju, zdravlju, stanovanju i socijalnim uslugama. Stereotipi, predrasude i negativni stavovi prema Romima i Egipćanima i dalje su prisutni u društvu i često rezultiraju institucionalnim preprekama i ograničenim mogućnostima za ravnopravan pristup resursima. Nedovoljna implementacija antidiskriminacionih propisa i slab institucionalni odgovor na prijave diskriminacije dodatno učvršćuju postojeće obrasce isključenosti i marginalizacije.

Uzrok 2. Ekonomska nesigurnost i siromaštvo

Hronično siromaštvo predstavlja jedan od centralnih faktora socijalne isključenosti. Veliki broj pripadnika romske i egipćanske zajednice živi ispod granice siromaštva, uz ograničen pristup tržištu rada, niske prihode i zavisnost od socijalne pomoći. Članovima zajednice koji nemaju riješen pravni status, socijalna pomoć nije dostupna, što ih lišava osnovnih sredstava za život u slučaju nezaposlenosti, jer nemaju pravo na materijalno obezbjeđenje porodice i dječiji dodatak. Uzrok siromaštva je i nedostatak kvalifikacija, ograničen pristup formalnom obrazovanju i radnom iskustvu, kao i slaba geografska i infrastrukturna povezanost naselja u kojima žive. Siromaštvo ograničava mogućnost ulaganja u obrazovanje djece, zdravlje i stanovanje, čime se generacijski prenosi nejednakost.

Uzrok 3. Ograničena društvena i politička participacija

Romi i Egipćani su nedovoljno zastupljeni u procesima donošenja odluka na lokalnom i nacionalnom nivou. Učešće u savjetodavnim tijelima, političkim strukturama i organizacijama civilnog društva je nisko, a mehanizmi za uključivanje zajednice često su formalne prirode i bez stvarnog uticaja. Nedostatak povjerenja u institucije, niska informisanost i slaba organizovanost zajednice dodatno umanjuju mogućnost aktivne participacije. Posljedica toga je da politike često nijesu u potpunosti usklađene sa stvarnim potrebama RE populacije, što vodi slabijim razvojnim efektima.

Uzrok 4. Nepovoljni uslovi stanovanja

Veliki broj pripadnika romske i egipćanske zajednice živi u neformalnim i neuslovnim naseljima, često bez pristupa osnovnoj komunalnoj infrastrukturi – vodi, kanalizaciji, struji i održivom grijanju. Neriješeni imovinsko-pravni statusi i nedostatak urbanističkih rješenja dodatno otežavaju pristup legalizaciji objekata i socijalnom stanovanju. Nepovoljni stambeni uslovi direktno utiču na zdravlje, obrazovanje i mogućnost zapošljavanja, te stvaraju prostornu segregaciju i produžavaju ciklus socijalne isključenosti.

Uzrok 5. Ograničen pristup obrazovanju i kvalitetu nastave

Iako su ostvareni određeni pomaci, obrazovna uključenost djece i mladih Roma i Egipćana i dalje je znatno niža u odnosu na opštu populaciju. Uzroci su višestruki: siromaštvo porodice, jezičke barijere, nedovoljna podrška roditelja, rana sklapanja brakova, stereotipi i diskriminacija u školama. Pored toga, nastavni programi često nijesu kulturno inkluzivni, a institucionalna podrška (pedagoški asistenti, medijatori, tutori) nedovoljno je razvijena. Niska obrazovna postignuća direktno ograničavaju mogućnosti zapošljavanja i društvenog uključivanja.

Uzrok 6. Niska stopa zapošljavanja i ograničen pristup tržištu rada

Zbog niskog nivoa obrazovanja, nedostatka radnog iskustva i profesionalnih vještina, Romi i Egipćani imaju vrlo ograničene mogućnosti zapošljavanja u formalnoj ekonomiji. Diskriminacija na tržištu rada, stereotipi poslodavaca, te dominacija neformalnih i sezonskih poslova, doprinose produženoj nezaposlenosti i ekonomskoj zavisnosti. Postojeći aktivni programi zapošljavanja nijesu dovoljno prilagođeni specifičnostima RE populacije, što umanjuje njihov učinak i doprinosi trajnoj socijalnoj isključenosti.

Uzrok 7. Neadekvatan pristup zdravstvenoj zaštiti

Pripadnici romske i egipćanske zajednice često imaju ograničen pristup zdravstvenim uslugama, naročito preventivnim i primarnim oblicima zdravstvene zaštite. Uzroci leže u siromaštvu, nedostatku ličnih dokumenata, niskoj zdravstvenoj pismenosti, geografskim barijerama i nepovjerenju prema zdravstvenim institucijama. Neprijavljeni boravci i neosigurano zdravstveno stanje dodatno

onemogućavaju korišćenje prava. Posljedice se ogledaju u lošijim zdravstvenim pokazateljima, većoj stopi hroničnih bolesti i nižem očekivanom životnom vijeku.

Uzrok 8. Neriješen građanski status i nedostatak lične dokumentacije

Oko 350 lica u Crnoj Gori, mahom pripadnika romske i egipćanske populacije, i dalje se suočava sa neriješenim statusom državljanstva, prebivališta ili identifikacionih dokumenata. Ovaj problem direktno utiče na pristup socijalnim i zdravstvenim uslugama, obrazovanju i zapošljavanju. Uzrok leži u složenim administrativnim procedurama, nedostatku informacija, ograničenim kapacitetima državnih institucija, na centralnom i lokalnom nivou, da proaktivno riješe slučajeve lica koja nemaju kompletiranu ličnu dokumentaciju, kao i još uvijek prisutnoj nedovoljnoj svijesti kod dijela romske i egipćanske populacije o važnosti lične dokumentacije, te potrebi za prekograničnom saradnjom u postupku rješavanja lične dokumentacije sa državama nastalim na prostoru bivše Jugoslavije. Time se stvara začarani krug pravne nevidljivosti i isključenosti iz sistema prava i zaštite.

Uprkos izuzetnom napretku kojeg je Crna Gora postigla u proteklih 15-ak godina u poboljšanju postupka za upis u matični registar rođenih, i dalje postoji 63 lica koja i dalje nisu upisana u matični registar rođenih, od čega je 36 lica rođeno u Crnoj Gori. Prema njihovim usmenim izjavama, kao i prema dostupnoj dokumentaciji, postoje četiri razloga zašto 36 lica rođenih u Crnoj Gori još uvijek nije upisano u matični registar rođenih, i to: (1) lica su rođena kod kuće; (2) lica su rođena u bolnici ali su napuštena od strane njihovih majki neposredno nakon rođenja, ili majke nemaju ličnu dokumentaciju da dokažu identitet potreban za sprovođenje upisa na osnovu otpusne liste iz bolnice; (3) lica su rođena u bolnici ali je druga ženska osoba upisana kao majka ili se podaci o majci u otpusnoj listi bolnice u određenoj mjeri razlikuju od ličnih podataka majke; i (4) lica tvrde da su rođena u bolnici ali bolnice tvrde da nemaju podatke o tom porođaju te ne mogu da izdaju otpusnu listu.

Uzrok 9. Neadekvatna socijalna zaštita (nasilje u porodici, dječiji brakovi, dječije prosjačenje)

Iako postoje zakonski mehanizmi socijalne zaštite, pristup Roma i Egipćana socijalnim uslugama često je otežan zbog administrativnih barijera, nedostatka dokumentacije i neinformisanosti o pravima. Socijalne usluge su geografski neravnomjerno raspoređene, a njihova dostupnost na lokalnom nivou ograničena, dok mnoge usluge na lokalnom nivou uopšte nisu uspostavljene. Istovremeno, institucionalna podrška nije dovoljno usmjerena na prevenciju i aktivaciju korisnika, već pretežno na novčane transfere, koji takodje ne stižu do svih korisnika kojima su potrebni, niti su adekvatnog iznosa za pokrivanje osnovnih potreba, što ne doprinosi dugoročnoj inkluziji i izlasku iz siromaštva. U okviru ove problemske oblasti posebno se ističu i problemi vezano za:

- Nasilje u porodici
- Dječiji brakovi
- Dječije prosjačenje

Uzrok 10. Nedovoljna afirmisanost kulture, identiteta i tradicije Roma i Egipćana

Uprkos bogatoj kulturnoj i tradicijskoj baštini, romska i egipćanska zajednica u Crnoj Gori suočava se sa značajnim izazovima u očuvanju i razvoju svog kulturnog identiteta. Procesi društvene integracije i modernizacije, zajedno sa ograničenim institucionalnim kapacitetima i nedovoljnom podrškom kulturnim inicijativama iz ovih zajednica, dovode do postepenog gubitka tradicionalnih vrijednosti, jezika, običaja i izraza kulturnog identiteta. Glavni problemi identifikovani su u sljedećim oblastima:

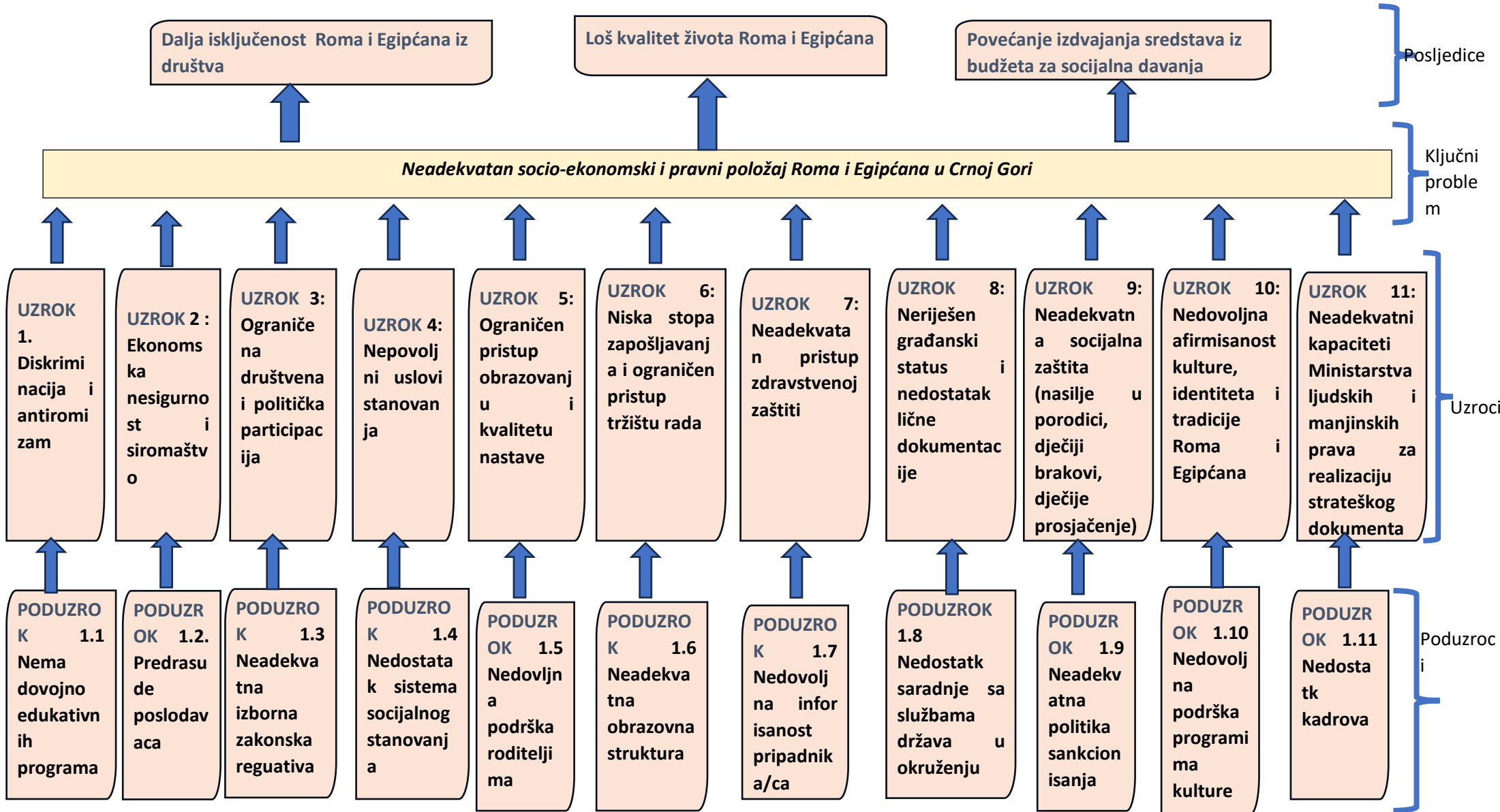
- **Nedovoljna institucionalna podrška** za očuvanje i promociju romske i egipćanske kulture, jezika, umjetnosti i tradicije;
- **Ograničena zastupljenost** kulturnih sadržaja Roma i Egipćana u javnim ustanovama kulture, obrazovnim programima i medijima;

- **Slaba intergeneracijska transmisija** kulturnih znanja i običaja usljed socioekonomskih pritisaka, migracija i nedostatka organizovanih aktivnosti u zajednici;
- **Niska vidljivost i valorizacija** doprinosa Roma i Egipćana kulturnoj raznolikosti Crne Gore;
- **Nedostatak systemske saradnje** između državnih institucija, lokalnih samouprava i organizacija iz romske i egipćanske zajednice u oblasti kulture.

Posljedice ovih problema ogledaju se u slabljenju kulturnog identiteta, smanjenju osjećaja pripadnosti i ponosa unutar zajednice, te ograničenim mogućnostima da se tradicija Roma i Egipćana afirmiše kao sastavni dio crnogorskog multikulturalnog identiteta.

Očuvanje tradicije i kulture Roma i Egipćana ima širi društveni značaj — ono doprinosi jačanju međukulturalnog dijaloga, socijalne kohezije i inkluzije, te afirmiše principe ravnopravnosti i poštovanja različitosti koji su definisani ključnim strateškim i međunarodnim dokumentima koje Crna Gora primjenjuje.

Drvo problema:

6. Ciljevi strategije

Strategija socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2026-2030 predstavlja važan korak ka izgradnji inkluzivnog naprednog društva. Uspjeh ove strategije zavisi od saradnje svih relevantnih aktera, uključujući državne institucije, lokalne samouprave, nevladine organizacije, obrazovne i medijske ustanove, sve zajednice i sve građane i građanke.

Strateški cilj

Poboljšanje socio-ekonomskog i pravnog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori.

Strateški cilj ostvariće se realizacijom operativnih ciljeva:

Operativni cilj 1.1: Smanjenje svih oblika diskriminacije i anitromizma sa kojima se suočava romska i egipćanska zajednica

Operativni cilj 1.2: Povećan nivo političke i društvene participacije i zastupljenosti romske i egipćanske zajednice u procesu izrade, sprovođenja i monitoringa javnih politika

Operativni cilj 1.3: Obezbijedeno stalno, pristojno, pristupačno i desegregirano stanovanje za pripadnike romske i egipćanske zajednice

Operativni cilj 1.4: Unaprijeđena dostupnost, efektivnost i kvalitet obrazovanja za sve pripadnike romske i egipćanske zajednice

Operativni cilj 1.5: Obezbijedjen pristup kvalitetnom i održivom zapošljavanju za pripadnike romske i egipćanske zajednice

Operativni cilj 1.6: Unaprijeđena zdravstvena zaštita romske i egipćanske zajednice

Operativni cilj 1.7: Unaprijeđen položaj romske i egipćanske zajednice kroz rješavanje pitanja građanskog statusa i posjedovanja ličnih dokumenta

Operativni cilj 1.8: Unapređenje pravne i institucionalne zaštite Romkinja i Egipćanki od rodno zasnovanog nasilja, trgovine ljudima i prosjačenja

Operativni cilj 1.9: Poboljšana socijalna zaštita pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice

Operativni cilj 1.10: Poboljšana afirmisanost kulture i tradicije Roma i Egipćana

Operativni cilj 1.11: Unaprijeđeni kapaciteti Ministarstva ljudskih i manjinskih prava za realizaciju strateškog dokumenta

7. Budžet za realizaciju Strategije

Naziv institucije	Planirano 2026	Planirano 2027	Planirano 2028	Planirano 2029	Planirano 2030	Ukupno
Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija	671.000,00 €	581.000,00 €	671.000,00 €	671.000,00 €	671.000,00 €	3 265.000.00
Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava (Akcioni plan)	2.283.235,00 €	636.300,00 €	636.300,00 €	636.300,00 €	636.300,00 €	4.828.435.00
Ministarstvo kulture i medija	15.000,00 €	15.000,00 €	15.000,00 €	15.000,00 €	15.000,00 €	75.000.00
Skupština Crne Gore / Fond za manjine / Javni	10.000,00 €	10.000,00 €	10.000,00 €	10.000,00 €	10.000,00 €	50.000.00

servis Romski parlament						
Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava	20.000,00 €	20.000,00 €	20.000,00 €	20.000,00 €	20.000,00 €	100.000.00
Javni servis RTCG	10.000,00 €	10.000,00 €	20.000,00 €	20.000,00 €	20.000,00 €	80.000.00
Lokalne samouprave	20.000,00 €	20.000,00 €	20.000,00 €	20.000,00 €	20.000,00 €	100.000.00
Ministarstvo socijalnog staranja / Zavod za dječiju i socijalnu zaštitu	90.000,00 €	90.000,00 €	90.000,00 €	90.000,00 €	90.000,00 €	450.000.00
Glavni grad Podgorica	10.000,00 €	10.000,00 €	10.000,00 €	10.000,00 €	10.000,00 €	50.000.00
Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava (Sektorska analiza)	250.000,00 €	250.000,00 €	250.000,00 €	250.000,00 €	250.000,00 €	125.000.00
UKUPNA sredstva + donatorska sredstva (2026)*	9.123.435 000 1.343.335,00 \$					

*Uprava za statistiku (MONSTAT) i UNICEF 1.343.335,00 USD (1.250.000,00 €)

8. Budžet za realizaciju Akcionog plana za 2026-2027 godinu

Za realizaciju mjera i aktivnosti definisanih Akcionim planom za 2026 -2027 godinu obezbijeđena su finansijska sredstva za 77 aktivnosti iz oblasti nadležnosti institucija odgovornih za njegovo sprovođenje u okviru njihovih redovnih budžetskih sredstava i to :

Ukupno procijenjeni troškovi za realizaciji Akcionog plana 2026-2027.

Naziv institucije	Planirano 2026	Planirano 2027	Ukupno
Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija	671.000,00 €	581.000,00 €	1.252.000,00 €
Uprava za statistiku (MONSTAT) i UNICEF	1.343.335,00 USD (1.250.000,00 €)		1.250.000,00 €
Ministarstvo kulture i medija	15.000,00 €	15.000,00 €	30.000,00 €
Skupština Crne Gore / Fond za manjine / Javni servis Romski parlament	10.000,00 €	10.000,00 €	20.000,00 €
Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava	20.000,00 €	20.000,00 €	40.000,00 €
Javni servis RTCG	10.000,00 €	10.000,00 €	20.000,00 €
Lokalne samouprave	20.000,00 €	20.000,00 €	40.000,00 €
Ministarstvo socijalnog staranja / Zavod za dječiju i socijalnu zaštitu	90.000,00 €		90.000,00 €
Glavni grad Podgorica	10.000,00 €	10.000,00 €	20.000,00 €
Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	300.400,00 €	399.200,00 €	699.600,00 €
Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava (Sektorska analiza)	400.000,00 €		
Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava (Akcionni plan)	2.283.235,00 €	636.300,00 €	2.919.535,00 €
UKUPNA sredstva + donatorska sredstva		2.919.535,00 € 1.343.335,00 \$	

9. Izvještavanje, monitoring i evaluacija

U skladu sa Metodologijom razvijanja politika izrade i praćenja sprovođenja strateških dokumenata, definisan je plan monitoringa, izvještavanja i evaluacije Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana 2026-2029.

Monitoringom će se obezbijediti prikupljanje podataka o postizanju ciljeva i rezultata tokom realizovanja aktivnosti. Monitoring će biti usmjeren na akcione planove, polugodišnje i godišnje izvještaje sa posebnim osvrtom na indikatore učinka i indikatore rezultata.

Za praćenje realizacije strategije i nadzor nad kvalitetom i dinamikom implementacije planiranih aktivnosti formiraće se Komisija za praćenje sprovođenja Strategije. Pored predstavnika/ca ministarstva (Direktorat za unapređenje i zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica), članovi/ce Komisije biće predstavnici institucija čije su aktivnosti prepoznate Strategijom ili čije je učešće u procesu praćenja od značaja za dobar i pravovremen uvid u ispunjenje postavljenih ciljeva: Ministarstvo prosvjete nauke i inovacija, Ministarstvo finansija, Ministarstvo kulture i medija, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga, Ministarstvo zdravlja, članica; Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, članica; Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, članica, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Glavni grad Podgorica, članica; Centar za stručno obrazovanje, Uprava za statistiku, Privredna komora Crne Gore, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Zajednica Opština, Unija poslodavaca Crne Gore, Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore, Crveni krst Crne Gore, članica; Romski savjet, član; NVO Koračajte sa nama — Phiren amenca, član; NVO Udruženje za podršku Roma i Egipćana, NVO Centar za afirmaciju RE populacije.

Predstavnici/ce međunarodnih organizacija, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda i drugih institucija mogu biti članovi/ce Komisije u svojstvu posmatrača/ica.

Komisija će biti formirana nakon usvajanja Strategije. Radom Komisije koordiniraće Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana (Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava), koje takođe obezbjeđuje tehničku i stručnu podršku prilikom organizacije sastanaka i pripreme kvartalnih i godišnjih izvještaja. Komisija će se sastajati kvartalno i za svaki sastanak pripremi izvještaj o sprovedenim aktivnostima. Izvještaj sa sastanka Komisije u kome su sumirani glavni zaključci biće objavljeni na internet stranici Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, sa ciljem poštovanja principa transparentnosti. U okviru Komisije, ukoliko za to bude bilo potrebe, mogu se osnovati i radni podtimovi sa ciljem bolje implementacije određenih strateških i operativnih ciljeva.

Članovi/ce Komisije i njihovi/e zamjenici/ce treba da imaju pređašnja znanja i iskustva i oblasti realizacije akcionih planova, iskustvo u pripremi izvještaja, te ukoliko to nije slučaj potrebno je da prođu obuku. U roku od najviše godinu dana od dana imenovanja, članovi/ce Komisije i njihovi/e zamjenici/e koji nemaju neophodno iskustvo treba da pohađaju obuku u okviru Program obrazovanja za stručno usavršavanje državnih službenika/ca za strateško planiranje, koji sprovodi Generalni sekretarijat Vlade u saradnji sa Upravom za ljudske resurse.

Dodatno, članovi/ce Komisije bi trebalo redovno da izvještavaju starješine institucije/organa koji ih je imenovao/la o napretku Strategije i obavezama koje ta institucija ima u njenom sprovođenju, da prati

spvođenje strategije u svojoj instituciji i da redovno izvještava Komisiju o tome. Time se osigurava poštovanje principa odgovornosti organa državne uprave zaduženih za izradu i sprovođenje strateškog dokumenta. U cilju efikasne implementacije svih aktivnosti, potrebno je sa relevantnim organima tokom sprovođenja Strategije, na vrijeme uvidjeti i izvjestiti o potencijalnim rizicima i preprekama u samoj implementaciji na sastancima Komisije.

Sprovođenje Strategije realizovaće se kroz dva dvogodišnja Akciona plana koji sadrže pregled aktivnosti, nosioce aktivnosti i partnere, rokove za realizaciju, indikatore učinka, iznos sredstava i izvore finansiranja. Institucije zadužene za sprovođenje aktivnosti će dostavljati godišnje izvještaje o realizovanim aktivnostima i druge podatke, na zahtjev Ministarstva. Ministarstvo je u obavezi da sačini godišnje izvještaje o realizovanim aktivnostima u skladu sa Metodologijom i iste dostavi Vladi na usvajanje. Institucije identifikovane kroz Strategiju vršiće monitoring pojedinačnih ciljeva reforme kao i pripadajućih indikatora. One će u narednom četvorogodišnjem periodu izvještavati ministarstvo i dostavljati sve potrebne podatke. U odnosu na prepoznate odgovornosti, od svakog člana Komisije se očekuje da dostavlja tražene podatke i priloge za izvještaj u cilju sačinjavanja godišnjih izvještaja o realizaciji Startegije. Radi kreiranja objektivnog izvještaja koristiće se različiti izvori podataka – počevši od podataka koje budu dostavljale relevantne institucije, materijali na Vladi, izvještaji o realizaciji programa rada organa, intervjui i fokus grupe sa relevantnim stranama, materijali NVO-a, kao i istraživanja i izvještaji međunarodnih organizacija.

Godišnji izvještaj o monitoringu, u skladu s Metodologijom biće objavljen na internet prezentaciji Ministarstva (nakon dobijanja mišljenja od Generalnog sekretarijata Vlade Crne Gore) i sadržaće sljedeće elemente:

- o Kratak uvodni rezime s opštom ocjenom implementacije strateškog dokumenta;
- o Konkretno vrijednosti i ispunjenosti indikatora rezultata (i indikatora učinka ukoliko su dostupni);
- o Informacija o utrošenim finansijskim sredstvima, u odnosu na planirana, s izvorima finansiranja;
- o Identifikovane izazove i preporuke za efikasniju realizaciju ciljeva;
- o Promjene, ukoliko ih bude, u rokovima realizacije ciljeva;
- o Tabelarni prikaz realizovanih ciljeva.

Nakon isteka roka realizacije Strategije, sačiniće se i završni izvještaj koji će, nakon upoznavanja Komisije sa istim, biti dostavljen Vladi na usvajanje.

Monitoring sprovođenja strateškog dokumenta sadržaće i rodnu komponentu, kako bi se vidjelo da li su se programske aktivnosti bavile različitim prioritetima i potrebama žena i muškaraca u skladu sa planom, što će dalje pomoći u identifikaciji i praćenju razlika u rezultatima i uticajima implementacije sa rodnog aspekta.

Veliku prednost u prikupljanju i ažuriranju podataka o realizaciji Strategije omogućiće aplikacija koju je Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava ustupio Savjet Evrope kao dio aktivnosti ROMACTED 3 programa koji zajednički realizuju Savjet Evrope i Evropska unija. Aplikacija omogućava da svi akteri uključeni u realizaciju i praćenje Strategije na jednostavan način kvartalno unose podatke koji se provjeravaju od nadležnih lica u Ministarstvu/Direktoratu. Ovo omogućava jednostav o pripremanje izvještaja o realizaciji Strategije.

Da bi se utvrdio stepen ispunjavanja ciljeva, djelotvornosti i održivosti Strategije predviđena je i evaluacija ovog strateškog dokumenta. Evaluacija će biti sprovedena na kraju implementacionog

perioda Strategije radi ocjenjivanja stvarnih efekata i učinka. Evaluaciju će vršiti nezavisni/e eksperti/kinje, a izvještaj će biti dostavljen Vladi na usvajanje. Evaluacija će uključivati i odgovor na pitanje da li je strateški dokument bio koncipiran na način da uvažava rodne razlike, te da li je na iste odgovorio adekvatnim ciljevima, aktivnostima i indikatorima. Neophodan budžet za sprovođenje evaluacija u iznosu od ukupno 20.000,00 eura EUR će biti planiran iz sredstava Ministarstva ljudskih i manjinskih prava u godinama u kojima je evaluacija predviđena.

9.1 Sastav Radne grupe za izradu Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030 sa Akcionim planom za period 2026-2027:

- 1 mr Sokolj Beganaj, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, predsjednik Radne grupe,
- 2 mr Irena Rakočević, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, članica;
- 3 Dragana Živković, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, članica,
- 4 mr Kristjan Dukaj, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, član;
- 5 Svetlana Drobnjak, Ministarstvo prosvjete nauke i inovacija, članica;
- 6 Jelena Novaković, Ministarstvo finansija, članica;
- 7 Dubravka Joksimović, Ministarstvo kulture i medija, članica;
- 8 Ivana Đodić, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga, članica;
- 9 Olivera Vukojević, Ministarstvo zdravlja, članica;
- 10 Budimirka Đukanović, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, članica,
- 11 Jasmina Kožar, Ministarstvo unutrašnjih poslova, članica;
- 12 Sanja Bešović-Turković, Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, članica,
- 13 Radmila Lainović, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, članica;
- 14 Hristina Laban, Glavni grad Podgorica, članica;
- 15 Mladen Prijović, Centar za stručno obrazovanje, član;
- 16 Zdenka Brajović, Uprava za statistiku, članica;
- 17 Ksenija Đukanović, Privredna komora Crne Gore, članica;
- 18 Alisa Dizdarević, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, članica;
- 19 Miloš Kljajević, Zajednica Opština, član,
- 20 Marina Jovanović, Unija poslodavaca Crne Gore, članica;
- 21 Željka Raščanin, Fond za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, članica;
- 22 Izedina Adzović-Škrijelj, Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore, članica;
- 23 Snežana Radenović; Crveni krst Crne Gore, članica;
- 24 Senad Sejđović, Romski savjet, član;
- 25 Elvis Berisha, NVO Koračajte sa nama — Phiren amenca, član;
- 26 Sultan Beča; NVO Udruženje za podršku Roma i Egipćana, član,
- 27 Nardi Ahmetović, NVO Centar za afirmaciju RE populacije, član,

Pridruženi članovi i članice Radne grupe, prestavnici: Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, Savjeta Evrope, UNICEF-a, UNDP-a, HEPL-a.

Goran Đurović, konsultant u oblasti organizacijskog razvoja

Crna Gora
Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava

Adresa: Bulevar Svetog Petra
Cetinjskog, br. 130
81000 Podgorica, Crna Gora
Tel: +382 20 244 145

Br.09-039/25-357/23

Podgorica, 15.01.2026 godine.

IZVJEŠTAJ O SPROVEDENOJ JAVNOJ RASPRAVI

Nacrt Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030 godinu

Programom rada Vlade Crne Gore za 2026. godinu, predviđeno je usvajanje Nacrta Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030 godinu u II kvartalu 2026. godine. U skladu sa navedenom obavezom, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je, na osnovu člana 12. i 14. Zakona o državnoj upravi ("Službeni list Crne Gore", br. 78/2018, 70/2021 i 52/2022.) i člana 9. Uredbe o izboru predstavnika/ca nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi zakona i strategija (Sl. list CG, broj 41/18), a nakon sprovedene procedure za izbor predstavnika/ca nevladinih organizacija, broj 09-039/25-357/7 od 28.04.2025. godine, donijela Rješenje o formiranju Radne grupe za izradu Nacrta Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030 godinu., 2. jul 2025. godine., 09-039/25-357/13.

Članovi/ce radne grupe, pored predstavnika/ca Ministarstva ljudskih i manjinskih prava su predstavnici/ce sljedećih institucija: Ministarstvo prosvjete nauke i inovacije, Ministarstvo finansija, Ministarstvo kulture i medija, Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalnog dijaloga, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo socijalnog staranja, brige o porodici i demografije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Glavni grad Podgorica, Centar za stručno obrazovanje, Uprava za statistiku, Privredna komora Crne Gore, Zavod za zapošljavanje Crne Gore, Zajednica Opština, Unija poslodavaca Crne Gore, Fond za ostvarivanje manjinskih prava, CEKUM, Crveni krst Crne Gore, Romski savjet, NVO Koračajte sa nama – Phiren amenca, NVO Udruženje za podršku Roma i Egipćana, NVO Centar za afirmaciju RE populacije, Savjet Evrope, UNDP, HELP, UNICEF, UNICEF.

Zadatak Radne grupe je bio da pripremi tekst Nacrta Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030, sa Akcionim planom za 2026-2027 do kraja I kvartala 2026. godine.

Javna rasprava o Nacrtu Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030, sa Akcionim planom za 2026-2027, počela je 08.12.2025 godinu. U trajanju od 20 dana zaključno sa 28.12.2025 godine.

Na osnovu člana 15. Uredbe o izboru predstavnika nevladinih organizacija u radna tijela organa državne uprave i sprovođenju javne rasprave u pripremi strategija i zakona („Službeni list Crne Gore“, broj 41/18), Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava je 08.12.2025. godine objavilo Javni poziv za sprovođenje javne rasprave o nacrtu Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030, sa Akcionim planom za 2026-2027.

O održavanju Javne rasprave javnost je informisana putem objavljivanja Javnog poziva na sajtu Ministarstva ljudskih i manjinskih prava i portalu e - uprave (08.12.2025. godine).

Link na Javnom pozivu <https://www.gov.me/clanak/javni-poziv-za-nacrt-strategije-za-unapredenje-kvaliteta-zivota-roma-i-egipcana-u-crnoj-gori-2026-2030-godinu>

U okviru Javne rasprave održan je okrugli sto 17.12.2025.g. u Bijelom Polju, 19.12.2025.g. u Podgorici i 22.12.2025. g. u Ulcinju.

U toku Javne rasprave nije bilo primjedbi, sugestija i prijedloga na Nacrt Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030.

Naziv organizacione jedinice koja je odgovorna za pripremu Nacrta Strategije Odjeljenje za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana.

Prilog Javnoj raspravi koji je dostavljen Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava:

Predmet: Prilog javnoj raspravi organizovanoj povodom Nacrta Strategije za unaprjeđenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030

Poštovani članovi radne grupe za izradu *Strategije za unaprjeđenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026-2030* (u daljem tekstu: Strategije),

Dozvolite da se ukratko osvrnem na dio Nacrta Strategije koji tretira poseban tip rasizma prema Romima koji je imenovan kao "anticiganizam". Objašnjenje koje je dato u nastavku a koje se tiče terminoloških nedoumica kada je riječ o ovom tipu rasizma prema Romima, biće sastavni dio knjige *Antidiskriminaciono pravo (Poposka, Jovevski, Rostas)* u crnogorskom izdanju.

Pojam "antigypsyism" u različitim kontekstima prevodi se na različit način, u zavisnosti od kriterijuma od kojih polaze istraživači i kreatori javnih politika. Najprije, treba imati u vidu da je pojam "antigypsyism" vezan za pojam "Gipsy" koji se etimološki vezuje za odrednicu Egipćanin i njegova upotreba praktično datira iz perioda kada se smatralo da je postojbina Roma zapravo Egipat (Delić, 2020: 10). Za razliku od pojma "Gipsy", pojam "Ciganin" ima drugačije značenje i u etimološkom smislu. Riječ je o egzonomu, odnosno o imenu koje su najčešće ne-Romi upotrebljavali za označavanje ove zajednice i to u dominantno pežorativnom značenju. Etnološkinja Delić smatra da je etimološko značenje pojma vezano za pojam *athiganen*, što znači "ne dirati". Samo njegovo značenje je negativno i usljed prisutne istorijske dimenzije dolazi do jedne specifične promjene u kojoj je "ime skoro pa dobilo sopstveni život. Ciganin je vekovima označavalo ono što nikako ne može biti deo "nas"..." (Delić, 2020: 11). Moglo bi se ustvrditi da je termin "Ciganin" u crnogorskom ali i regionalnom kontekstu, postao ono što je termin "Zigeuner" u kontekstu Holandije ili Njemačke - terminološko rješenje koje ima potpuno negativno značenje odnosno upotrebljava se na način koji je negativan "... Tako da njegovu upotrebu mnogi Romi smatraju nasiljem i vrstom zlostavljanja" (van Baar, 2014: 34). Dakle, ni etimološki a ni u pogledu upotrebe pojma, "antigypsyism" nije automatski i ad literam "anticiganizam", kada se govori o kontekstu južnoslovenskih jezika odnosno prevodu pojma "antigypsyism"

Polazeći od stava relevantnih istraživača, poput Iuliusa Rostasa čije poglavlje pod nazivom "Antigypsyism" treba da bude uskoro objavljeno u crnogorskom kontekstu i to kao dio prethodno pomenute knjige *Antidiskriminaciono pravo*, potrebno je dati nekoliko napomena. Prvo, i on ali i relevantne organizacije poput Savjeta Evrope odnosno relevantnih strateških tijela kao što su ECRI i Komitet za primjenu Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina, naglašavaju važnost *kontekstualnosti* odnosno vođenja računa o specifičnostima svakog konkretnog konteksta u izboru odgovarajućeg termina (Poposka, Jovevski, Rostas, 2024: 184). Pregledom relevantnih pravnih i strateških dokumenata kao i stavova romskih organizacija na prostoru bivše SFRJ, jasno je da se pojam "antigypsyism" ne prevodi automatski kao "anticiganizam". Na primjer, u Hrvatskoj, koja je članica Evropske unije, u upotrebi su termini "antiromski rasizam" i "antiromizam" u zvaničnim prevodima relevantnih strategija, izvještaja i drugih dokumenata evropskih organizacija i institucija. Recimo, u *Izveštaju Agencije za temeljna prava Evropske unije* iz 2023. godine, iako se u verziji na engleskom jeziku upotrebljava pojam "antigypsyism", on se u zvaničnoj verziji na hrvatskom jeziku prevodi kao "antiromizam"⁷⁸ Dalje, u najnovijem *Izveštaju Evropske komisije za borbu protiv rasizma i*

⁷⁸ Str. 13, Izveštaj: chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2023-fundamental-rights-report-2023-opinions_hr_1.pdf

netolerancije (ECRI) za Hrvatsku, iz 2025. godine, upotrebljava se izraz “antiromski rasizam”.⁷⁹ Navedeno pokazuje da i relevantna tijela SE i EU, koja se bave ovom problematikom prepoznaju kontekstualnost kao ključni kriterijum u izboru najpodesnijeg termina kada je o prevodu pojma “antigypsyism” riječ.

Takođe, na zvaničnoj stranici Ministarstva inostranih poslova Slovenije (Ministrstvo za zunanje zadeve) upotrebljava se pojam “antiromizam”.⁸⁰ Predsjednik zajednice Roma u Sloveniji u svom obraćanju povodom dana Roma 2025. godine, upotrebljava pojam “antiromizam”⁸¹ i tako dalje.

Dalje, pojam “Ciganin” u crnogorskom kontekstu u upotrebi od strane ne-romske populacije, potpuno je “ispražnjen” od pozitivnog sadržaja. Upotrebljava se isključivo u pežorativnom značenju i njegova upotreba na svakodnevnom nivou jedna je od manifestacija istorijski prisutnog i duboko ukorijenjenog antiromizma. Sama romska zajednica u Crnoj Gori (u najširem smislu) distancira se od navedenog naziva i upotrebljava isključivo naziv Romi. Jedan od argumenata za korišćenje termina anticiganizam umjesto termina antiromizam na širem evropskom prostoru, odnosi se na Putnike, odnosno ukazuje se na to da anticiganizam “pokriva” i posebne grupe nomada odnosno putnika koje su od strane ostatka populacije percipirane kao “Cigani”. Mišljenja smo da takva argumentacija nije relevantna za crnogorski kontekst, štaviše, i u drugim kontekstima potrebno je obratiti pažnju na potencijalne efekte koje može da proizvede. Naime, period savremene, ubrzane globalizacije donosi, između ostalog, i trend povratka nomadskom ili polu-nomadskom načinu života i to sve više među mlađom populacijom različite etničke, nacionalne i druge pripadnosti. U takvim okolnostima, ukoliko bi se upotrebljavao termin anticiganizam, on bi “pokrivao” i članove drugih zajednica a ne samo romske etnokulturne zajednice, što bi predstavljalo “razvodnjavanje” pojma do stepena njegove neupotrebljivosti. Fenomen istorijski ukorijenjenog rasizma koji se označava pojmom anticiganizam/antiromizam ukazuje na isključivanje i dehumanizaciju konkretne entokulturne zajednice a to su Romi (u najširem smislu i imajući u vidu heterogenost zajednice i njeno identitetsko profilisanje u različitim pravcima).

Nažalost, u crnogorskom kontekstu nije rijetko prisustvo potpuno pogrešnog razumijevanja fenomena “Antigypsyism” u slučajevima u kojima se prevodi kao “anticiganizam”. Naime, nerijetko se anticiganizam shvata kao “borba protiv ciganizma” u kom slučaju se ciganizam smatra nečim što je negativno a anticiganizam doživljava kao praktično pozitivan fenomen odnosno kao borba protiv ciganizma. Ovo je potpuno suprotno značenju koje pojam “antigypsyism” ima u svim relevantnim pravnim i političkim dokumentima EU, Savjeta Evrope kao i u svim pojedinačnim nacionalnim zakonodavstvima. “Antigypsyism” (“anticiganizam” odnosno “antiromizam”) je specifičan tip rasizma prema konkretnoj etnokulturnoj zajednici koji je istorijski ukorijenjen i koji se tiče svih njenih različitih podgrupa u etnokulturnom smislu. U nekim kontekstima pojam se odnosi i na druge grupe poput Putnika. U Crnoj Gori, naročito ukoliko se govori o istorijskoj ukorijenjenosti fenomena koja je i jedna od njegovih konstitutivnih karakteristika, ovaj tip rasizma razvijen je u odnosu ostatka populacije a nerijetko i institucija države Crne Gore (naročito ukoliko govorimo o periodu krajem XIX i početkom XX vijeka) prema zajednici koja samu sebe naziva Romima (kao i sve svoje relevantne organizacije i institucije poput Romske partije, Romskog savjeta i slično).

Dakle, antiromizam je negativan fenomen, specifičan tip istorijski ukorijenjenog rasizma i neophodno je da u svakom pojedinačnom kontekstu razrađujemo mjere i mehanizme za borbu protiv

⁷⁹ Str. 22, Izvještaj: chrome-extension://kdpelmjpfafjppnhbloffcjpeomlnpah/https://rm.coe.int/sixth-report-on-croatia-translation-in-croatian-/1680b65f45

⁸⁰ Vidi: <https://www.gov.si/novice/2020-10-20-delovna-opredelitev-antiromizma/>

⁸¹ Vidi: <https://www.rtvlo.si/slovenija/predsednik-zveze-romov-opozoril-na-narascajoci-antiromizem/742026>

njegovog prisustva i njegove ukorijenjenosti. Radi boljeg razumijevanja fenomena donekle je korisno praviti analogiju sa antisemitizmom kao takođe specifičnim tipom rasizma i imati u vidu gore pomenute kontekste, naročito kontekst Hrvatske kao članice Evropske unije i njen odnos prema navedenoj problematici. Razlog više za navedeno leži u činjenici da su konteksti Crne Gore i Hrvatske u smislu upotrebe pojma "Ciganin" praktično identični.

Svakako, osim kontekstualnosti kao jednog od ključnih kriterijuma, drugi najvažniji kriterijum je *stav same zajednice po ovom pitanju*. U Crnoj Gori ne postoje istraživanja koja su rađena na relevantnom uzorku kada je romskoj (i egipćanskoj) zajednici riječ a koja bi nam omogućila jasan uvid u percepciju njenih članova po ovom pitanju. To ostaje jedan od ciljeva koji je potrebno ostvariti u narednom periodu.

Predlog:

Imajući u vidu navedeno a u namjeri da se da doprinos borbi protiv ovog tipa rasizma, predlaže se upotreba sljedećeg terminološkog rješenja: **Anticiganizam/antiromizam**. Moj lični naučni stav je da je primjerenije koristiti termin "antiromizam". Međutim, imajući u vidu postojanje različitih interpretacija pojma kao i konfuzije u pogledu shvatanja fenomena, možda je najbolje u ovom trenutku koristiti konstrukciju "anticiganizam/antiromizam", kako bi bilo jasno naznačeno da se radi o istom fenomenu i kako bi se ostavio prostor da se u narednom periodu i u okviru same zajednice ali i ostatka populacije iskristališe upotreba odgovarajućeg terminološkog rješenja.

Na kraju, želim da vas pozdravim i da iskoristim priliku da skrenem pažnju na važnost učešća Univerziteta Crne Gore u radnim grupama za izradu strategija ovog tipa. Bavljenje temama od značaja za Rome i Egipćane u naučno-istraživačkom smislu podrazumijeva objavljivanje naučnih radova u međunarodno relevantnim časopisima. Znanje stečeno na ovaj način treba da posluži kreatorima javnih politika i da unaprijedi razumijevanje složenih fenomena kao što je antiromizam. Stoga je važno u narednom krugu izrade strateškog okvira uključiti Univerzitet kao zainteresovanu stranu od samog početka, na korist romske i egipćanske zajednice ali i društva u cjelini.

Prof. dr Danijela Vuković-Ćalasan, redovna profesorica

Fakultet političkih nauka, Univerzitet Crne Gore .

10.. Komunikaciona strategija

10.1. Uvod i svrha komunikacije

Komunikaciona strategija predstavlja sastavni dio Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026–2030 i ima za cilj da obezbijedi pravovremeno, jasno, inkluzivno i kontinuirano informisanje svih relevantnih aktera o ciljevima, mjerama i rezultatima Strategije. Poseban fokus komunikacije usmjeren je na jačanje razumijevanja javnosti o izazovima sa kojima se suočavaju romska i egipćanska zajednica, promociju jednakih mogućnosti, borbu protiv diskriminacije i antiromoizma, kao i aktivno uključivanje zajednice u procese donošenja odluka.

Komunikaciona strategija ima za cilj:

- povećanje informisanosti javnosti o sadržaju i značaju Strategije;
- promociju principa jednakosti, interkulturalizma i društvene kohezije;
- podizanje svijesti o pravima i potrebama Roma i Egipćana;
- jačanje povjerenja između institucija i romske i egipćanske zajednice;
- obezbjeđivanje transparentnosti u sprovođenju Strategije;
- podsticanje aktivnog učešća institucija, lokalnih zajednica, medija i civilnog društva;
- promociju pozitivnih primjera integracije i uspješnih pojedinaca iz romske i egipćanske zajednice.

10.2. Komunikacioni ciljevi

- Povećati nivo informisanosti građana o ciljevima i rezultatima Strategije;
- Smanjiti socijalnu distancu, stereotipe i diskriminaciju prema Romima i Egipćanima;
- Ojačati vidljivost politika inkluzije i institucionalnih mjera podrške;
- Podstaći Rome i Egipćane na aktivnije korišćenje javnih usluga i učešće u društvenom životu;
- Povećati saradnju između državnih institucija, lokalnih samouprava, medija i organizacija civilnog društva;
- Promovisati rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena i djevojaka iz romske i egipćanske zajednice.

10.3. Ciljne grupe

Ciljna grupa	Vrsta	Komunikacioni fokus
Romska i egipćanska zajednica	Primarna	Informisanje o pravima, uslugama i mogućnostima podrške
Djeca i mladi	Primarna	Obrazovanje, zapošljavanje i društvena participacija
Žene Romkinje i Egipćanke	Primarna	Rodna ravnopravnost, zaštita od nasilja i ekonomsko osnaživanje
Institucije državne uprave	Interna	Koordinacija sprovođenja Strategije
Lokalne samouprave	Interna	Lokalne politike i aktivnosti inkluzije
Mediji	Eksterna	Promocija pozitivnih priča i borba protiv stereotipa

Organizacije civilnog društva	Partnerska	Partnerstvo u implementaciji aktivnosti
Međunarodne organizacije i donatori	Partnerska	Vidljivost rezultata i podrške
Opšta javnost	Eksterna	Podizanje svijesti i društvena kohezija

10.4. Ključne poruke

- Romi i Egipćani su ravnopravni članovi crnogorskog društva.
- Inkluzija i jednakost doprinose društvenom razvoju i stabilnosti.
- Borba protiv diskriminacije i antiromizma je odgovornost cijelog društva.
- Obrazovanje, zapošljavanje i stanovanje ključni su za unapređenje kvaliteta života.
- Institucije, zajednice i građani moraju zajednički raditi na sprovođenju Strategije.
- Rodna ravnopravnost i zaštita djece predstavljaju važan segment inkluzivne politike.

10.5. Komunikacioni kanali i alati

- Interni komunikacioni kanali:
 - redovni koordinacioni sastanci;
 - email komunikacija;
 - radionice i obuke;
 - interni izvještaji i newsletter-i;
 - digitalne platforme za razmjenu informacija.
- Eksterni komunikacioni kanali:
 - zvanični web sajtovi institucija;
 - društvene mreže;
 - televizijske i radio emisije;
 - konferencije i javni događaji;
 - medijske kampanje;
 - brošure, publikacije i promotivni materijali;
 - video sadržaji i podcasti;
 - javne konsultacije i okrugli stolovi.

10.6. Aktivnosti i akcioni plan komunikacije

Aktivnost	Ciljna grupa	Kanal komunikacije	Rok	Odgovorna institucija
Lansiranje Strategije i javna promocija	Opšta javnost	Konferencija za medije	2026	MLJMP
Kampanje protiv diskriminacije	Građani i mediji	TV, radio, društvene mreže	Kontinuirano	MLJMP i partneri
Radionice za lokalne samouprave	Lokalne institucije	Treninzi i seminari	2026–2030	MLJMP
Promocija uspješnih priča	Opšta javnost	Video i medijske objave	Kontinuirano	Institucije i OCD

Informativne kampanje u zajednici	Roma i Egipćani	Terenske aktivnosti	Kontinuirano	Lokalne samouprave
Obilježavanje važnih datuma	Šira javnost	Javni događaji	Godišnje	Institucije i partneri

10.7. Budžet komunikacionih aktivnosti

Budžet za realizaciju komunikacionih aktivnosti planiraće se u okviru ukupnog budžeta Strategije i kroz podršku međunarodnih partnera i donatora. Finansijska sredstva mogu biti opredijeljena za:

- medijske kampanje i zakup medijskog prostora;
- dizajn i štampu promotivnih materijala;
- organizaciju konferencija, radionica i javnih događaja;
- produkciju video sadržaja i digitalnih kampanja;
- istraživanja javnog mnjenja i evaluaciju komunikacionih aktivnosti.

10.8. Praćenje i evaluacija

Praćenje sprovođenja komunikacione strategije vršiće Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava u saradnji sa relevantnim institucijama i partnerima. Uspješnost komunikacionih aktivnosti pratiće se kroz definisane indikatore učinka (KPI), uključujući:

- broj medijskih objava i kampanja;
- broj organizovanih događaja i učesnika;
- doseg i angažman na društvenim mrežama;
- broj informativnih materijala;
- nivo informisanosti javnosti i ciljanih grupa;
- rezultate anketa i istraživanja javnog mnjenja;
- stepen uključenosti romske i egipćanske zajednice u aktivnosti Strategije.

10.9. Zaključak

Efikasna komunikacija predstavlja jedan od ključnih preduslova za uspješno sprovođenje Strategije za unapređenje kvaliteta života Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2026–2030. Kroz transparentnu, inkluzivnu i kontinuiranu komunikaciju moguće je povećati povjerenje građana, unaprijediti međukulturalni dijalog i osigurati aktivno učešće svih relevantnih aktera u procesu društvene inkluzije.

Pregled indikatora učinka

STRATEŠKI CILJ	Poboljšanje socio-ekonomskog i pravnog položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori.			
Indikator uticaja	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Materijalni status Roma i Egipćana ⁸²	0,69 Izvor podataka: Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma I Egipćana u Crnoj Gori (2025. god.)	0,71 Izvor podataka: Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma I Egipćana u Crnoj Gori	0,75 Izvor podataka: Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma I Egipćana u Crnoj Gori	0,80 Izvor podataka: Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma I Egipćana u Crnoj Gori
Operativni cilj 1.1.	Smanjenje svih oblika diskriminacije i anitigizma sa kojima se suočava romska i egipćanska zajednica			
Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Broj pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice koji su se suočili sa nekim od oblika diskriminacije u odnosu na početno stanje. ⁸³	N/A Izvor podataka: Sudski savjet, Viši sud za prekršaje, Zaštitnik ljudskih prava i Sloboda, Uprava policije i Inspekcijiski organi.	-10% Izvor podataka: Zaštitnik ljudskih prava i sloboda	-12% Izvor podataka: Zaštitnik ljudskih prava i sloboda	-15% Izvor podataka: Zaštitnik ljudskih prava i sloboda
Procenat etničke distance prema Romima I Romkinjama, Egipćanima i Egipćankama u odnosu na početno stanje a u odnosu na standardna metodološka pitanja:	Etnička distanca prema Romima: 0,356 Izvor podataka: Istraživanje specijalizovanih nevladinih	0,32 Izvor podataka: Istraživanje specijalizovanih nevladinih organizacija	0,30 Izvor podataka: Istraživanje specijalizovanih nevladinih organizacija	0,28 Izvor podataka: Istraživanje specijalizovanih

⁸² Indikator za mjeru materijalnog statusa jeste kompozitni indeks koji je formiran na osnovu opremljenosti domaćinstva (da li domaćinstvo posjeduje kupatilo, struju, vodu, frižider, zamrzivač, TV, šporet, mašinu za pranje veša, kablovsku TV, kompjuter i fiksni telefon). Vrijednosti indikatora su od 0 (minimum) do 1 (maksimum).

⁸³ Polazna vrijednost ovog indikatora biće pribavljena do kraja 2026. godine

	organizacija-CEDEM (iz 2025. godine)			nevladinih organizacija
Porast vidljivosti institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore među romskom i egipćanskom populacijom kroz broj obraćanja.	5 Izvor podataka: Izvještaj Ombudsmana za 2025 godinu	10 Izvor podataka: Izvještaj Ombudsmana	15 Izvor podatka: Izvještaj Ombudsmana	20 Izvor podatka: Izvještaj Ombudsmana
Broj datih i realizovanih preporuka zaštitnika za unapređenje položaja romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori	5 Izvor podataka Zaštitnik	10 Izvor podataka Zaštitnik	15 Izvor podataka Zaštitnik	20 Izvor podataka Zaštitnik
Operativni cilj 1.2	Povećan nivo političke i društvene participacije i zastupljenosti romske i egipćanske zajednice u procesu izrade, sprovođenja i monitoringa javnih politika			
Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Broj Roma i Egipćana u političkom životu na lokalnom i nacionalnom nivou (u državnom i lokalnim parlamentima)	1 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	2 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	3 (najmanje 1 žena) Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	4 (najmanje 2 žene) Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava
Broj predstavnika Romskog savjeta i romskih i egipćanskih NVO u kreiranju nacionalnih/lokalnih politika koje se bave unapređenjem položaja građana romske i egipćanske zajednice	5 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	10 (najmanje 2 žene) Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	15 (najmanje 4 žene) Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	20 (najmanje 5 žena) Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava
Broj djece romske i egipćanske populacije od 6 do 18 godina uključenih u sportske klubove uz subvencije	N/A Izvor podataka: Izvještaj Ministarstva sporta i mladih	100 Izvor podataka: Izvještaj Ministarstva sporta i mladih	150 Izvor podataka: Izvještaj Ministarstva sporta i mladih	200 Izvor podataka: Izvještaj Ministarstva sporta i mladih

Operativni cilj 1.3	Obezbijeđeno stalno, pristojno, pristupačno i desegregirano stanovanje za pripadnike romske i egipćanske zajednice			
Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Broj stanovnika stambenih objekata u kojima žive pripadnici i pripadnice romske i egipćanske zajednice	4,28 Izvor podataka: Savjet Evrope (Studija izvodljivosti socijalnog stanovanja Roma i Egipćana u osam opština u Crnoj Gori)	4,2 Izvor podataka: Istraživanje (Studija izvodljivosti socijalnog stanovanja Roma i Egipćana u osam opština u Crnoj Gori)	4,1 Izvor podataka: Savjet Evrope (Studija izvodljivosti socijalnog stanovanja Roma i Egipćana u osam opština u Crnoj Gori)	4,0 Izvor podataka: Savjet Evrope (Studija izvodljivosti socijalnog stanovanja Roma i Egipćana u osam opština u Crnoj Gori)
Procenat Roma i Egipćana koji žive van romskih i egipćanskih naselja	17,6% CEDEM- Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	20% CEDEM- Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	23% CEDEM- Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	25% CEDEM- Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori
Operativni cilj 1.4	Unaprijeđena dostupnost, efektivnost i kvalitet obrazovanja za sve pripadnike/ce romske i egipćanske zajednice			

Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Procenat romske i egipćanske djece koja pohađaju program obrazovanja u ranom djetinjstvu (0-5 godina) u odnosu na ukupan broj djece ovog uzrasta	25,4% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	30% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	35% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	40% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
Procenat pripadnika/ca romske i egipćanske zajednice koji su upisali osnovnu školu u odnosu na ukupan broj djece uzrasta od 6 do 15 godina	100% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	100% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	100% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	100% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
Procenat pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice koji su završili/le osnovnu školu u odnosu na ukupan broj djece uzrasta od 6 do 15 godina	81,1% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	86% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	88% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	90% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
Procenat pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice koji su upisali/le srednju školu u odnosu na ukupan broj djece uzrasta od 15 do 18 godina	25,2% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	30% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	35% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	40% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
Stopa (procenat) prelaska iz osnovne u srednju školu	62,30% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	64% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	65% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	68% Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
Broj pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice koji su upisani na visoko školskim	15 Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	20 Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	25 Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	30 Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija

ustanovama na godišnjem nivou				
Broj pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice koji su diplomirali na visokoškolskim ustanovama na godišnjem nivou	0 Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	3 Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	3 Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija	4 Izvor podataka: Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
Operativni cilj 1.5	Obezbijeđen pristup kvalitetnom i održivom zapošljavanju za pripadnike romske i egipćanske zajednice			
Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Procenat nezaposlenosti pripadnika i pripadnica romske i egipćanske populacije (po polu)	66,4% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	62% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	60% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	55% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori
Procenat nezaposlenih pripadnika i pripadnica romske i egipćanske populacije koji su na evidenciji ZZZCG u odnosu na ukupan broj populacije iznad 19 godina	31.2% Izvor podataka: MONSTAT i ZZZCG	35% Izvor podataka: MONSTAT i ZZZCG	40.% Izvor podataka: MONSTAT i ZZZCG	45.% Izvor podataka: MONSTAT i ZZZCG
Broj nezaposlenih pripadnika i pripadnica romske i egipćanske populacije koji su na evidenciji ZZZCG (po polu)	1.122 (žena 624) Izvor podataka: ZZZCG	1050 (žena 600) Izvor podataka: ZZZCG	900 (žena 550) Izvor podataka: ZZZCG	800 (žena 500) Izvor podataka: ZZZCG

Procenat pripadnika i pripadnica romske i egipćanske populacije zaposlenih u javnom sektoru (po polu)	11,2% ⁸⁴ Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	12% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	14% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	15% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori
Procenat pripadnika i pripadnica romske i egipćanske populacije zaposlenih u privatnom sektoru (po polu)	13,2% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	15% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	17% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	20% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori
Procenat samozaposlenih pripadnika i pripadnica romske i egipćanske populacije	12,7 % Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	15% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	17% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori	20% Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje Socio-ekonomski položaj Roma u Crnoj Gori
Operativni cilj 1.6	Unaprijeđena zdravstvena zaštita romske i egipćanske zajednice			
Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Prosječno trajanje godina životnog vijeka pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice	61,1 ⁸⁵ Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje o socio-ekonomskom položaju Roma u Crnoj Gori	62 Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje o socio-ekonomskom položaju Roma u Crnoj Gori	64 Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje o socio-ekonomskom položaju Roma u Crnoj Gori	65 Izvor podataka: CEDEM-Istraživanje o socio-ekonomskom položaju Roma u Crnoj Gori

⁸⁴<https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/01/Socioekonomski-polozaj-Roma-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

⁸⁵ Socioekonomski položaj Roma u Crnoj Gori: <https://www.cedem.me/wp-content/uploads/2024/01/Socioekonomski-polozaj-Roma-u-Crnoj-Gori-web.pdf>

Broj procesuiranih slučajeva diskriminacije sa kojim se suočavaju pripadnice romske i egipćanske zajednice prilikom korištenja usluga zdravstvenog sistema	1 Izvor podataka: Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda za 2024.	1 Izvor podataka: Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda	1 Izvor podataka: Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda	0 Izvor podataka: Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda
Operativni cilj 1.7	Unaprijeđen položaj romske i egipćanske zajednice kroz rješavanje pitanja građanskog statusa i posjedovanja ličnih dokumenata			
Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Procenat pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice koji ne posjeduju lična dokumenta u odnosu na ukupan broj pripadnika/ca zajednice	5% Izvor podataka: UNHCR	0% Izvor podataka: UNCHR	0% Izvor podataka: UNCHR	0% Izvor podataka: UNHCR
Procenat pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice koji nisu upisani u matične knjige rođenih u odnosu na ukupan broj pripadnika/ca zajednice	4% Izvor podataka: Savjet Evrope- Studija izvodljivosti socijalnog stanovanja Roma i Egipćana u osam opština u Crnoj Gori	3% Izvor podataka: Savjet Evrope- Studija izvodljivosti socijalnog stanovanja Roma i Egipćana u osam opština u Crnoj Gori	2% Izvor podataka: Savjet Evrope- Studija izvodljivosti socijalnog stanovanja Roma i Egipćana u osam opština u Crnoj Gori	0% Izvor podataka: Savjet Evrope- Studija izvodljivosti socijalnog stanovanja Roma i Egipćana u osam opština u Crnoj Gori
Operativni cilj 1.8	Unapređenje pravne i institucionalne zaštite Romkinja i Egipćanki od rodno zasnovanog nasilja, trgovine ljudima i prosjačenja			
Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g

Broj procesuiranih slučajeva ranih brakova	9 Izvor podataka: izvještaj CRI	9 Izvor podataka: izvještaj CRI	8 Izvor podataka: izvještaj CRI	7 Izvor podataka: izvještaj CRI
Broj optuženih pripadnika romske i egipćanske zajednice zbog krivičnog djela nasilje u porodici ili u porodičnoj zajednici.	57 Izvor podataka: Izvještaj Vrhovno državno tužilaštvo	54 Izvor podataka: Izvještaj Vrhovno državno tužilaštvo	50 Izvor podataka: Izvještaj Vrhovno državno tužilaštvo	45 Izvor podataka: Izvještaj Vrhovno državno tužilaštvo
Operativni cilj 1.9	Poboljšana socijalna zaštita pripadnika i pripadnica romske i egipćanske zajednice			
Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Broj identifikovanih i procesuiranih slučajeva dječijeg ugovorenog braka	8 Izvor podataka: CRI izvještaj	8 Izvor podataka: CRI izvještaj	8 Izvor podataka: CRI izvještaj	8 Izvor podataka: CRI izvještaj
Broj identifikovanih i procesuiranih slučajeva - prosjačenje djece (Sud za prekršaje u Podgorici - 69, u Budvi -3, u Bijelom Polju 3).	75 Izvor podataka: Vrhovni sud Crne Gore.	70 Izvor podataka: Vrhovni sud Crne Gore	65 Izvor podataka: Vrhovni sud Crne Gore	60 Izvor podataka: Vrhovni sud Crne Gore
Broj evidentirane djece koje se bave prosjačenjem (Sud za prekršaje u Podgorici - 86, u Budvi -3, u Bijelom Polju 3).	92 Izvor podataka: Vrhovni sud Crne Gore	85 Izvor podataka: Vrhovni sud Crne Gore	75 Izvor podataka: Vrhovni sud Crne Gore	70 Izvor podataka: Vrhovni sud Crne Gore
Operativni cilj 1.10	Poboljšana afirmisanost kulture i tradicije Roma i Egipćana			

Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Broj studenata/studenkinja vaspitača/ica i učitelja/ica koja/i su izabrala izborni predmet na romskom jeziku	0 Izvor podataka: Univerzitet Crne Gore; Filozovski fakultet; Filološki fakultet.	0 Izvor podataka: Univerzitet Crne Gore; Filozovski fakultet; Filološki fakultet.	5 Izvor podataka: Univerzitet Crne Gore; Filozovski fakultet; Filološki fakultet.	10 Izvor podataka: Univerzitet Crne Gore; Filozovski fakultet; Filološki fakultet.
Broj studenata/studenkinja koji su izabrali/e Master studije na romskom jeziku	0 Izvor podataka: Univerzitet Crne Gore; Filozovski fakultet; Filološki fakultet.	0 Izvor podataka: Univerzitet Crne Gore; Filozovski fakultet; Filološki fakultet.	5 Izvor podataka: Univerzitet Crne Gore; Filozovski fakultet; Filološki fakultet.	10 Izvor podataka: Univerzitet Crne Gore; Filozovski fakultet; Filološki fakultet.
Broj minuta novih programskih sadržaja koji se mjesečno emituju na romskom jeziku na javnim emiterima	30 Izvor podataka: Agencija za audiovizuelne medijske usluge	90 Izvor podataka: Agencija za audiovizuelne medijske usluge	120 Izvor podataka: Agencija za audiovizuelne medijske usluge	150 Izvor podataka: Agencija za audiovizuelne medijske usluge
Operativni cilj 1.11	Unaprijeđeni kapaciteti Ministarstva ljudskih i manjinskih prava za realizaciju strateškog dokumenta			
Indikator učinka	Polazna vrijednost – 2025.g	Prelazna vrijednost – 2027.g	Prelazna vrijednost – 2028.g	Ciljna vrijednost - 2030.g
Broj zaposlenih u Odjeljenju za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana	3 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	4 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	5 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	6 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava
Broj saradnika Nacionalnog koordinatora za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana	0 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	2 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	2 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava	2 Izvor podataka: Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava

